

472

**ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATILA JÓZSEF NOMINATAE**

1965 JAN 26

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus XI.

Fasciculus 8.

**SZEGED
HUNGARIA
1964**

**A SZEGEDI JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM ÁLLAM-
ÉS JOGTUDOMÁNYI KARÁNAK E SZOROZATBAN
MEGJELENT KIADVÁNYAI**

Tomus I.

- Fasc. 1. Bólya Lajos: *A törvényesség kérdései a büntető eljárásban* (Szeged, 1955.) 20 l.
- Fasc. 2. Horváth Róbert: *Az 1945—46-os magyar infláció elméleti kérdései 10 évi tudományos fejlődés tükrében* (Szeged, 1955.) 20 l.
- Fasc. 3. Pólay Elemér: *A nevelő funkció és a szegedi megyei bíróság házassági törvénykezése a népi demokrácia 10 évében* (Szeged, 1955.) 27 l.
- Fasc. 4. Both Ödön: *Az 1848. évi sajtótörvény létrejötte (A sajtószabadság problémája Magyarországon a reformkorban)* (Szeged, 1956.) 65 l.

Tomus II.

- Fasc. 1. Schultheisz Emil: *A látszólagos halmazat* (Szeged, 1956.) 24 l.
- Fasc. 2. Perbiró József: *A mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagok munkajogi viszonyának néhány elvi kérdése* (Szeged, 1956.) 34 l.
- Fasc. 3. Pólay Elemér: *A római végrendelet eredete* (Szeged, 1956.) 47 l.

Tomus III.

- Fasc. 1. Buza László: *A törvényesség és az igazságosság elve a nemzetközi jogban* (Szeged, 1957.) 56 l.
- Fasc. 2. Martonyi János: *A lakosságadóztatási eljárás szabályozása* (Szeged, 1957.) 27 l.
- Fasc. 3. Antalffy György: *Platon és Aristoteles a „tökéletes” állami és társadalmi szervezeti formákról* (Szeged, 1957.) 38 l.
- Fasc. 4. Pólay Elemér: *A római jogrendszer tagozódásának kérdése* (Szeged, 1957.) 31 l.
- Fasc. 5. Horváth Róbert: *Fényes Elek, a haladó magyar statisztikus és reformer (1807—1876)* (Szeged, 1957.) 27 l.
- Fasc. 6. Szentbéteri István: *A tanácsok megalakulása és jogi szabályozása a Tanácsköztársaságban* (Szeged, 1957.) 38 l.

Tomus IV.

- Fasc. 1. Both Ödön: *Szeged város büntetőbíráskodása 1848-ban* (Szeged, 1958.) 63 l.
- Fasc. 2. Némethi László: *A mezőgazdasági termelőszövetkezetek mintaalapszabályának jogforrási jellege* (Szeged, 1958.) 20 l.
- Fasc. 3. Horváth Róbert: *Egy ismeretlen politikai aritmetikus: Hatvani István professzor (1718—1786)* (Szeged, 1958.) 44 l.
- Fasc. 4. Bárdosi István: *A fellebbviteli rendszerek kérdéséhez a polgári eljárásban* (Szeged, 1958.) 26 l.
- Fasc. 5. Pólay Elemér: *Három munkabérszerződés a római Dáciából* (Szeged, 1958.) 38 l.
- Fasc. 6. Georges Antalffy: *La démocratie antique et les penseurs avant Socrate (Extrait)* (Szeged, 1958.) 42 l.

Tomus V.

- Jogi tanulmányok dr. Buza László egyetemi tanár, akadémikus oktatói működésének 50. évfordulójára* (Szeged, 1958.) 369 l.
- Fasc. 1. Georges Antalffy: *Les relations internationales de l'Athènes esclavagiste* (Szeged, 1958.) 13 l.
- Fasc. 2. Both Ödön: *Szemere Bertalan belügyminiszter nemzetiségi politikája 1848 nyarán* (Szeged, 1958.) 22 l.
- Fasc. 3. Bólya Lajos: *A tárgyalás bírósági előkészítésének formáiról, alanyairól és egyes eljárási szabályairól a büntető eljárásban* (Szeged, 1958.) 25 l.

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus XI.
Fasciculus 8.

BÓLYA LAJOS

A biztosító és kényszerítő intézkedések rendszere
a büntető eljárásban

SZEGED
1964

Redigunt

GYÖRGY ANTALFFY, ÖDÖN BOTH, LÁSZLÓ BUZA, ISTVÁN KOVÁCS,
JÁNOS MARTONYI

Edit

*Facultas Scientiarum Politicarum et Juridicarum Universitatis Szegediensis
de Attila József nominatae*

Nota

Acta Jur. et Pol. Szeged

Szerkeszti

ANTALFFY GYÖRGY, BOTH ÖDÖN, BUZA LÁSZLÓ, KOVÁCS ISTVÁN,
MARTONYI JÁNOS

Kiadja

*A Szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara
(Szeged, Lenin krt. 54.)*

Kiadványunk rövidítése

Acta Jur. et Pol. Szeged

Felelős kiadó: Kovács István

Terjedelem: 6,75 A/5 ív. Megjelent 450 példányban
Szegedi Nyomda Vállalat 64-1192

1.

A személyi szabadság korlátozásának lehetősége a büntető eljárásban

A büntető eljárás feladata a bűnözés csökkentése a bűncselekmények megelőzése útján. A megelőzés feltétele az elkövetett büntettek felderítése és a tettesek felelősségrevonása olyan törvényes eljárásban, amelyben megállapítják a büntettet, az elkövetett büntett okait és körülményeit, a tettes személyiségét és megfelelő intézkedéseket tesznek a büntett okainak és körülményeinek kiküszöbölésére.

Szocialista államunknak a bűnözés fokozatos visszaszorítása miatt fontos érdeke fűződik ahhoz, hogy a büntetteket felderítsék, a büntető eljárást megindítsák, törvényesen lefolytassák, a bűnösöket felelősségrevonják és megfelelő intézkedéseket tegyenek a bűncselekmények megelőzésére.

A büntető eljárás a büntettet elkövető személy ellen folyik azzal a céllal, hogy bűnösségének és büntetőjogi felelősségének megállapítása után vele szemben megfelelő intézkedéseket alkalmazzanak. A büntető eljárás számára tehát biztosítani kell a tettes személyét.

A büntető eljárásban bizonyítás formájában történik meg az elkövetett büntettnek, a büntett okainak és körülményeinek, a tettes személyiségének felderítése, biztosítani kell tehát az eljárás számára a bizonyítékokat.

A bűnügyben hozott érdemi döntés tartalmazhat rendelkezéseket anyagi természetű büntetésre, kártérítésre és tárgyak elkobzására is. Ezen rendelkezések végrehajtását is biztosítani kell.

Fennáll azonban annak a veszélye, hogy a tettes elrejtőzéssel, szökéssel vagy egyszerűen meg nem jelenésével kivonja magát az eljárás alól és a bizonyítékok elrejtésével vagy megsemmisítésével a büntető eljárás meghiúsítására törekszik.

A bizonyítékok megszerzése gyakorta egyébként is nehézségekbe ütközik, mert azokat az azokkal rendelkezők esetleg nem bocsátják önként az eljáró szervek rendelkezésére, hanem a tétlessel való szolidaritásból eltitkolják vagy megsemmisítik, avagy közömbösségből veszni hagyják. Előfordulhat, hogy a tanúk tapasztalataik közlése végett a hatóság előtt idézés ellenére nem jelennek meg, a szakértők kitérnek kötelességük teljesítése elől.

A tettes személyének és a bizonyítékoknak az eljárás számára való biztosítása és általában az érdemi döntés rendelkezéseinek végrehajtása érdekében tehát hatékony intézkedésekre van szükség, olyanokra, amelyek még a személyi szabadság és a jogok korlátozása útján is biztosítják, hogy a nélkülözhetetlen személyek és tárgyak az eljárás rendelkezésére álljanak.

Az eljárás eredményességének biztosítása érdekében alkalmazott intézke-

dések tehát összeütközésbe kerülhetnek a személyi szabadsággal és a jogok szabad gyakorlásával.

Az alkotmány szerint a Magyar Népköztársaság biztosítja a polgárok személyi szabadságát és sérthetetlenségét, a levéltitok és a magánlakás tiszteletben tartását (57. §). Az alkotmány elismeri és védi a személyi tulajdont és az azzal való szabad rendelkezés jogát (8. §) is.

A személyi szabadság és tulajdon büntetőjogi védelemben is részesül.

Mivel azonban e szabadságjogok korlátozására a bűnözés elleni küzdelem eredményességének biztosítása érdekében szükség lehet, a korlátozást a törvény lehetővé teszi. Azokat a szerveket, amelyek e szabadságjogok korlátozására jogosultak, ezeknek a jogok korlátozására vonatkozó jogosítványait, a korlátozás feltételeit és formáit a büntető eljárási törvényerejű rendelet (Be.) határozza meg (a továbbiakban: törvény).

A személyi szabadságot mindig az alkotmányban rögzített tartalommal kell felfogni. Személyi szabadságot mondunk és alatta az alkotmány által védett személyi integritást értjük (személyi szabadság, szabad mozgás és tevékenység a törvények keretei között, személyi sérthetetlenség, a levéltitok és a magánlakás sérthetelensége).

A személyi szabadság korlátozására tulajdonképpen csak a törvényesen lefolytatott büntető eljárásban hozott jogerős bírósági ítélet alapján kerülhet sor. Kivételesen azonban a törvény lehetővé teszi ennek ideiglenes korlátozását bírósági ítélet nélkül is a büntető eljárásban. E korlátozást azonban a törvény a meghatározott feltételek esetén is csak szigorúan előírt formákban engedi meg.

Amikor a törvény a személyi szabadság korlátozásának lehetőségét és annak elveit szabályozza, utal ezekre a formákra is. A törvény a következőképpen rendelkezik: személyi szabadságában korlátozni senkit sem lehet a törvény által meghatározott eseteken kívül és más módon, mint ezt a törvény megengedi. Azok a hatóságok, amelyek a törvény értelmében jogosultak a személyi szabadság elvonására vagy korlátozására, kötelesek ügyelni arra, hogy senkivel szemben se alkalmazzanak a jogait sértő olyan intézkedést, amely törvényellenes; ilyen sérelem esetében haladéktalanul intézkedni kötelesek annak megszüntetése iránt (Be. 3. § (2) és (3) bek.).

E törvényi rendelkezésből nyilvánvaló, hogy a személyi szabadság korlátozására csak a törvényben meghatározott intézkedések formájában kerülhet sor. Hangsúlyt kap tehát a korlátozó intézkedések kizárólagossága általában, formájuk és alkalmazásuk feltételei különösen.

Abból a körülményből, hogy az alkotmány által biztosított személyi integritás megbontásáról van szó, következik az eljárási törvényben a személyi szabadság korlátozásának szigorú feltételekhez és formákhoz kötése. Mindkettőből következik pedig, hogy a személyi szabadság korlátozása a büntető eljárásban a büntető eljárás olyan alapvető elméleti és gyakorlati kérdése, amely túlmutat az eljárás keretein, az alkotmányi garanciákat érinti és a szocialista társadalom fejlődésének, az emberi személyiség kibontakozásának problémaköréhez kapcsolódik.

A kérdés fontosságát maga a törvény is hangsúlyozza azzal, hogy a büntető eljárás feladatának meghatározása (Be. 1. §) és a feladat végrehajtására jogosultak, illetve kötelezettek megjelölése (Be. 2. §) után a személyi szabadság korlátozására vonatkozó rendelkezéseket adja, e kérdést a törvényességi garanciák

között első helyen szabályozza. A személyi szabadság korlátozásának törvényes formái, a büntető eljárásban alkalmazható intézkedések tehát a büntető eljárás törvényességének szempontjából az első helyen tartandók az elméleti vizsgálódásban is.

A részletes kifejtés előtt is ezen intézkedések lényegét félreismerő vagy fel nem ismerő álláspontok miatt, a személyi szabadság és a korlátozó intézkedések viszonyát illetően a következőket kell előrebocsátani. Ilyen intézkedések alkalmazása a büntető eljárásban mindig minden esetben nem kevesebbet, mint az állampolgárok alkotmányban biztosított személyi szabadságának korlátozását jelenti. Ilyen intézkedések intézménye a büntető eljárásban eljáró hatóságok számára azt teszi lehetővé, hogy a megelőzés és a büntető eljárás eredményességének biztosítása érdekében a terheltnek, a sértettnek, sőt a büntető eljárásban egyébként részt nem vevő állampolgároknak személyi szabadságát korlátozzák.

2.

A biztosító intézkedések rendszertani feldolgozásának feladata

Az a megállapítás, hogy a személyi kultusz szemléleti torzulást okozott a tudományban, fokozottan érvényes a büntető eljárás és ezen belül a személyi szabadság korlátozásának lehetőségét is magukban foglaló intézkedések vonatkozásában. Ezen intézkedések kérdése a büntető eljárás törvényességének legfontosabb, az állami hatalom gyakorlása szempontjából is legérzékenyebb területe s az az időszak nem kedvezett annak, hogy a tudományos vizsgálódás a személyi szabadság korlátozásának törvényi feltételei és törvényes formái felé forduljon.

A büntetőjogi gyakorlat fejlődése során azonban az utóbbi években jelentőségének megfelelően, mint a büntető eljárás törvényességének alapvető kérdése, fokozott figyelmet nyert a személyes szabadság korlátozása. Ennek folytán a tudomány sem térhet ki az elől, hogy a személyi szabadság korlátozásának lehetőségét magukban foglaló eljárási intézkedések elméleti vizsgálatát elvégezze.

A vizsgálatot azonban rendkívüli módon megnehezíti a fogalmak tisztázatlansága ezen a területen és az ennek következményeként jelentkező terminológiai bizonytalanság.

Az irodalomban a személyi szabadság korlátozásának lehetőségét is magukban foglaló eljárási intézkedéseket sokféle névvel illetik. Nevezik őket cselekményeknek is, intézkedéseknek és eszközöknek is, és ezeket különféle jelzőkkel látják el. Így találkozunk ilyen elnevezésekkel: korlátozó cselekmények, kényszer-cselekmények, biztosító és korlátozó cselekmények, kényszerintézkedések, kényszereszközök, stb. Ebben a helyzetben a tudományos vizsgálódás lehetősége érdekében valamilyen szóhasználat mellett kell már előzetesen dönteni.

Mi a biztosító intézkedések megjelölését használjuk a továbbiakban addig, amíg ezen intézkedések lényegét és differenciáltságát nem tisztáztuk. Álljon itt e választásnak már a vizsgálódás kezdetét is jelentő rövid magyarázata.

Az intézkedés szót azért használjuk, mert az intézkedés valami eredmény, szükséges emberi magatartás elérésére irányul.

Mivel az eljárás eredményességét feltétlenül biztosítani kell, ezen intézkedések összességének, az intézkedések eljárási intézményének olyannak kell lennie, hogy az eljárás megghiúsításának megakadályozására feltétlenül alkalmas legyen. Tehát az intézménynek az eredmény kikényszeríthetőségét biztosítania kell. Az intézményt jellemzi tehát a kényszer, mivel a kívánt magatartás feltétlenségének követelménye folytán a kívánt magatartást a személyi szabadság kényszerrel való korlátozása útján is biztosítja. De a kényszer nem jellemzi az összes biztosító intézkedéseket, s így elnevezésükben a kényszerítő jelző önmagában nem használható.

A szóban forgó intézkedések a személyi szabadságot és a jogokat korlátozzák s ennyiben korlátozó jellegük van, de ez a korlátozás csak következmény, az eljárási célok érdekében szükséges magatartás velejárója, amely magatartás elérésére az intézkedés irányul. A jellemző ezekre az intézkedésekre a céljuk, személyek és tárgyak biztosítása az eljárás számára. A céljuk szerint választottuk meg jelzőjüket. Ezért nevezzük őket biztosító intézkedéseknek.

A büntető eljárás tudományának a világnézeti alapokhoz kell lenyúlnia és meg kell keresnie a biztosító intézkedések azon elméleti bázisát, amelyen egyrészt a személyi szabadság, másrészt a személyi szabadság korlátozásának lehetősége nyugszik, amelyen feloldható a látszólagos ellentét a személyi szabadság korlátozhatatlansága és szükségszerű eljárási korlátozhatósága között s ahol megbízhatóan megállapíthatók a szocialista társadalom építésének viszonyai között a korlátozás határai és formái.

Első lépésként azonban a gyakorlathoz kell fordulni és fel kell mérni a jelenlegi helyzetet. Meg kell vizsgálni az egyes biztosító intézkedéseket, össze kell gyűjteni őket. Tisztázni kell eljárási helyüket és szerepüket. Meg kell keresni jellemző vonásaikat, azonos tulajdonságaikat és megkülönböztető jegyeiket. Vizsgálni kell viszonyukat egymáshoz és az eljárási cselekményekhez. Vagyis fel kell deríteni objektív rendszerüket és ennek megfelelően ki kell dolgozni tudományos rendszerüket. Ehhez szükséges azon kritériumok meghatározása, amelyek elhatárolják és egységesítik a biztosító intézkedéseket és rendszerük felső törvényességüket hozzájuk.

E munka feladata, hogy megkísérelje a jelenlegi helyzet alapján a biztosító intézkedések rendszerének kidolgozását.

3.

A rendszeralkotás előzményei a szocialista büntető eljárás tudományában

A biztosító intézkedések rendszerének kidolgozására a büntető eljárás tudományában eddig még nem történt kísérlet. Ezeknek az intézkedéseknek különféle csoportosítása a tankönyvekben megtörténik, valamely egységes kritérium szerinti rendszerezésükre azonban nem került sor. Bár az egyes csoportosításokkal kapcsolatban minden szerző hangsúlyozza ezeknek az intézkedéseknek valamelyik jellemzőjét, a csoportosításban ez már nem érvényesül következetesen. A fogalmak tisztázatlansága mellett a szóhasználat különbözősége is hozzájárul ahhoz, hogy rendszertani vizsgálatuk seholsem történik meg. Sem az eljárási cselekményekhez, sem az egyéb intézkedésekhez, sem egymáshoz nem

viszonyítják őket, eljárási funkciójukat egységükben nem vizsgálják, elméleti differenciációjuk problémája alig merül föl.

A szocialista irodalomban azonban félreismerhetetlen a tendencia, amely a biztosító intézkedések objektív rendszerének felismerése felé mutat. Mi ezt a tendenciát kutatjuk a szocialista büntető eljárás elméletében. Az elért eredményeket munkánk előzményének tekintjük és ezekre támaszkodva teszünk kísérletet a biztosító intézkedések objektív rendszerének feltárására és az ezzel adekvát elméleti rendszer kidolgozására.

A vizsgálódás szempontjából a külföldi büntető eljárási tankönyvek jönnek figyelembe elsősorban. S mivel a fejlődési tendencia a vizsgálat tárgya, a lengyel Schaff megoldásával kell kezdenünk. Schaff¹ az intézkedések rendszerével nem foglalkozik, ezzel kapcsolatban állást nem foglal. Tankönyvében minden elkülönítést nélkül helyezi el a biztosító intézkedéseket anélkül, hogy ezeknek ilyen vagy hasonló megnevezését adná.

A fejezet-alcímek alatt a következő anyagot tárgyalja: 1. bírósági határozatok, 2. alaki és anyagi jogerő, 3. határidők, 4. jegyzőkönyvek, 5. bírósági iratok kézbesítése, 6. az iratok megtekintése, 7. a tárgyalás rendjének fenntartása, 8. személymotoszás, házkutatás, 9. az eljárás alóli kivonás megakadályozásának eszközei. Ez utóbbiak között tárgyalja az a) előzetes letartóztatást, b) a biztosítékot és a kezességet, c) a lakóhely elhagyásának tilalmát, d) az elfogatóparancsot. Látható, hogy különféle eljárási cselekmények és különböző intézmények között tárgyalja a biztosító intézkedéseket. A fejezeten belül egymás mellé kerülnek a bírósági határozatok, az anyagi és az alaki jogerő, a határidők, a jegyzőkönyvek, a kézbesítés, a házkutatás és a személymotoszás, az iratok megtekintése és az eljárás alóli kivonás megakadályozására szolgáló eszközök között az előzetes letartóztatás. Bár az eljárás alóli kivonás megakadályozására szolgáló eszközök külön csoportban való tárgyalása bizonyos csoportosítást jelent, a rendszeralkotás szándékának hiánya mellett szól a fentiekén kívül az, hogy külön alcím alatt egymástól függetlenül kerülnek vizsgálatra a személymotoszás és a házkutatás egyrészt, a terhelt távolmaradásának megakadályozására szolgáló eszközök másrészt. Közös kiemelésükre az eljárási cselekmények közül, valami közös elnevezés alatti laza csoportbafoglalásukra sem kerül sor.

A szovjet irodalomban más a helyzet. A Karev által szerkesztett tankönyv² kiemeli a biztosító intézkedéseket, az alkalmazott terminológiával és elhelyezésükkel is ezek sajátos jellegére utal. Az intézkedések a könyvben önálló fejezetet nem kapnak, hanem a nyomozást jelentő cím alatt az V. fejezetben nyernek elhelyezést. Ez ugyan azt mutatja, hogy a tankönyv nem az egész eljárást jellemző intézményként fogja fel ezeket, de az a körülmény, hogy a fejezetben önálló alcím alatt szerepelnek, egységként való felfogásukat tükrözi. Ugyanezt a szemléletet tükrözi az alcím elnevezése is és az alcímben felsorolt intézkedések. A cím ez: A megakadályozás eszközei (merü preszecsenyija; a terhelt távolmaradásának megakadályozására szolgáló eszközök) és az eljárási kényszerítés más eszközei. Ez már egységessítő megjelölés, amelyből látható, hogy az intézkedéseket a kényszerítés eszközeinek tekinti egységesen, ha ezek között külön tartja is — a törvényi szóhasználatnak megfelelően — a megakadályozás eszközeit.

¹ Schaff, L., Proces Karny Polski Ludovej, W., 1953. 329—360. old.

² Karev, D. Sz., Szovetszkij Ugolovnij Processz, M., 1953. 122—192. old.

Az önálló tankönyvi hely ellenére azonban a csoportosítás egységesítő kritérium nélkül történik meg. Erre mutat az a körülmény, hogy ezen intézkedések egy részét itt csak felsorolja (házkutatás, személymotozás, megszemlélés, zár alá vétel), részletesen azonban a fejezet másik alcíme alatt a bizonyítási cselekmények között tárgyalja ezeket. Pedig ezek részben nem is bizonyítási cselekmények (házkutatás, személymotozás), hanem csak a bizonyítást biztosító cselekmények, részben pedig még utóbbiak sem (zár alá vétel), hanem csak az érdemi döntés anyagi vonatkozású rendelkezéseinek végrehajtását biztosítják. Így tehát rendszer nem alakul ki.

A tankönyv is, mint általában a szovjet tankönyvek, ezeket az intézkedéseket kényszerítő intézkedéseknek (prinuditel'nüe merü) nevezi (az orosz merü szó eszközeinek is fordítható, de nem kerül a szó értelmével ellentétbe, ha intézkedésnek fordítjuk). Mivel azonban a kényszer, mint az elnevezés alapjául szolgáló fogalom, tartalma tisztázatlan, ennek megfelelő rendszer sem alakul ki. Az intézkedések között olyanok is szerepelnek, amelyek lényegében kényszerrel nem tartalmazznak (a hivataltól való felfüggesztés, a személyi kezesség, a vagyoni kezesség) vagy csak a kényszer igen tág értelmezése mellett sorolhatók ezek közé. A kényszer ilyen értelmezése azonban nem történik meg.

Hasonló megoldást találunk Sztrogovicsnál azzal a lényeges eltéréssel, hogy ő a kényszerítő intézkedéseket már tudatosan kiemeli, tankönyve³ rendszerében önálló intézményként tárgyalja és pedig az általános rész IX. fejezetében. Sajátságos azonban az, hogy a fejezet címét Karevvel szemben leszűkíti és annak a „Merü preszecsenyija” címet adja, jöllehet ezeket, tehát azokat az intézkedéseket, amelyek annak megakadályozására szolgálnak, hogy a terhelt az eljárás alól kivonja magát, az általa adott meghatározásban kényszerítő eszközöknek (prinuditel'nüe merü) nevezi. Az is sajátságos, hogy nem a kényszerítő intézkedések meghatározását adja általában, hanem a fejezet címének megfelelően csak a terhelt távolmaradásának megakadályozására szolgáló intézkedéseket s az önálló fejezetbe foglalás indokolását is csak ezek vonatkozásában teszi meg. Elméletileg és gyakorlati szempontból is helyesebb — mondja — a terhelt távolmaradását megakadályozó intézkedéseket, mint a büntető eljárás általános kérdését tárgyalni, mert ezek az eljárás minden szakaszában alkalmazásra kerülhetnek. Ezek az intézkedések általános eljárási intézményt alkotnak, jöllehet a törvény ezeket legnagyobb részben a nyomozásról szóló fejezetben helyezi el.⁴ Mindez érvényes azonban általában azokra az intézkedésekre, amelyek kényszerítő intézkedéseknek (eszközöknek) nevez.

Egyébként, ugyanúgy mint Karev, a megszemlélést, a személymotozást és a házkutatást e fejezetben csak felemlíti, részletes tárgyalásukat már az előkészítő eljárás (nyomozás) fejezetében végzi el.⁵

Cselcov tankönyvében⁶ viszont a kényszerítő intézkedések rendszerbeli helye (ezen intézmény elhelyezése a tankönyv rendszerében) teljesen következetes. A könyv általános részében (könyvét általános és különös részre osztja föl) a XI. fejezet „Az eljárási kényszerítés eszközei” címet viseli (Merü processzu-

³ Sztrogovics, M. Sz., Kursz szovetszkogo ugolovnogo processza, M., 1958. 150—158. old.

⁴ Uo. 150. old.

⁵ Uo. 329—333. old.

⁶ Cselcov, M. A., A szovjet büntető eljárás, Bp., 1954. 169—177. old., (Szovetszkij ugolovnij processz, M., 1951.).

al'nogo prinuzsdenija) és ebben a fejezetben, a fejezet címében is tükröződő egységes felfogásban tárgyalja a kényszerítő intézkedéseket s ezek között azokat is, amelyeket a merü preszecsnyija gyűjtőnévvel jelöl.

A fejezetben tárgyalt intézkedések rendszere azonban itt sem alakul ki a fentebb kifejtett okok miatt.

Mivel a kényszerítés gondolata kerül előtérbe és a személyi szabadság korlátozása háttérbe szorul Cselcovnál is, a kényszerítő intézkedések fogalma alá és ennek folytán ebbe a fejezetbe kerülnek az eljárás rendjének fenntartására szolgáló intézkedések, jöllehet nem az eljárás érdemének biztosítására szolgálnak, tehát nem biztosító intézkedések, és nem irányulnak ilyen céllal a személyi szabadság korlátozására.

Az eljárás eredményességének biztosítása és a személyi szabadság korlátozásának szempontja kerül viszont előtérbe a csehszlovák büntető eljárás tankönyvében.⁷ A biztosító intézkedések a tankönyv XI. fejezetében kapnak helyet és a fejezet címéből kitűnik a csoportosítás alapvető szempontja, vagyis a biztosítási cél. A fejezetben azon intézkedésekről van szó, amelyek az eljárás számára fontos személyek és tárgyak biztosítására szolgálnak.

Ezen intézkedések csoportosításában azonban elhalványul a kényszer, amely ha nem is jellemző minden intézkedésre, de jellemző a biztosító intézkedések intézményére. A biztosításon belül nem történik meg a biztosítás és a kényszerrel való biztosítás elhatárolása s így a szükséges kritérium hiányában nem különülnek el a kényszerítő intézkedések a biztosító intézkedéseken belül. Ennek tudható be az is, hogy az emberi test és a szellemi állapot megvizsgálásának eltérésére kényszerítés e fejezetből (még utalás sem történik rá) kima-rad. Ez utóbbiak tárgyalása — ugyancsak utalás nélkül a biztosító intézkedésre — az egyes bizonyítási eszközöket tárgyaló fejezetben (XIII.) történik meg.⁸ Azt viszont a könyv ehelyütt is hangsúlyozza, hogy ebben az esetben a személyi szabadság korlátozásáról van szó, tehát a lényegét illetően semmi félre-értés nincsen.⁹

Kétségtelen, hogy a csehszlovák büntető eljárási elmélet ment a legmesz-szebb a biztosító intézkedések önálló intézkedésrendszerként való felfogásában és kezelésében, világosan kidomborítva az intézkedések önálló intézményi jel-legét a büntető eljárásban, és azt, hogy a személyi szabadság korlátozásának lehetőségét foglalják magukban az eljárás eredményességének biztosítása érde-kében.

⁷ Československé trestní řízení, Praha, 1958. A könyvet szerzői kollektíva írta, a munkát irányította V. Solnař. 130—140.

⁸ Uo. 174—175. old.

⁹ Meg kell jegyezni, hogy az 1956. évi csehszlovák büntető eljárási törvény az általános részben önálló fejezetben (IV.) helyezte el a biztosító intézkedéseket „Személyek és tárgyak biztosítása” címmel. A törvény elméleti alapokon elkülönítette, önálló általános intézményként kezelte a biztosító intézkedéseket — ha nem is nevezte így őket —, amelyek az eljárásban személyek és tárgyak biztosítására szolgálnak. Ezzel a törvény a kényszerítő intézkedések önálló rendszerezésére a jog-szabályi rendszerben is alapot adott.

A jelenleg hatályos büntető eljárási törvény ugyancsak az általános rész IV. fejezetében tárgyalja ezeket az intézkedéseket ugyancsak a „Személyek és tárgyak biztosítása” cím alatt. Az itt tárgyalt intézkedések között nem szerepel, mint az előző törvényben sem szerepelt, az elővezetés, valamint az emberi test és a szellemi állapot megvizsgálása. Ezeket a Bizonyítás című V. fejezet tárgyalja.

Ha a jogi folyóiratok felé irányítjuk figyelmünket, legelőször is az tűnik fel, hogy a biztosító intézkedésekkel foglalkozó irodalom hosszú ideig milyen szegény volt. A szocialista jogirodalomban csak egy-két cikket találunk, amely ezen intézkedésekkel foglalkozik. Ezek a cikkek egy-egy intézkedést tárgyalnak. A rendszer kérdését nem érintik, a választott intézkedés megtárgyalásánál a rendszer szempontja fel sem merül. Általában a gyakorlati alkalmazás szempontjai érvényesülnek a feldolgozásban. Így alakul ki a vita az NDK-ban az előzetes letartóztatás elrendelésének feltételeiről.¹⁰ és ezen az alapon történik meg ugyancsak az előzetes letartóztatás megtárgyalása a lengyel jogirodalomban.¹¹ A házkutatással kapcsolatban annak egyik vonatkozását tárgyalják meg az NDK-ban ketten is.¹² A szovjet jogirodalomban Pohmelkin¹³ Korseverrel¹⁴ vitatkozva tárgyalja az őrizet kérdését. A cikk az új büntetőeljárás törvény tervezetével kapcsolatos vita keretében jelent meg és arra törekedett, hogy az őrizetet elhatárolja a büntető eljáráson kívüli előállítástól. Hazai irodalmunkban a lakóhely elhagyásának tilalma¹⁵ és az új büntető eljárás tervezetének vitájával kapcsolatosan a kényszergyógykezelés és az ideiglenes elmeorvosintézetbe utalás kérdése¹⁶ került megtárgyalásra.

Az újabb irodalomban igen jelentős az a felismerés, hogy a biztosító intézkedéseknek összhangban kell állniuk a büntetési rendszerrel.¹⁷ Ez a felismerés közeledik a biztosító intézkedések rendszerének a gondolatához és a terhelt vonatkozásában a biztosító intézkedések olyan differenciálását és a büntetési rendszerhez való alkalmazását is sürgeti, amely eleget tesz a megelőzés és az átnevelés követelményeinek. Az előzetes letartóztatás mellett más intézkedések bevezetését szorgalmazza, amelyek összességükben a különböző igényeket kielégítenék és összhangban állnának a büntetési rendszer differenciáltságával.

Ezt a gondolatot teszi magáévá egy másik cikk,¹⁸ amely éppen úgy, mint az előző, a Német Demokratikus Köztársaság új büntetőjogi törvényének előzetes vitájában jelent meg és még szélesebb körben veti fel a biztosító intézkedések differenciálásának kérdését. Bár ez a cikk is az előzetes letartóztatásból indul ki, mégis általánosan veti fel a kérdést, hogy vajon az előzetes letartóztatás mellett nem kellene-e más formákat is létrehozni, amelyek más mó-

¹⁰ Hermann, R., Voraussetzungen für die Anordnung der Untersuchungshaft, Neue Justiz, 1956. 13. sz. 392—395. old.; Schindler, R. ugyanazon cím alatt, ugyanott, 1957. 6. sz. 180—181. old.; Heilborn, H. W., ugyanazon cím alatt, ugyanott, 181—182. old.

¹¹ Buchala, K., Podstawy stosowania aresztu tymczasowego w ustawie i praktyce, Nowe Prawo, 1957. 7—8. sz. 52—69. old.

¹² Fincke, H., Die richterliche Bestätigung von Durchsuchungen, Neue Justiz, 1954. 2. sz. 50—51. old., Feiler G., ugyanazon cím alatt, ugyanott, 51—52. old.

¹³ Pohmelkin, V. A., Zaderzsanie po szovetszkomu ugovno processzualnomu zakonodatelstvu, Szovetszkoje Goszudarsztvo i Pravo, 1958. 12. sz. 102—107. old.

¹⁴ Korsever, I. G., Obem kompetencii i formu processzualnoj dejatelnosti organov doznanija, Szocialisztioseszkaja zakonoszt, 1958. 9. sz. 4. old.

¹⁵ Vámos M., A lakóhely elhagyásának tilalma, Magyar Jog, 1956. 7. sz. 204—206. old.

¹⁶ Ua., Büntető eljárásjogi problémák, Jogtudományi Közlöny, 1960. 3. sz. 132—143. old.

¹⁷ Schindler, R., Das neue Strafsystem und die Untersuchungshaft, a Das Strafsystem im künftigen sozialistischen Strafgesetzbuch der Deutschen Demokratischen Republik című gyűjteményben, Berlin, 1961. 109—112. old.

¹⁸ Bein, H.—Luther, H., Aufgaben und Voraussetzungen der Untersuchungshaft, Staat und Recht, 1963. 2. sz. 245—258. old.

don, különösen a társadalmi erők felhasználásával biztosítanak a büntető eljárás lefolytatását.

Az előző cikkhez kapcsolódva folytatja a vitát ebben az irányban a mi témánk szempontjából figyelembe jövő gondolatokat tartalmazó további cikk.¹⁹ Kiemeljük az intézkedések rendszere felé mutató megállapítását, amely szerint az előzetes letartóztatás mellett kialakult biztosító intézkedések nem pótlékaik az előzetes letartóztatásnak bizonyos feltételek mellett, hanem önállóak (besitzen Eigenständigkeite). Ebből pedig az következik, hogy egy feltételezett rendszeren belül az egyes intézkedések önállóak, saját helyet foglalnak el s így viszonylanak egymáshoz és a rendszerhez.

Az irodalom áttekintése tehát megerősít bennünket abban, hogy a tudomány fejlődésének tendenciája — a gyakorlat igényeit mind fokozottabb hűséggel tükrözve — a biztosító intézkedések rendszere felé mutat. A személyi szabadság korlátozásának formái a társadalmi fejlődés igényét tükröző fejlődésen kell átmenjenek. Hogy a tudomány e fejlődés szükségszerűségét és irányát felmutathassa, el kell végeznie a biztosító intézkedések rendszerező feldolgozását. A biztosító intézkedéseknek az objektív rendszert híven tükröző tudományos rendszere lehet csak a fejlődést szolgáló további gondolatoknak, az új intézkedési formák kialakításának megbízható alapja.

4.

A biztosító intézkedések

A megelőzés érdekében, valamint a büntető eljárás lefolytatásának, az eljárás során jogerős érdemi határozat hozatalának és e határozat végrehajtásának biztosítására az eljáró hatóság az eljárás során intézkedésekre jogosult és köteles.

Biztosító intézkedéseket az eljáró hatóság olyan személyekkel szemben alkalmaz, akik vagy büntetőjogilag felelőssé tehető a büntett elkövetéséért, vagy állampolgári kötelességük az elkövetett büntett felderítésének és a tettes felelősségrevonásának előmozdítása. Biztosító intézkedés figyelembe jön tehát a terhelttel szemben, akinek személyes részvétele az eljárásban nélkülözhetetlen, távollétében az eljárás ellene le nem folytatható (a Be. 198. §-ban megállapított kivételek tárgyunk szempontjából most elhanyagolhatók). Alkalmazhatók a sértettel, a tanúval, a szakértővel szemben, akiknek közreműködése nélkül a bizonyítás adott esetben nem lehetséges.

De mivel a terhelt személyének megállapítása és a bizonyításhoz szükséges tárgyak (nyomok) felderítése az állampolgárok széles körét érintheti, biztosító intézkedésekre sor kerülhet olyan állampolgárokkal szemben is, akik egyébként sem tanú, sem szakértő minőségben nem szerepelnek az eljárásban.

A biztosító intézkedések célja azonban az egész eljárásnak, vagyis a törvényes eljárásban hozott jogerős érdemi határozat végrehajtásának a biztosítása is. Vonatkozik ez elsősorban a terheltre, akinek személyével kapcsolatban a határozat rendelkezéseit kell végrehajtani, de vonatkozik a terhelt tulajdonát

¹⁹ Hartisch, H., Gedanken zur Untersuchungshaft, Staat und Recht, 1963. 10. sz. 1704—1713. old.

képező tárgyakra is, amelyeket a vagyonekbozás, illetve a polgári jogi igény kielégítése érdekében biztosítani kell és olyan tárgyakra általában, amelyeknek elkobzásáról rendelkezik a jogerős határozat.

Az idézés az eljáró hatóság felszólítása a megjelenésre. Az idézés nem egyszerűen hatósági értesítés valamely eljárási cselekmény helyéről és idejéről, amelyen az értesített személy részt vehet, hanem kötelezés a hatóság előtti megjelenésre a megjelölt helyen a meghatározott időpontban. Ezért az idézés a távolmaradás következményeire való figyelmeztetést is tartalmaz. Az idézésben a hatóság a megidézettet arra figyelmezteti, hogy távolmaradása esetén további intézkedéseket alkalmaz vele szemben annak érdekében, hogy megjelenését a hatóság előtt biztosítsa.

A pénzbírság tanú, szakértő megjelenésének és vallomástételének, illetve szakvélemény nyilvánításának biztosítására és tárgy megszemlélésének, lefoglalandó tárgy kiadásának biztosítására az eljáró hatóság rendelkezésére álló intézkedési forma tanúval, szakértővel²⁰ szemben akkor, ha az a hatóság előtt szabályszerű idézés ellenére sem jelent meg és elmaradását alapos okkal előzetesen ki nem mentette, vagy engedély nélkül eltávozott, illetve a tanú a vallomástételt, a szakértő a közreműködést és a szakvélemény nyilvánítását az ok előadása nélkül vagy a hatóság határozata ellenére megtagadja, illetve bárkivel szemben, aki a megszemlélendő vagy lefoglalandó tárgyat felhívásra nem szolgáltatja ki. A szakértőt pénzbírsággal lehet sújtani akkor is, ha írásbeli szakvéleménye előterjesztésével figyelmeztetés ellenére indokolatlanul késlekedik. Hangsúlyozni kell, hogy ez az intézkedés a terhelttel szemben nem alkalmazható.

Az elővezetés a terheltnek, illetve a tanúnak és a szakértőnek a hatóság előtt való megjelenését kényszerrel is biztosító intézkedés. Az eljáró hatóság azonban ezt az intézkedést csak akkor alkalmazhatja, ha a terheltet, a tanút vagy a szakértőt előzőleg szabályszerűen megidézte s az a szabályszerű idézés ellenére sem jelent meg. Az elővezetés tehát az idézéssel összefüggő kényszerítő intézkedés, mindkettő ugyanazt a célt szolgálja: a terhelt, illetve tanú vagy szakértő megjelenésének elérését az eljáró hatóság előtt. Az elővezetésre csak akkor kerülhet sor, ha az idézés a megidézett hibájából eredményre nem vezetett.

Az őrizet rövid időtartamú szabadságkorlátozás, amelyre a nyomozás során kerülhet sor. Csak a gyanúsítottal szemben alkalmazható és legfeljebb hetvenkét óráig (három nap, órákban számítva) tarthat. Semmilyen jogcímen meg nem hosszabbítható, s ha ezen idő alatt terheltté nem nyilvánították és előzetes letartóztatását el nem rendelték, a gyanúsítottak szabadon kell bocsátani.

Az előzetes letartóztatás viszonylag hosszabb időtartamú szabadságkorlátozás. Csak a terhelttel (a Be. 114. §-a alapján terheltté nyilvánított személlyel) szemben alkalmazható és tartama különböző lehet aszerint, hogy a nyomozás vagy a bírósági eljárás szakaszában rendeli el, hagyja jóvá, illetve tartja fenn valamelyik eljáró hatóság. Addig tartható fenn, amíg az eljárás szempontjából okvetlenül szükséges, a törvény tartamának végső határait állapítja meg határidőkben vagy eljárási szakaszokhoz kötötten (pl. a nyomozás során az ügyész

²⁰ A tolmács alkalmazására vonatkozó szabályok között a törvény úgy rendelkezik, hogy a tolmácsra a törvénynek a szakértőkre vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni (Be. 69. §). Ennek megfelelően, ahol tanulmányunkban szakértőt írunk, megfelelően mindig a tolmács is értendő.

által elrendelt vagy jóváhagyott előzetes letartóztatás az előkészítő ülésig, de legfeljebb egy hónapig tarthat; a bírósági szakaszban az ügyre vonatkozó elsőfokú határozat kihirdetésének, illetve a jogerős érdemi határozat hozatalának időpontja ilyen határ). Időtartama meghosszabbítható.²¹

A lakóhely elhagyásának tilalma csak bizonyos vonatkozásban korlátozza a szabadságot. A terhelttel szemben rendelhető el és abban áll, hogy a terhelt lakóhelyét engedély nélkül el nem hagyhatja. Az előzetes letartóztatásnál enyhébb intézkedés, mert míg előbbi letartóztató intézetben való fogvatartást jelent, utóbbi a terhelt mozgási szabadságát korlátozza és szűkíti le a lakóhely területére. Feltételei és tartama tekintetében az előzetes letartóztatáshoz igazodik; a tilalom megszegése esetén a terheltet előzetes letartóztatásba lehet helyezni. Az előzetes letartóztatásnak indoka ebben az esetben a tilalom megszegése, de a lakóhelyelhagyási tilalmat a tilalom megszegése nélkül is követheti előzetes letartóztatás.

Az ideiglenes kényszergyógykezelés elrendelésének feltételével, tartamával, végrehajtásának szabályaival ugyancsak az előzetes letartóztatáshoz kapcsolódik. Azzal szemben, aki elmebeteg állapotban, gyengeelméjűségben vagy tudatzavarban követett el bűntettet (cselekményt, amely egyébként büntettnek minősülne) és attól kell tartani, hogy szabadonhagyása esetén olyan cselekményt követ el, amely egyébként megvalósítja valamely büntett törvényi tényállását, akivel szemben tehát a bíróság előreláthatólag kényszergyógykezelést rendel el (Btk. 61. §), az ügyész a nyomozás során a kényszergyógykezelést ideiglenes jelleggel rendelheti el és evégett az erre rendelt intézetbe utalhatja. Ha a terhelt előzetes letartóztatásban van és a kényszergyógykezelés szükséges, az ügyész az előzetes letartóztatás megszüntetése mellett intézkedik kényszergyógykezelés iránt. Természetesen, ha az ideiglenes kényszergyógykezelés szükségessége megszűnt, ennek megszüntetésével egyidejűleg a terhelt előzetes letartóztatása a törvényi feltételek esetén elrendelhető. Az elmondottakból és e kényszerítő intézkedés természetéből nyilvánvaló, hogy csak a terhelttel (a tett elkövetése idején kóros beszámíthatatlanság állapotában volt s az eljárás alatt is ilyen állapotban levő személlyel) szemben rendelhető el.

Az elfogatóparacs a terhelttel szemben alkalmazható intézkedés, amelynek az a célja, hogy a terhelt megjelenését az eljáró hatóság előtt biztosítsa. Az eljáró hatóság a terhelt (gyanúsított) megjelenését rendszerint idézésével éri el. Ha a terhelt (gyanúsított) a szabályszerű idézés ellenére nem jelenik meg, a hatóság a terhelt elővezetését rendeli el. Ha pedig a terhelt, feltehetőleg abból a célból, hogy magát a büntető eljárástól kivonja, ismeretlen helyre távozott, az eljáró hatóság elfogatóparancsot bocsáthat ki ellene akkor, ha az eljárás olyan büntett miatt folyik, amelyre a törvény egy évi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést rendel. Egyébként az eljáró hatóság a terhelt lakóhelyének felkutatása iránt intézkedik és ennek ismeretében idézéssel, illetve szükség esetén elővezetéssel biztosítja a terhelt megjelenését. Az elfogatóparancs abban áll, hogy bármely hatóság a terheltet, aki ellen az elfogató parancsot kibocsá-

²¹ A kiadatási letartóztatás (Be. 297. §) nem az általános eljárás intézménye, de még a különös eljárásoké sem, a törvény is a különleges eljárások között szabályozza, mint a külföldi hatóság kiadatási kérelme és annak teljesítése folytán gyakorlatilag elkerülhetetlen intézkedést. A kiadatási letartóztatás tehát eljárási jellege, célja, formája, feltételei folytán nem tartozik az itt tárgyalt intézkedések közé és főként nem valamiféle válfaja az előzetes letartóztatásnak.

tották, megtalálása esetén köteles őrizetbe venni és haladéktalanul az elfogató parancsot kibocsátó, illetve az elfogató parancsban megjelölt hatóság elé állítani. Ez az őrizet azonban csak a hatóság elé állításig tart. Amennyiben a terhelt személyének biztosítása más okból szükséges, elővezetése után vele szemben alkalmazandó újabb intézkedés tárgyában az eljáró hatóságnak rendelkeznie kell.

A szakértői vizsgálat eltűrésére kötelezés a terhelttel és a sértettel szemben alkalmazható intézkedés, amely arra szolgál, hogy a büntett bizonyításához szükséges szakértői vélemény adására lehetőség legyen. E kényszerítő intézkedés tartalma az, hogy a terhelt és a sértett köteles magát szakértői vizsgálatnak alávetni és köteles tűrni, hogy az orvosszakértő vagy más szakértő a véleményadáshoz szükséges, testi épséget és egészséget nem veszélyeztető cselekményeket foganatosítsa.

Ideiglenes elmeegógyintézetbe utalás ugyancsak a szakértői vizsgálat körébe tartozó intézkedés. Az eljárás bármely szakaszában sor kerülhet rá, ha a szakértő véleménye szerint a terhelt elmeállapotának hosszabb megfigyelése szükséges. Az intézkedés tartalma az, hogy a terheltet elmeegógyintézetbe utalják és ott állandó megfigyelés alatt tartják. Tartama a két hónapot nem haladhatja meg, ha a terhelt szabadlábon van. Előzetes letartóztatás esetében a beutalás az előzetes letartóztatás megszüntetéséig tarthat. Ez az intézkedés hasonló a szakértői vizsgálat eltűréséhez, azzal a fontos különbséggel, hogy itt hosszabb szabadságkorlátozásról és intézeti kényszertartózkodásról van szó a szakértői véleményadás lehetőségének biztosítása érdekében. Ezért és azért is külön intézkedésként kell kezelni, mert ez csak a terhelttel szemben alkalmazható. Az előbbi a sértettel szemben is.

Felhívás tárgy megsemmisítésének biztosítására a szemlét szolgáló intézkedés, amely abban áll, hogy a szemletárgyat birtokló személyt az eljáró hatóság felszólítja a tárgy rendelkezésre bocsátására és figyelmezteti a felszólítás eredménytelensége esetén a vele szemben alkalmazható további intézkedésnek, pénzbírság kiszabásának lehetőségére.

A lefoglalás tárgyakkal való rendelkezési jog korlátozására irányuló intézkedés. A lefoglalás annyit jelent, hogy a dolgot, a tárgyat a hatóság bünyői letétbe helyezi vagy ha a dolog erre, ti. a hatósághoz való beszállításra és ottani őrzésre nem alkalmas, illetve más fontos ok a helyszínen hagyása mellett szól, megőrzéséről, vagyis az azzal való rendelkezés kizárásáról, más alkalmas módon gondoskodik. A lefoglalható tárgyak körébe tartoznak azok a tárgyak: 1. amelyek az ügyben tárgyi bizonyítékul szolgálnak, 2. amelyek a törvény értelmében elkobzás alá esnek, 3. az eljárás során előkerült olyan dolgok, amelyek más büntett tárgyi bizonyítékai, vagy 4. amelyek birtoklása jogszabályba ütközik. A lefoglalás a dolog jegyzékbe foglalásával történik és adott esetben írásbeli elismervény átadásával a birtokosnak arról, hogy a hatóság a dolgot lefoglalta. A lefoglalás bárkivel szemben alkalmazható, aki fenti értelemben lefoglalandó dolgot birtokában tart. A lefoglalás kötelező jellegű intézkedés. A megjelölt tárgyak mindig lefoglalandók, egyéb tárgyak az eljárás során le nem foglalhatók.

A lefoglalandó dolog kiszolgáltatására való felhívás az eljárás számára szükséges tárgy biztosításának a formája, amely abban áll, hogy a lefoglalandó tárgyat birtokló személyt az eljáró hatóság a törvényre hivatkozva felszólítja a

tárgy önkéntes átadására és figyelmezteti vonakodásának következményére, arra, hogy pénzbírsággal sújtható. A birtokos által fehévrásra ki nem szolgáltatott dolgot házkutatás vagy személymotoszás útján is meg lehet szerezni.

A házkutatás a terhelt kézrekerítésére és a tárgyi bizonyítékok (nyomok is) megszerzésére irányuló intézkedés. Ház, lakás vagy más helyiség átkutatását jelenti. A nyomozás során alkalmazható és a nyomozás során eljáró hatóság rendeli el. A házkutatás természetesen elsősorban a terhelttel szemben rendelkezhető el, de elrendelhető bárkivel szemben, akivel kapcsolatban feltehető, hogy házában, lakásában vagy más rendelkezése alatt álló helyiségben a terhelt kézrekeríthető, illetve a büntett tárgyi bizonyítékai megtalálhatók vagy a büntett nyomai felderíthetők.

A személymotoszás a bizonyításhoz szükséges bármilyen tárgy (tárgyi bizonyíték) megszerzésére irányul. A terheltnek vagy annak a személynek, akiről alaposan feltehető, hogy ilyen tárgyat rejt magánál, ruházatát és testét át lehet kutatni, ha a keresett tárgyat felszólításra nem adja át. Alkalmazása figyelembe jöhet tehát nemcsak a terhelttel szemben, hanem a fenti esetén bárkivel szemben a nyomozás során eljáró hatóság által.

A zár alá vétel tárgyaknak a büntető eljárás, pontosabban a bírósági érdemi határozat vagyoni rendelkezéseinek végrehajtása számára való biztosítását szolgálja. Zár alá vételt csak akkor lehet elrendelni, ha az eljárás olyan büntett miatt folyik, amellyel kapcsolatban a törvény vagyonekobbzás alkalmazását teszi lehetővé, vagy ha a terhelttel szemben a büntető eljárásban polgári jogi igényt érvényesítenek. Ebből nyilvánvaló, hogy a zár alá vétel szempontjából csak a terhelt vagyona jöhet számításba. A vagyontárgyak zár alá vételét a bírósági végrehajtás szabályai szerint foganatosítják (bűnügyi zárlat). A zár alá vétel akkor alkalmazható, ha alaposan tartani lehet attól, hogy a terhelt vagy más személy a vagyonekobbzás foganatosítását, illetve a polgári jogi igény kielégítését a terhelt vagyonának vagy egyes vagyontárgyainak elidegezésével vagy elrejtésével megghiúsítja.

A biztosító intézkedések tehát a következők:

1. idézés (Be. 80., 81. §§),
2. pénzbírság (Be. 70., 71., 82., 142., 147. §§),
3. elővezetés (Be. 69., 70., 82. §§),
4. őrizet (Be. 108., 109., 129., 200. §§),
5. előzetes letartóztatás (Be. 120., 121., 122., 123., 124., 125., 126. §§),
6. lakóhely elhagyásának tilalma (Be. 127. §),
7. ideiglenes kényszergyógykezelés (Be. 128. §),
8. elfogatóparancs (Be. 129. §),
9. szakértői vizsgálat eltérésére kötelezés (Be. 137. §),
10. ideiglenes elmeorvosintézetbe utalás megfigyelés vegett (Be. 138. §),
11. felhívás tárgy megsejmlélésének biztosítására (Be. 142. §),
12. lefoglalás (Be. 144., 145., 146., 148., 149., 150. §§),
13. lefoglalandó dolog kiszolgáltatására való felhívás (Be. 147. §),
14. házkutatás (Be. 151., 152. §§),
15. személymotoszás (Be. 153. §),
16. zár alá vétel (Be. 155., 156. §§).

A biztosító intézkedések elhatárolása az eljárási cselekményektől és a rendfenntartó intézkedésektől

Az eljárásban alkalmazott biztosító intézkedéseket kiemeltük az eljárási tevékenységből és a törvényi sorrendben egymás mellé állítottuk. Kiemelésük lehetőségét az a jellemvonásuk teremtette meg, hogy az eljárásban valaminek a biztosítására szolgálnak. Céljuk felismerését és egyszerű kiemelésüket a törvényi szöveg lehetővé teszi, de hogy rendszerezni tudjuk ezeket, ahhoz az intézkedések belső szerkezetét is fel kell derítenünk.

Legelőször is a törvényi rendelkezések különbözőségére kell rámutatni. A törvény a büntető eljárás lefolytatását szabályozza, tehát ezek a szabályok szervezési szabályok elsősorban. A törvény arra felel, hogyan kell megszervezni a büntető eljárást. Ezért azt a módot választja, hogy rögzíti az elveket, amelyek szerint az eljárást meg kell szervezni, azután megjelöli az egyes eljárási szakaszok és intézmények feladatait, az egyes tennivalókat, azok sorrendjét és konkrét formáját.

Az egyik rendelkezésben például ez áll: Az eljárás nyelve magyar. A magyar nyelv nemtudása miatt senkit hátrány nem érhet. A magyarul nem tudó személy az eljárás egész folyamán mind szóban, mind írásban anyanyelvét használhatja (Be. 11. §). Ez a törvényi szöveg elvet rögzít, de a konkrét tennivalóról nem szól. Hogy az eljárást hogyan kell megszervezni akkor, ha abban magyarul nem tudó személy vesz részt, azt egy további rendelkezés mondja, amely törvényi elhelyezésében elég messze áll az előző mögött. Eszerint: ha a terhelt vagy az eljárás során meghallgatandó személy a magyar nyelvet nem ismeri, tolmácsot kell alkalmazni, a tolmácsra pedig a törvénynek a szakértőkre vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni (Be. 69. §). A feljelentés szabályozásának példája ugyanezt mutatja. A tudomására jutott büntett feljelentése minden állampolgár joga és kötelessége — mondja a törvény (Be. 99. § (1) bek.). De hogy ezt hogyan kell tenni, vagyis, hogy mi a feljelentés módja és hogy az eljáró hatóságoknak mi a konkrét tennivalója, az eljárás hogyan alakuljon feljelentés esetén, ezt további paragrafusokban szabályozza a törvény (Be. 100. és 101. §§).

A nyomozás feladatát a törvény önálló rendelkezésben határozza meg (Be. 110. §) és azután több rendelkezésben a nyomozás lefolyásának szabályait adja: meghatározza a nyomozás időtartamát (Be. 113. §), a nyomozás megszüntetésének, befejezésének feltételeit, módját (Be. 160., 161., 162., 164. §§), stb.

Vannak tehát a törvénynek olyan rendelkezései, amelyek csak megállapítanak valami elvet vagy konkrét feladatot és olyanok, amelyek a valóságos tevékenységet szabályozzák általában vagy külön az egyes eljárási szakaszokban, illetve intézményekben.

Különösen feltűnő a kétféle jelleg azon rendelkezéseknél, amelyek a bizonyításra vonatkoznak. A bizonyítás szabadságának elvét az általános elvek között rögzíti a törvény (Be. 6. §), azután külön meghatározza a bizonyítási eszközöket és azok felhasználásának feltételeit (Be. 61., 62., 63., 64., 65., 66., 67., 68., 73. §§, tanúvallomás, szakértői vélemény, tárgyi bizonyítékok), a bizonyítási eszközök felhasználásának módját. A bizonyítás szorosan vett eljárási szabályait azonban külön szabályozza: „A nyomozás” cím alatt külön rendelkezések

írják elő a terhelt kihallgatásának körülményeit és formáját (Be. 115., 116., 117., 118., 119. §§), a tanú kihallgatásának (Be. 133., 134. §§), a szakértő meghallgatásának módját (Be. 135., 136., 139., 140. §§), a szemle mikéntjét (Be. 141., 142. §§), de ugyanígy rendelkezéseket találunk „A bírósági tárgyalás” című fejezetben a terhelt kihallgatásáról (Be. 204., 205. §§), a tanúk kihallgatásáról, a szakértők meghallgatásáról (Be. 207. §), a szemléről, az okiratok felolvasásáról, a tárgyi bizonyítékok felmutatásáról (Be. 208., 209., 210. §§).

A példákat a törvényi rendelkezések eltérő jellegéről tovább is lehetne folytatni, de az elmondottakból is le lehet vonni azt a következtetést, hogy a törvény rendelkezései kétfélék. Egyesek csak megállapítanak valami elvet, feladatot rögzítenek, mások ismét a résztvevők konkrét tennivalóinak idejét, eljárásbeli helyét, feltételeit és formáját szabályozzák. (A törvény ezeket a rendelkezéseket azonban nem választja külön annyira, hogy következetesen külön paragrafusokba helyezné őket. Ugyanabban a paragrafusban esetleg együtt vannak a kétféle jellegű rendelkezések.) Ezek a rendelkezések természetesen szoros összefüggésben vannak egymással, elkülönítésük csak azért szükséges, hogy világosan felismerjük: az utóbbiak az eljárást, mint tevékenységet, mint cselekvést szabályozzák, azt a mozgást, amelyből az eljárás kialakul, a tevékenység részleteit, amelyek összessége az eljárás, vagyis az eljárási cselekményeket.

Az eljárási cselekmények bonyolult és formalista felosztásának semmi gyakorlati jelentősége nincs, de fontos annak felismerése, hogy az eljárási cselekmények között különbség van aszerint, hogy azok az eljáró hatóságoknak szorosan az eljárási formát alkotó tevékenységét teszik ki vagy a bizonyítási tevékenységre vonatkoznak. A bizonyítás természetesen elválaszthatatlan az eljárás egészétől, de az eljárás nem merül ki a bizonyításban. Az eljáró hatóság döntése a bűnügy érdemében a bizonyításra épül, de döntés már nem tartozik a bizonyítási eljárásba. A bizonyítás a döntés előzménye, de a döntés előtti eljárás nem csak bizonyítás, hanem a bizonyítás segítségével a döntés lehetőségének a biztosítása egyéb cselekményekkel is.

Az eljáró hatóság szorosan vett eljárási cselekményeitől tehát elkülönülnek a bizonyítási cselekmények. Az előbbieik közé tartoznak például: a nyomozás elrendelése vagy megszüntetése, az iratok felterjesztése az ügyészhez a nyomozás befejezése után, a határnap kitűzése, a tárgyalás megnyitása, döntés a tárgyalás elnapolása kérdésében, a bizonyítás kiegészítése tárgyában, a vádirat elkészítése és beadása a bírósághoz, a vád módosítása, a vádbeszéd tartása, az ítélelhozatalkor a bírák szavazása, az ítélet kihirdetése, kézbesítése, stb. Nyilvánvalóan különböznek ezektől azok a cselekmények, amelyek a bizonyítás folyamatát alkotják, vagyis a megismerés folyamatát, amelynek során az eljáró hatóság a bizonyítási eszközökkel közvetlen érintkezésbe lép és azokat az ismereteket szerzi meg, amelyek a büntett és tettese vonatkozásában eljárásának és döntésének törvényes alapjául szolgálnak. Ilyen bizonyítási cselekmények a terhelt és a tanú kihallgatása, a szakértő meghallgatása, a tárgyi bizonyítékok megvizsgálása (tárgyak, nyomok, okiratok).

Ez a megkülönböztetés segít el bennünket ahhoz, hogy az eljáró hatóságok eljárási cselekményei között felfedezzük azokat a cselekményeket, amelyek az egész eljárásnak s ezen belül különösképpen a bizonyításnak a biztosítására szolgálnak. Mint láttuk, a büntető eljárás eredményes lefolytatásához, a bizonyításhoz és ezáltal az igazságos döntés hozatalához személyek és tárgyak rész-

vétele szükséges az eljárásban. Ennek elérésére olyan cselekményeket kell végeznie az eljáró hatóságnak, amelyek az általános eljárási cselekményektől abban különböznek, hogy kifelé irányulnak, az eljárási hatóságoktól különálló magánszemélyek felé. Ezek a cselekmények már az általános eljárási cselekményekhez képest valami többletet mutatnak. Azt a többletet, ami ezeket a cselekményeket intézkedéssé teszi.

Ha most a biztosító intézkedéseket az eljárási cselekményekkel összevetjük, a következő különbségeket találjuk. Az eljárási cselekmény megtörténik az eljárásban a maga helyén a törvényi előírásnak megfelelően. A biztosító intézkedés szerkezete más: elrendelése és végrehajtása különvlik. A biztosító intézkedésnek címzettje van, akitől a hatóság meghatározott, az eljárás lefolytatásához szükséges magatartást vár. Az idézés biztosító intézkedés, amelynek címzettje valamelyik állampolgár, és eredménye az, hogy az idézett a hatóság előtt megjelenik. Az őrizet intézkedés, amelynek eredménye az, hogy a címzettet szabadságában korlátozzák. Az elfogatóparancs biztosító intézkedés, amelynek során az eljáró hatóság döntése és annak végrehajtása két mozzanata az intézkedésnek. Az elrendelés és a végrehajtás időben is különváló egysége alkotja az intézkedést. Az intézkedés végrehajtása a terhelt őrizetbevételét és a hatóság elé állítását jelenti. A felhívás tárgy megismerésének biztosítására vagy a lefoglalandó dolog kiszolgáltatására való felhívás olyan biztosító intézkedések, amelyek folytán a tárggyal rendelkező személy a tárgyat a hatóság rendelkezésére bocsátja. A házkutatásnál is nyilvánvaló az elrendelés és a végrehajtás mozzanatának különválása. És így tovább.

A biztosító intézkedések esetében tehát az a sajátos, hogy két mozzanatból állnak, az elrendelés és a végrehajtás elvileg egymástól különvlik, esetleg a végrehajtó személyét illetően és időbelileg is. Nem egyszerűen cselekmények, hanem olyan cselekmények, amelyek az eljáráson kívüli személyek megfelelő magatartásának elérésére, mint eredményre irányulnak és ennek az eredménynek a létrejöttével valósulnak meg.

Ez a magatartás pedig mindig a személyi szabadság és jogok korlátozásában áll: valaminek tevésében, eltérésében, amit az említett személy egyébként nem tenne. Nem arról van szó, hogy a gyakorlatban minden biztosító intézkedés címzettje szubjektíve is szabadsága vagy jogai korlátozásának fogja fel az adott intézkedést, hanem arról, hogy elvileg nyílik meg a törvényben szabályozott biztosító intézkedésekkel a polgárok személyi szabadságának és jogainak korlátozása. Az idézés vagy a lefoglalandó dolog kiszolgáltatása szubjektíve esetleg nem kelti a korlátozás érzését, de az ezeknél súlyosabbakkal együtt az a sajátosságuk, hogy a személyi szabadság és személyes jogok korlátozásával reálizálódnak.

A biztosító intézkedéseket el kell határolni az ún. rendfenntartó intézkedésektől.

Ha megkísérelték az eljárási cselekmények tanát tudományosan kidolgozni, nem vezetett eredményre ez a szándék azért, mert nem fedezték fel a cselekmények és az intézkedések, az eljárási cselekmények és a biztosító intézkedések közötti különbséget. Ahol megtörtént, ha hibás elnevezés alatt is, a biztosító intézkedések csoportosítása, ott külön nehézséget okoztak mindig a rendfenntartó intézkedések. Amiatt, hogy kényszerrel is végrehajthatók, nem tudták őket elkülöníteni a biztosító intézkedésektől, funkciójuk folytán pedig azok közé nem tudták beilleszteni őket.

A biztosító intézkedésektől való elhatárolásuknak pedig éppen az eljárásban betöltött funkciójuk az alapja. Ennek folytán önálló intézkedési formát képviselnek és ilyenként való fölfogásuk és elhatárolásuk a biztosító intézkedésektől teszi lehetővé a biztosító intézkedések rendszerének kialakítását.

A rendfenntartó intézkedések nem személyek vagy tárgyak bevonását biztosítják az eljárásba, hanem az eljárás rendjét, zavartalan lefolyását szolgálják. A biztosító intézkedésektől ez az eljárási funkciójuk választja el őket. A rendfenntartó intézkedések nem az eljárás érdemi eredményességének biztosítására irányulnak, csak a zavaró momentumokat hártják el. Nem jelentik a személyi szabadság vagy a személyes jogok korlátozását azokkal a — rendszerint individuálisan meg sem határozott — személyekkel szemben, akiket érintenek. Ilyenre csak a terhelt vonatkozásában kerülhet sor, amikor a tárgyalás idejére őrizetbe veszik. Más személyekkel szemben a figyelmeztetést, az eljárás színhelyéről való eltávolítást, legfeljebb pénzbírság kiszabását jelentik.

A nyomozás során a nyomozó hatóság a nyomozás színhelyéről bárkit eltávolíthat, akinek jelenléte az eljárást akadályozná vagy annak sikerét veszélyeztetné. A rendzavarót pénzbírsággal sújthatja (Be. 112. §). A tárgyalás elnöke a hallgatóság köréből a tizennégy éven aluli személyeket eltávolíttatja, a tizen-nyolc éven aluliakat eltávolíttathatja, ha az ügy természete ezt az ifjúság védelme érdekében megkívánja. A rendzavarókat rendreutasítja, a tárgyalóteremből kiutasíthatja, kivezetheti, pénzbírsággal sújthatja. A rendzavaró terheltet pénzbírsággal nem sújthatja, kiutasíthatja és őrizetbe is veheti, de legkésőbb a bizonyítási eljárás befejeztével ismét a bíróság elé kell állítani és közölni kell vele a távollétében történeteket (Be. 200. §).

Ebből a törvényi szabályozásból nyilvánvaló, hogy a rendfenntartó intézkedések formájuk, tartalmuk, céljuk, konkrétságuk rendszerinti hiánya miatt teljes mértékben különböznek a biztosító intézkedésektől, rendszertanilag nem tartoznak össze, közös rendszerbe nem foglalhatók.

6.

A biztosító intézkedések rendszertani vizsgálata

A biztosító intézkedések rendszerének kritériumát megtaláltuk az eljárási cselekményektől eltérő belső szerkezetükben és abban, hogy az intézkedések második mozzanata mindig az állampolgárok személyi szabadságának vagy személyes jogának korlátozásával jár és az intézkedés így realizálódik. Az egyes biztosító intézkedések nem véletlenül kerülnek egymás mellé, egységben való felfogásuk és szemléletük nem önkényes csoportosítás eredménye, hanem meghatározott közös, lényegüket kitevő sajátosságaik különítik el őket az eljárási cselekményektől és hozzák létre egységüket.

Az egységes és egységesítő kritérium alapján csoportosított biztosító intézkedéseket azonban rendszertani vizsgálat alá kell vetnünk, hogy egységük belső törvényszerűségeit, az egyes biztosító intézkedések speciális vonásait felderítsük, az egyes biztosító intézkedések önállóságát és összefüggésüket a rendszeren belül megállapíthassuk.

A rendszeralkotás lehetővé teszi, hogy elhárítsunk minden olyan kísérletet, amely arra irányul, hogy a biztosító intézkedések közé soroljon oda nem való intézkedéseket s így elmossa a biztosító intézkedések lényegét.

Ebben a vonatkozásban a lakhelykutatóval kell foglalkoznunk elsősorban. A lakhelykutatót nyíltan vagy burkoltan az elfogatóparancshoz kapcsolva a biztosító — sőt a kényszerítő — intézkedések közé sorolják. A lakhelykutatót a törvény valóban az elfogatóparanccsal együtt szabályozza (Be. 129. §), de ez semmi esetre sem lehet indok arra, hogy biztosító intézkedésnek tekintsük. Ha a biztosító intézkedések egységes kritériumát megállapítottuk, akkor a lakhelykutatót illetően azt kell vizsgálnunk, hogy ennek a kritériumnak a jegyeit felmutatja-e. Nézzük meg, mi a lakhelykutató.

A lakhelykutató az eljáró hatóság intézkedése az ismeretlen helyen tartózkodó terhelt lakhelyének vagy tartózkodási helyének megállapítása érdekében és abban áll, hogy az eljáró hatóság az erre hivatott hatóságokat és hivatalos szerveket a terhelt lakhelyének közlése, illetve felkutatása iránt keresi meg. Az ilyen általános jellegű igény alapján a hatóságok és hivatalos személyek hivatali kötelezettségük alapján járnak el és ha a terhelt lakhelyéről vagy tartózkodási helyéről tudomást szereznek, erről a lakhelykutatót elrendelő hatóságot értesíteni kötelesek. A lakhelykutatót minden esetben el kell rendelni, ha a terhelt a hatóság előtt ismeretlen helyen tartózkodik.

A lakhelykutató tehát a hatóságok egymás közötti érintkezése és nem irányul az állampolgárok felé. Az elérendő eredmény nem követel senkitől különleges magatartást, a címzettek általában azok a hatóságok, amelyek lakóhelynyilvántartást vezetnek és az intézkedés realizálásával hivatali kötelezettségüket teljesítik. Személyi szabadság vagy jogok korlátozása szóba sem jön. A lakhelykutató az állami szervek belső ügyének tekintendő, nem is intézkedés, mert nem személyre irányított és nem teremt speciális és individuális kötelezettséget. Az eljárási cselekményeknek abba a körébe tartozik, amelyet a megkeresések alkotnak.

A lakhelykutató kizárása a biztosító intézkedések közül nyilvánvalóvá teszi az egységesítő kritérium rendszeralkotó erejét, a rendszer határait.

A másik kérdés, amit a biztosító intézkedések rendszerével kapcsolatban vizsgálat tárgyává kell tenni, a szemle kérdése.

A szemle nem biztosító intézkedés. A szemle nem is intézkedés, hanem az eljáró hatóság bizonyítási cselekménye (illetve a szakértői tevékenység része). Az eljáró hatóság a szemlét vagy maga, vagy szakértő közreműködésével végzi el. A szemle személy (holttest), tárgy, tény, helyszín közvetlen megfigyelése, illetve megvizsgálása (Be. 74. §). A szemlét a hatóság előtt kell megtartani, de ha a megfigyelés, illetve a vizsgálat tárgya természeténél fogva nem vonható be közvetlenül az eljárásba, vagyis, ha a szemle tárgyát egyáltalán nem vagy csak jelentékeny nehézség, illetve költség árán lehetne a hatóság elé vinni, a szemlét a helyszínen kell megtartani. A szemle tehát a legszélesebben értelmezett tárgyi bizonyítékok észlelésének, rögzítésének folyamata, bizonyítási cselekmény.

A szemle ezen nyilvánvaló bizonyítási cselekmény jellege ellenére honnan ered az a veszély, hogy a biztosító intézkedések közé sorolják, különösen akkor, ha az eljáró hatóság székhelyén kívül foganatosítandó szemléről van szó?

A szemlének, mint bizonyítási cselekménynek a foganatosítását természetesen biztosítani kell. Ezt a biztosítást szolgálja a törvény azon rendelkezése, amely szerint a birtokában levő tárgyat felhívásra mindenki köteles szemle céljára rendelkezésre bocsátani. Csakhogy ebben a fogalmazásban a „tárgy” szó használata arra enged következtetni, hogy valóban csak szorosan vett tárgyról,

tehát mozgatható dolgokról van szó. Kívánatos lenne ezen biztosító intézkedéseknek olyan törvényi megfogalmazása, amely a félreértés lehetőségét kiküszöböli és nyilvánvalóvá teszi, hogy a szemle tárgyáról van szó abban az értelemben, ahogy a szemlééről szóló rendelkezés (Be. 74. §) felsorolja, vagyis a nem mozgatható tárgyak, a helyszín, a tények és jelenségek is beleértendők. A biztosító intézkedés pedig a szemle így felfogott tárgyának rendelkezésre bocsátását, megfigyelésnek, illetve megvizsgálásának lehetőségét biztosítja.

Mivel a törvényi rendelkezés olyan magyarázatot is lehetővé tesz, mintha a biztosító intézkedés csak tárgy vonatkozásában érvényesülhetne, alakulhat ki az a felfogás, hogy egyéb „tárgyak”, különös a helyszín és a helyszínen vizsgált tények, jelenségek, tárgyi helyzet megismerése ügyében hozott döntés olyan intézkedés, amely egyben az ilyen szemle elvégzésének biztosítását szolgálja, vagyis hogy a szemle biztosító intézkedés.

Az ilyen szemlélet kialakulását segíti elő az is, hogy a szemlét biztosító intézkedés imperfekt volta mellett, a szemletárgy biztosítására vonatkozó felhívás meghíúsulása esetén, az alkalmazható további biztosító intézkedés sem feltétlen. Ugyanis a törvény szerint, ha a tárgyat az azzal rendelkező személy a felhívás ellenére sem bocsátja rendelkezésre, vele szemben azokat a következményeket lehet alkalmazni, mint a tanúvallomás megtagadása esetén, vagyis az eljáró hatóság pénzbírságot szabhat ki. Végső soron a tárgy megszemlélése meghíúsítható a két biztosító intézkedés ellenére. Mivel a szemle a bizonyítás folyamatában konkrét ügyben döntő jelentőségű lehet, a kiutat kereső szemlélet afelé a megoldás felé hajlik, hogy a szemlét önálló biztosító intézkedésnek tekintse, amelynek perfektuálására vonatkozóan a törvény ugyan nem tartalmaz rendelkezést, de lényegéből következik, hogy kikényszeríthető.

Úgy hisszük, hogy helyes lenne a szemletárgy rendelkezésre adásának megtagadása esetére a házkutatást és a személyi motozást ugyanúgy szubszidiárius biztosító intézkedésként kilátásba helyezni, mint a lefoglalandó dolog kiadásánál. Ez utóbbi esetben ugyanis a biztosító intézkedések így követik egymást: felhívás a lefoglalandó dolog kiadására; ennek meghíúsulása esetén pénzbírság kiszabása; ez utóbbi helyett vagy után házkutatás vagy személymotozás. A törvény ezt mondja: A birtokost, ha a lefoglalandó dolgot felhívásra sem szolgáltatja ki, ezer forintig terjedő pénzbírsággal lehet sújtani. A birtokos által felhívásra ki nem szolgáltatott dolgot házkutatás vagy személymotozás útján is meg lehet szerezni (Be. 147. § (1) és (3) bek.). Ilyen vagy hasonló intézkedéssel, az intézkedések ilyen sorrendjének megállapításával a szemle feltétlenségét biztosítani kellene.

A szemletárgy kiadásának megtagadása és a tanúvallomás megtagadása ugyanis véleményünk szerint nem állítható párhuzamba. A tanúvallomás megtagadása esetén valóban csak pénzbírság jöhet számításba, mint biztosító intézkedés. A szemletárgy biztosítása azonban a tárggyal való rendelkezési jog korlátozását jelenti semmivel sem másképp, mint a lefoglalandó dolog kiadása esetén. A szemle eljárási jelentősége folytán e rendelkezési jog korlátozását — imperfekt biztosító intézkedések meghíúsulása esetére — feltétlen eredményt biztosító intézkedéssel is el kell érni.

Az előbbieken a lefoglalás, de főként a szemle problematikájának tárgyalásánál már a biztosító intézkedések néhány lényeges rendszertani kérdését is érintettük. Ilyenek voltak az egyes biztosító intézkedések egymáshoz való vi-

szonya, alkalmazásuk egymásutánisága, perfekt, imperfekt voltak, törvényi szabályozásuk módja.

A rendszer kérdései között éppen a szemletárgy és a lefoglalandó dolog megtárgyalt biztosításával kapcsolatban a biztosítás tárgya, mint rendszerező momentum kínálja magát a megvizsgálásra. De ilyen vizsgálat elkerülhetetlen is azért, mert mindúntalan kísérletek történnek arra, hogy a biztosító intézkedéseket a biztosítás tárgya szerint rendszerezzék. Az ilyen rendszerezés azonban a biztosító intézkedések lényegének elhomályosítására alkalmas.

Való igaz, hogy a biztosítás tárgya lehet: tárgy vagy személy.

Tárgyak (a legtágabb értelemben) biztosítása az eljárás számára többféle okból szükséges. Tárgyak biztosítandók a szemle, vagyis a bizonyítás céljára. A biztosítás módját az előbb láttuk. Tárgyak biztosítandók a lefoglalás céljaira, amely lefoglalás ismét csak biztosítása részben a bizonyításnak, részben az elkobzást kimondó határozat végrehajtásának. De biztosítandók olyan tárgyak is, amelyek nem a bizonyítás, nem is a lefoglalás és az elkobzás szempontjából jönnek számításba, hanem a vagyoneklobzás-büntetés végrehajtása, illetve a polgári jogi igény tekintetében hozott ítélet végrehajtása szempontjából.

A tárgyak vonatkozásában más-más biztosítási forma alakul ki aszerint, hogy a tárgy az eljárásban milyen szerepet játszik.

A szemletárgyat a bizonyítás számára úgy lehet biztosítani, hogy a tárggyal rendelkező személyt a hatóság felhívja arra, hogy a tárgyat megfigyelés vagy vizsgálat céljából bocsássa a hatóság rendelkezésére. Ennek eredménytelensége esetén pénzbírság alkalmazható.

A lefoglalandó tárgy kiadására szolgál a felhívás, ennek eredménytelensége esetén a pénzbírság, ezután vagy ehelyett a személymotosás, illetve a házkutatás. Itt már a számbajövő tárgyak köre bővül, mivel az adott bűnüggyhez tartozó bűnjeleken kívül biztosítandók a más büntett tárgyi bizonyítékai is, sőt olyan dolgok is, amelyek birtoklása általában jogszabályba ütközik.

A vagyoneklobzást és a polgári jogi igény kielégítését szolgáló tárgyak biztosítására szolgál a zár alá vétel. Itt a biztosítandó tárgyak köre a legszélesebb, vagyontárgyak jönnek számításba általában, de személyi vonatkozásban a legszűkebb, mert csak a terhelt vagyont alkotó tárgyokról lehet szó.

Tárgyak biztosítására szolgálnak tehát: a felhívás tárgy megszemlélésének biztosítására, lefoglalandó dolog kiszolgáltatására való felhívás, pénzbírság, lefoglalás, házkutatás, személymotosás, zár alá vétel.

Alkalmazásuk feltételei olyanok, hogy rendszerint az enyhébbektől a súlyosabb felé haladnak. A zár alá vételt kivéve, amely nem kíván intézkedési előzményt, a szemletárgy biztosításának első lépéseként mindig a rendelkezésre bocsátás iránti felhívást, a lefoglalandó dolog biztosításának első lépéseként a kiadásra irányuló felhívást kell alkalmazni. Más biztosító intézkedésekre csak ezután kerülhet sor, amelyek között sorrendben rendszerint a pénzbírság következik — szemle biztosításánál csak ez — és csak azután a házkutatás és a személymotosás. Az is jellemző, hogy egy részük egyszeri intézkedést, a tárgy megszerzését biztosítja, mint a felhívások, a pénzbírság, a házkutatás és a személymotosás, míg a lefoglalás és a zár alá vétel jogi formák között a tárggyal való rendelkezésből az érintett személyt tartósan kizárja.

Ami a személy biztosítását szolgáló intézkedéseket illeti, a helyzet a következő. A terhelt vonatkozásában számbajönnek elsősorban az idézés, az elővezetés, az őrizet, az előzetes letartóztatás, a lakóhely elhagyásának tilalma, az

ideiglenes kényszergyógykezelés, az elfogatóparancs, a szakértői vizsgálat eltűrésére kötelezés, az ideiglenes elmegyógyintézetbe utalás. A sértett vonatkozásában az idézés, az elővezetés és a szakértői vizsgálat eltűrésére kötelezés. (A törvény ugyan az idézést és az elővezetést a sértettel kapcsolatban kifejezetten nem szabályozza, de a szakértői vizsgálat eltűrésének kényszerítő természetéből következik, hogy ennek biztosítása érdekében az idézés és az elővezetés számbajöhet. A sértett idézése vagy elővezetése más okból nem történhet meg.) A tanú és szakértő biztosítására alkalmazható az idézés és az elővezetés.

De nyilvánvaló, hogy személy biztosítására számbajöhetnek olyan intézkedések is, amelyeket a tárgyak biztosításával kapcsolatban ismertettünk, mint például a pénzbírság, a házkutatás, sőt a személymotoszás is. Így tehát a biztosító intézkedések nem rendszerezhetők aszerint, hogy tárgyak vagy személyek biztosítására szolgálnak-e, jóllehet egy részük ilyen csoportosítási szándéknak engedelmeskedik.

De még a biztosítás tárgya szerinti egyszerű csoportosítás is félrevezető lehet azért, mert eltakarja a biztosító intézkedéseknek azt a lényeges vonását, hogy akár tárgy, akár személy biztosítását szolgálják mindig személyre irányzottak, mindig személy ellen irányulnak.

Van azonban egy olyan kritérium, amely határozottan kétfelé osztja a biztosító intézkedéseket. Az eddigi rendszertani vizsgálat konkrét célja éppen az volt, hogy a biztosító intézkedések belső összefüggéseinek megmutatásával is előkészítse ennek a kritériumnak a felismerését és segítségével egy további törvényszerű rendszer, a kényszerítő intézkedések rendszerének kialakítását.

7.

A kényszerítő intézkedések kiemelése a biztosító intézkedések közül

Láttuk, hogy a biztosító intézkedések között hatékonyságuk ereje folytán alkalmazásukban bizonyos sorrend alakul ki. Egyes biztosító intézkedések nem biztosítják feltétlenül az elérni kívánt eredményt. A címzettnél a kívánt magatartás nem következik be, pl. a lefoglalandó dolog birtokosa a tárgyat nem szolgáltatja ki a felhívás ellenére sem, sőt a pénzbírság kiszabása ellenére sem. Ez a biztosító intézkedés megghiúsítható. Megghiúsítható az idézés azáltal, hogy az idézett a figyelmeztetés ellenére a hatóság előtt nem jelenik meg. Vannak azonban biztosító intézkedések, amelyek már feltétlenül biztosítják az elérni kívánt célt, az eredményt kényszer alkalmazásával is létrehozzák. Tárgyak biztosítása esetén a törvény kifejezetten is utal egyes biztosító intézkedéseknek ilyen különbségére, a megghiúsítható intézkedések megghiúsulása esetén a kívánt eredmény létrehozására olyan intézkedéseket jelöl meg, amelyek feltétlenül biztosítják az elérni kívánt eredményt. Így miután a lefoglalandó dolog megszerzése érdekében szabályozza a felhívást és a pénzbírságot, kimondja, hogy a ki nem szolgáltatott dolgot házkutatás vagy személymotoszás útján is meg lehet szerezni. Ez a különbség a személy biztosítására szolgáló intézkedések között is fennáll, pl. az idézés és az elővezetés között, a lakóhely elhagyásának tilalma — amely megghiúsítható — és az előzetes letartóztatás között.

Ami ezeket az intézkedéseket elválasztja egymástól, az a kényszer. Egyes biztosító intézkedések eredményességének biztosítására az eljáró hatóságok kényszerrel is alkalmazhatnak. A biztosító intézkedések között egyes intézkedések tehát elkülönülnek aszerint, hogy a személyi szabadság korlátozását jelentő kényszer alkalmazására adnak lehetőséget az intézkedés céljának elérésére.

Ha most ebből a szempontból vizsgáljuk meg a biztosító intézkedéseket, akkor, mint kényszer alkalmazását is lehetővé tevő intézkedéseket, kiemelhetjük közülük a következőket: elővezetés, őrizet, előzetes letartóztatás, ideiglenes kényszergyógykezelés, elfogatóparancs, szakértői vizsgálat eltűrésére kötelezés, ideiglenes elmeorvosintézetbe utalás megfigyelés végett, házkutatás, személymotosás.

Ezen intézkedések elrendelése — a többi biztosító intézkedéssel szemben — magában foglalja foganatosításuknál a kényszer alkalmazásának lehetőségét. Kényszer alkalmazása természetesen nem szükségszerű minden esetben, de az intézkedés megghiúsítására irányuló kísérlet kényszer alkalmazásával legyőzhető.

A kényszer természete mindig azonos. Az elővezetés, az őrizet, elfogatóparancs, házkutatás, személymotosás, stb. foganatosításakor minden ellenszegülés fizikai erő alkalmazásával legyőzhető s így az intézkedés célja kényszerrel megvalósítható.

Most pedig a hangsúlyt a kényszerítés jellegére téve, ki kell emelni, hogy csak fizikai erő alkalmazható. Fizikai erő, amely a szabad mozgásban korlátoz vagy meghatározott irányú mozgásra kényszerít.²²

És ezzel kapcsolatban az intézkedések biztosító jellegét kell hangsúlyozni. Az adott biztosítási cél elérése jelenti a kényszerítő intézkedések alkalmazásának határát és ennek megfelelően kell megválasztani a kényszerítés formáját. A biztosítás célján túl a kényszerítés nem mehet, a fizikai kényszer hatása nem csaphat át pszichikai kényszerbe, amely a biztosításon túl megfélemlítést szolgál, nem válhat megnyilatkozást, vallomást, véleményt, sőt beismerést szolgáló kényszerré. Ilyen esetben a törvény flagrns megsértéséről lenne szó, mert a törvény ezen biztosító intézkedéseket csak tárgyknak és személyeknek az eljárás lefolytatása és az érdemi döntés végrehajtása érdekében való feltétlen biztosítása — de csak a biztosítása — érdekében látta el a kényszer elemével. A kényszer alkalmazásának, a személyi szabadság korlátozásának a biztosítási jelleg és a konkrét biztosítási cél szab határt. A személyi szabadságnak ezen túl menő korlátozása vagy bármilyen megsértése a személyi szabadság alkotmányi és eljárási garanciáinak félredobását jelenti és az eljárási cél megghiúsulását is magával hozza; törvénytelen eljáráshoz vezethet, amelynek társadalmi kára felmérhetetlen.

Ezeket az intézkedéseket tehát, amelyek a kifejtett értelemben kényszer alkalmazásának lehetőségét biztosítják, kényszerítő intézkedéseknek nevezzük.

Az elmondottakból nyilvánvaló, hogy a kényszerítő intézkedések olyan kritériumát találtuk meg, amely ezen intézkedéseket elkülöníti a biztosító intézkedések között. Sőt ez a kritérium, a személyi szabadság korlátozását jelentő

²² A kényszerítés eszközeit törvény is meghatározza. Az 1955. évi 22. tvr. 13. § (6) bekezdésében ez áll: „A rendőr köteles szolgálata jogszerű teljesítése közben intézkedéseinek érvényt szerezni. Ennek érdekében joga van kényszerítő eszközök alkalmazására. Ilyenek az erőszakos kézrátétel, erőszakos elszállítás és a jogszabályban meghatározott esetekben a fegyverhasználat.”

kényszer alkalmazásának lehetősége, olyan jelentős elkülönítő és egyben egyesítő tényező, amely magával hozza, hogy a biztosító jelleg döntő jelentőségének fenntartása mellett, a biztosító intézkedések és a kényszerítő intézkedések közötti összefüggés és kölcsönös függés hangsúlyozása mellett, a kényszerítő intézkedéseket önállóan kezeljük, önálló rendszerüket kialakítsuk.

Eddigi vizsgálatunk eredményeképpen kialakultak tehát meghatározott tartalommal a következő fogalmak; az *eljárás cselekmények*, amelyekbe — általános eljárási cselekmény jellegük ellenére — nem foglaljuk bele a biztosító intézkedéseket; a *biztosító intézkedések*, amelyek sajátos jegyeik folytán önálló intézkedési rendszert alkotnak, de amelyekbe nem tartoznak — általános biztosító intézkedési jellegük ellenére — a kényszerítő intézkedések; a *kényszerítő intézkedések*, amelyek a kényszer kritériuma folytán önálló intézkedési rendszert alkotnak.

A korábban biztosító intézkedéseknek nevezett intézkedések tehát két részre oszlanak, amelyek sajátos kritériumaik folytán külön-külön rendszert alkotnak.

Az egyik a *biztosító intézkedések rendszere*. Ez a következő képet mutatja:

1. idézés,
2. pénzbírság,
3. lakóhely elhagyásának tilalma,
4. felhívás tárgy megismerésének biztosítására,
5. lefoglalás,
6. lefoglalandó dolog kiszolgáltatására való felhívás,
7. zár alá vétel.

A másik a *kényszerítő intézkedések rendszere*. Ez pedig így alakul:

1. elővezetés,
2. őrizet,
3. előzetes letartóztatás,
4. ideiglenes kényszergyógykezelés,
5. elfogatóparancs,
6. szakértői vizsgálat eltérésére kötelezés,
7. ideiglenes elmegyógyintézetbe utalás megfigyelés végett,
8. házkutatás,
9. személymotosás.

8.

A kényszerítő intézkedések rendszere

Ha most már a kényszerítő intézkedéseket rendszerben fogjuk föl, akkor első feladatunk a rendszer pontos elhatárolása. Ebből a szempontból két biztosító intézkedést kell közelebbről megvizsgálnunk: a lakóhely elhagyásának tilalmát és a lefoglalást. Mindkettőt kihagytuk a kényszerítő intézkedések közül. Miért?

A lakóhely elhagyásának tilalmát a törvény az előzetes letartóztatással kapcsolatosan szabályozza, mégpedig sajátos módon. Azt mondja: az előzetes letartóztatás elrendelésére jogosult hatóság indokolt esetben az előzetes letar-

tóztatás elrendelése helyett a terheltnek megtilthatja, hogy lakóhelyét engedély nélkül elhagyja. Ez a rendelkezés olyan következtetést enged meg, mintha a lakóhely elhagyásának tilalma ugyanolyan természetű intézkedés lenne, mint az előzetes letartóztatás. De ez csak látszat.

A lakóhely elhagyásának tilalma, mint biztosító intézkedés, nem tartalmaz kényszer. A magatartás, amelyet elérni óhajt, ki nem kényszeríthető, az intézkedés meghiúsulhat. Az intézkedés azt igényli a terheltől, hogy lakóhelyét ne hagyja el. Az egyébkénti szabad mozgása mellett az eljárás biztosítása érdekében ennyi szabadságkorlátozást igényelnek tőle. Ennek eleget tesz vagy nem. Ha nem tesz eleget, más intézkedéssel lehet biztosítani személyét az eljárás számára, így előzetes letartóztatással. De ez már újabb és más biztosító intézkedés, amely kényszer alkalmazásával is biztosítja a terhelt személyét az eljárás számára. A két intézkedés célja azonos, de a két intézkedés jellege más — a kényszer hiánya, illetve a kényszer alkalmazhatósága folytán. Az egyik tehát a biztosító, a másik a kényszerítő intézkedések közé tartozik.

A törvényben alkalmazott fordulat — „az előzetes letartóztatás helyett” — éppen azt a gondolatot fejezi ki, hogy a terhelt személyének biztosítására nem okvetlenül csak kényszerítő intézkedést, az előzetes letartóztatást kell alkalmazni, hanem megfelelő feltételek esetén elégséges a biztosító intézkedés is, a Lakóhely elhagyásának tilalma. Ez utóbbinak bevezetése a biztosító intézkedések közé a büntető eljárás fejlődésének nagy eredménye és a „helyett” szócska ennek a fejlődésnek a kifejeződése. A gyakorlatban azt a logikailag helyes sorrendet jelenti, hogy a terhelt személyének biztosítása érdekében mindig előbb az enyhébbet, a biztosító intézkedés alkalmazását kell mérlegelni s csak ha ez elégtelennek látszik vagy annak bizonyul, kell alkalmazni a kényszerítő intézkedést.

E két intézkedés egymáshoz való viszonyában általában a biztosító és a kényszerítő intézkedések egymáshoz való viszonya, a két intézkedési rendszer egymáshoz való viszonya tükröződik, amelyre még visszatérünk.

Ami a lefoglalást illeti, ezen biztosító intézkedésből is hiányzik a kényszer. A lefoglalás olyan intézkedés, amely egy bizonyos dologgal való rendelkezésből tartósan kizárja az egyébként arra jogosult személyt. Az intézkedés a dolog elzárását, őrzését jelenti, célja a rendelkezésre jogosult személy rendelkezési jogának ideiglenes kizárása. A lefoglalás tehát maga kényszer nem tartalmaz, a személlyel szemben alkalmazandó kényszer nélkül biztosítja a tárgyat az eljárás számára. A tárgy megszerzése viszont történhet — szükség esetén — olyan intézkedéssel is, amely kényszer tartalmaz. A lefoglalandó tárgyat az azzal rendelkező egyszerűen a hatóság rendelkezésére bocsátja, vagy felhívásra adja át, vagy pénzbírság kiszabása folytán teszi ezt, vagy ha így az eljáró hatóság a tárgy birtokába nem juthat, megszerzése végett kényszerítő intézkedéseket alkalmazhat, házkutatást vagy személymotosztást. A lefoglalás maga tehát nem kényszerítő intézkedés, de lehetőségének biztosítására figyelembe jöhet kényszerítő intézkedés alkalmazása is.

A lefoglalás esetében is világosan látható a kétféle intézkedési fajta együttes szerepe az eljárásban és egymáshoz való viszonyuk, amelynek lényege céljuk azonosságából és jellegük különbözőségéből folyik.

A kényszerítő intézkedések rendszerének egységesítő kritériuma tehát a kényszer, amely kizár e rendszerből minden más intézkedést, amelyben ez a jellemző mozzanat nem lelhető fel.

De a kényszerítő intézkedések rendszerének jelentősége csak akkor domborodik ki igazán, ha eljárási szerepét vesszük figyelembe és figyelmünket a kényszer alkalmazásának lehetőségére és törvényességére irányítjuk.

Kényszerre szükség van a büntető eljárásban, kényszer alkalmazható az eljárás eredményességének biztosítására, ezt láttuk az eddigiekből. Vannak eljárási intézkedések, amelyekben a kényszer megvalósulhat. Ezek elrendelése a jogosult hatóság által magában foglalja a lehetőséget, hogy az intézkedést kényszerrel végrehajtsák. Az intézkedésben benne foglaltatik a kényszer alkalmazásának lehetősége. E kényszerítő intézkedések állami kényszerrel realizálhatók. Ez a kényszerítő intézkedések rendszerének egyik oldala, ha az eljárás biztosításának oldaláról nézzük. A mási koldal ennél semmivel sem kevésbé fontos. Sőt a személyi szabadság korlátozásának oldaláról nézve az eljárás törvényessége számára döntő, hogy a kényszerítő intézkedések rendszerét alkotó intézkedések a kényszer alkalmazásának kizárólagos formái: a kényszer, az állami kényszer a büntető eljárásban a jogerős határozatig csak ezen intézkedések által realizálható. A rendszer tehát zárt nemcsak az eljárási intézkedések, hanem a kényszer szempontjából nézve is. A kényszerítő intézkedések tudományos rendszerének figyelmen kívül hagyása vagy feloldása a törvényességet veszélyezteti a büntető eljárásban alkalmazható kényszer tekintetében.

Hangsúlyozni kell azonban, hogy a kényszerítő intézkedés és a kényszer nem azonos fogalmak. A kényszerítő intézkedés eljárási fogalom, a kényszer nem az.

A kényszer társadalmi fogalom, kényszerítő és kényszerített emberi viszonylatát jelenti. Tárgyak elleni kényszer fogalmilag kizárt. A büntető eljárásban a kényszerítő az eljáró hatóság, az állam, ezért beszélünk állami kényszerről. A kényszerített pedig az a személy, aki — radikálisan leegyszerűsítve — személyét illetően vagy a rendelkezése alatt álló tárgy tekintetében a büntető eljárással vonatkozásba kerül.

Kényszer alatt a büntető eljárásban mindig testi erő alkalmazását értjük a biztosítási cél elérésére.²³ A testi erő, az emberi fizikai erő (bracchium) az, ami a kényszerítő intézkedések realizálásának rendelkezésére áll. Ennek hangsúlyozására azért van szükség, mert korunkban a tudományok fejlődése (fizika, kémia, biológia) testi erő közvetlen alkalmazása nélkül is lehetővé tesz olyan erőátvitelt, amely az emberi ellenállás legyőzésére alkalmas. Sőt lehetséges testi ellenállás legyőzése az agyműködés fiziológiai befolyásolása útján is. Büntető eljárási jogunk a kényszerítő cselekmények vonatkozásában kényszer alatt mindig emberi, testi erő közvetlen alkalmazását érti és elutasít minden más eszközt, amely kényszerítésre alkalmas lehet.²⁴

²³ Hangsúlyozni kell a biztosítás célját. Vallomás vagy nyilatkozat, különösen meghatározott tartalmú megnyilatkozás sohasem lehet kényszerítő intézkedés célja. A Btk. 146. §-a az ilyen cél elérésére való törekvést kényszerítés alkalmazásával a kényszervallatás büntettének egyik elemeként kezeli.

²⁴ Nem alkalmazható lelki kényszer, szellemi kifárasztás, fenyegetés és nem lehet szó bántalmazásról, testi fenyítésről, kínzásról. Kényszer csak a kényszerítő intézkedések formájában, mint testi erő alkalmazása jöhet számításba a biztosítási cél megvalósítására és megvalósításának határáig terjedő szabadságkorlátozással. Különösen hangsúlyozni kell mindezt, mint a szocialista és a burzsoá büntető eljárás közötti különbség alapját akkor, amikor utóbbiban meghonosodnak olyan módszerek, amelyeket a burzsoá irodalom maga modern tortúrának nevez. Olyan fizikai eszközök alkalmazására és kémiai módszerekre gondolunk, amelyek az említett személy akarátának megtörésével vallomás, nyilatkozat elérésére alkalmasak. L. pl. Mellor, A.

A kényszerítő intézkedések csoportosításának alapja rendszerükön belül első sorban a kényszeríthető személyek eljárási helyzete lehet. Mivel ezeknek a személyeknek a jogi helyzete az eljárásban más és más, a kényszerítő intézkedések alkalmazásának lehetősége e jogi helyzet folytán differenciálódik.

Vizsgáljuk meg a kényszerítő intézkedéseket azon személyek szerint, akikkel szemben alkalmazhatók.

A terhelttel szemben alkalmazhatók az összes kényszerítő intézkedések, mert személye az eljárás egész tartamára biztosítandó, a bizonyítékok beszerzése és biztosítása szempontjából is természetesen az ő személye jön figyelembe elsősorban.

A sértett jogainak érvényesítésére jogosult az eljárásban s ily módon az eljárásban való részvételre nem kötelezhető. A bizonyítás eredményességének biztosítása érdekében vele szemben alkalmazhatónak a törvény a szakértői vizsgálat eltérésére kötelezést jelöli meg. De a sértettet az eljáró hatóság tanúként is idézheti s ebben az esetben alkalmazható vele szemben az elővezetés is.

A tanú és a szakértő nem résztvevője a büntető eljárásnak, hanem csak a bizonyítékok szolgáltatói s ebben a minőségükben és ezen minőségük határáig alkalmazható velük szemben kényszerítő intézkedés. A kényszerítés velük szemben tehát csak a hatóság előtt való megjelenésük biztosításáig terjedhet, azaz elővezethetők.

A büntető eljáráson kívüli személyek jogaik korlátozását kényszer alkalmazásának lehetősége mellett kötelesek eltérni a büntető eljárás eredményessége érdekében addig a határig, ameddig a terhelt kézrekerítése vagy bizonyítékok, illetve egyéb szükséges tárgyak megszerzése szükségessé teszi. Törvényben megállapított feltételek esetén alkalmazható bármely állampolgárral szemben a házkutatás és a személymotosás.

Adva van tehát a kényszerítő intézkedések csoportosítása aszerint, hogy milyen eljárási helyzetben levő személyek ellen alkalmazhatók. A kényszerítő intézkedések közül alkalmazhatók

a terhelttel szemben

1. az őrizet,
2. az előzetes letartóztatás,
3. az ideiglenes kényszergyógykezelés,
4. az ideiglenes elmeorvosintézetbe utalás megfigyelés végett,
5. az elfogatóparancs,

a terhelttel szemben és a sértettel szemben

6. a szakértői vizsgálat eltérésére kötelezés,
a terhelttel, a tanúval (sértettel) és a szakértővel szemben
7. az elővezetés,

a terhelttel, a sértettel, a tanúval, a szakértővel és bármely állampolgárral szemben

8. a házkutatás és
9. a személymotosás.

La torture, son histoire, son abolition, sa réapparition au XX siècle, Paris, 1961. Mame, 367—402. old., Richardson, J. R., Modern Scientific Evidence, Cincinnati, The W. H. Anderson Company, 1961. 130—186. old. (Chapter 6, Admissibility of modern scientific findings).

Eredetileg a kényszerítő intézkedéseket a törvényi szabályozás sorrendjében vettük fel a rendszerbe. Most látható, hogy ez az egymásután logikai sorrendet is alkot és az intézkedések belső rendszerét tükrözi. És szemléltetően megmutatja azt a törvényesség szempontjából fontos körülményt, hogy a büntető eljárásban kényszerrel kinek a szabadsága korlátozható és milyen formában.

Ez a rendszer a kényszerítő intézkedések fokozatait is mutatja. A szabadságjogok szférájának kényszerrel való korlátozása legnagyobb mértékben a terhelttel szemben érvényesülhet és fokozatosan csökken ennek mértéke a sértett, a tanú és a szakértő, végül az eljárásban egyébként semmilyen minőségben nem szereplő állampolgárral szemben. Amilyen mértékben tágul a kényszerítő intézkedések alkalmazási köre, olyan mértékben csökken azok szabadságkorlátozó intenzitása.

A kényszerítő intézkedések rendszere nyilvánvalóvá teszi, hogy ezen intézkedések különböző irányokban szolgálják ugyanannak a célnak az elérését, a tettes személyének, a bizonyítékoknak és egyéb szükséges tárgyakkal biztosítását az eljárás számára. A hangsúly az intézkedések egységén van, ezeknek egységükben és összességükben kell megvalósítani a kényszer funkcióját a büntető eljárásban. Ebből következik, hogy a kényszerítő intézkedések rendszerében szereplő bármely intézkedés alkalmazása nem zárja ki másik intézkedés alkalmazását is ugyanabban az ügyben — alkalmazásuk egyébként fennálló személyi elhatároltságán belül. Elvileg tehát a terhelttel szemben ugyanabban az ügyben minden kényszerítő intézkedés alkalmazására sor kerülhet, sőt egyes intézkedések együttesen is alkalmazhatók (pl. előzetes letartóztatás és ideiglenes elmeorvosintézetbe utalás, házkutatás előzetes letartóztatásban levő terhelt lakásában). Ezen intézkedések egymást követhetik különböző sorrendben (pl. előzetes letartóztatás lakóhely elhagyásának tilalma után és fordítva), egymást felválthatják, ismételhetők. Bizonyos esetekben egyik a másiknak előzménye (elfogatóparancs — előzetes letartóztatás). De sohasem tekinthető egyik kényszerítő intézkedés valamely másik feltételének oly értelemben, hogy valamely kényszerítő intézkedés elrendelésére csak akkor kerülhet sor, ha egy másikat már elrendeltek vagy foganatosítottak (pl. az őrizet nem feltétele az előzetes letartóztatásnak, az előzetes letartóztatásra őrizet elrendelése nélkül is sor kerülhet).

A rendszer továbbá felmutat még egy jelentős különbséget is a kényszerítő intézkedések között. Vannak olyan kényszerítő intézkedések, amelyek egyszeri cselekvést jelentenek és olyanok, amelyek tartósabb szabadságkorlátozást eredményeznek. Előbbiek közé tartoznak az elővezetés, az elfogatóparancs, a szakértői vizsgálat eltűrésére kötelezés, a házkutatás és a személymotoszás, az utóbbiak közé az őrizet, az előzetes letartóztatás, az ideiglenes kényszergyógykezelés, az ideiglenes elmeorvosintézetbe utalás megfigyelés végett.

Az egyszeri intézkedések egy meghatározott cselekmény elvégzésével véget érnek, a szabadság korlátozása csak az egyszeri cselekmény elvégzésének idejére történik meg. Ezért ezen intézkedések foganatosításának nincs meghatározott időtartama. Az elővezetés a szükséges legrövidebb idő alatt foganatosítandó intézkedés és az elővezetettnek a hatósághoz való előállításával véget ér. Az elfogatóparancsrá ugyanez áll. A házkutatás megvalósul és véget ér az adott ház, lakás, helyiség átkutatásával, a személymotoszás egy adott személy

ruházatának, testének átvizsgálásával, a szakértői vizsgálat eltérésére kötelezés a vizsgálat lefolytatásával.

A többi kényszerítő intézkedés tartós állapotot hoz létre, a kívánt és elért magatartás a személyi szabadság hosszabb korlátozását jelenti, ezért a tartós kényszerítő intézkedések esetében a szabadság korlátozása szempontjából garanciális jelleggel a létrehozott állapot időtartamát a törvény mindig meghatározza.

E különbségek felismerésének azért van jelentősége, mert a törvényesség szempontjából rendkívül fontos annak biztosítása, hogy az egyszeri cselekmények ne válhassanak tartós jellegűekké konkrét ügyben való alkalmazásuk során és foganatosításuk formájának kidolgozásánál erre figyelemmel kell lenni. Az egyszeriség és a tartósság elhatárolása különösen fontosnak látszik az újonnan bevezetett kényszerítő intézkedésnél, a szakértői vizsgálat eltérésére való kötelezésnél.

9.

A kényszerítő intézkedések rendszerének funkcionális vizsgálata

Az intézkedések rendszerének kidolgozásánál a büntető eljárás feladatából indultunk ki és e feladat megvalósításának eszközeit vizsgálva jutottunk el a biztosító, majd ezeken belül a kényszerítő intézkedésekig. Végül a kényszer jelentőségének felismerése arra készítetett bennünket, hogy az intézkedések biztosító jellegének hangsúlyozása mellett, a kényszer alkalmazhatóságának rendkívüli erejű differenciáló hatását figyelembe véve, külön rendszerbe foglaljuk a kényszerítő intézkedéseket. Objektív kritériumok alapján két rendszert képeztünk: a biztosító és a kényszerítő intézkedések rendszerét. Ugyane kritériumok alapján kimutattuk a két rendszer elszakíthatatlan összetartozását és elkülönülésük alapjára rámutatva a figyelem középpontjába állítottuk a kényszert, a kényszer alkalmazásának lehetőségét a büntető eljárásban. A kényszer alkalmazásának lehetősége a büntető eljárásban az államrendszer fundamentumait érinti, homályban tartása az alkalmazás céljának, formáinak, határainak bagatelizálásához vezethet. A kényszerítő intézkedések rendszerének kidolgozása pedig az ellenkező irányban hat, megmutatja a kényszer jelenlétét és jelentőségét, a kényszer alkalmazásának lehetőségét, az alkalmazás formáit kiemeli az intézkedések közül, kiveszi a biztosító intézkedések közül, a tudomány és a gyakorlat figyelmének középpontjába állítja.

Így jött létre annak a lehetősége — és a kötelesség is erre —, hogy az egyes intézkedések egyedi vizsgálatása helyett a kényszerítő intézkedések rendszerének funkcionálását tegyük vizsgálat tárgyává. A kényszerítő intézkedések rendszere absztrakció addig — a rendszer kialakítása szükség-szerű elvonatkoztatás útján valósulhatott meg —, amíg annak büntető eljárásunkban való funkcionálását meg nem határoztuk. A rendszer, mint egység, végérvényes. A rendszert a mi eljárásunk adott kényszerítő intézkedéseinek alapján alakítottuk ki, de a rendszer tulajdonsága éppen az, hogy az alkotórészek törvényszerűségeit tárja fel, és nemcsak kizárja az oda nem valókat, hanem a hiányok megmutatásával az ismeretlen hiányzó elemek kutatására ösztönöz. De a rendszert csak az adott eljárásban való funkciójában foghatjuk föl, mint intézkedési rendszernek a konkrét funkcionálás a lényeghez tartozik.

A rendszer törvényszerűségeinek felismerése csak a funkcionális vizsgálat segítségével lehetséges. A rendszer funkcionálása eljárásunkban, a rendszer funkcionális vizsgálata — vagyis annak a vizsgálata, hogy a kényszerítő intézkedések rendszere hogyan épül be az eljárásba, hol jöhet figyelembe, hol nem, milyenek igénybevételének feltételei —, a rendszer eljárásbeli helyének és működésének megismerése adhat alapot ahhoz, hogy az eljárási kényszer alkalmazásának helyét és kereteit meghatározzuk, a kényszeralkalmazás formáinak és feltételeinek kialakult rendszerét kritikai vizsgálat alá vonjuk. A kényszerítő intézkedések megértéséhez rendszerbefoglalásuk az első lépés, a második lépés pedig a rendszer funkcionálásának megismerése.

A kényszerítő intézkedések rendszerének funkcionálása a büntető eljárásban természetesen sokoldalú vizsgálatra késztet. Ha ezt teljesen fel akarjuk deríteni, a kényszerítő intézkedések törvényi elhelyezésétől kezdve az intézkedések általános és különös feltételeinek szabályozásán keresztül, a rendszer és az egyes intézkedések formai és tartalmi kidolgozottságáig a hatályosulás minden kérdésén végig kellene haladnunk. Itt azonban nem ez a célunk, jóllehet tanulmányunk további részében a funkcionálás szinte minden kérdését érinteni fogjuk. De csak érinteni, amennyiben ez szükséges, és nem tárgyalni, hogy kitűzött célunkat kitérők nélkül a legrövidebb úton érjük el.

A rendszer kidolgozása és a funkcionális tényező jelentőségének felismerése ugyanis már itt arra csábít, hogy részletező, összehasonlító vizsgálatba kezdjünk a rendszer belső törvényszerűségeinek felkutatására, feltárjuk az egész rendszer formai és tartalmi kidolgozottságát a törvény alapján, stb. Mi ezt most elhárítjuk és a kitűzött rendszertani célhoz tartjuk magunkat. A rendszer eljárási funkcionálásának azokat a leglényegesebb kérdéseit tárgyaljuk meg, amelyek a rendszer jelenlegi helyzetét és szerepét láttatják meg a büntető eljárásban, a konkrét rendszert mint funkcionális egységet tárják fel előttünk.

A kényszerítő intézkedések rendszerének funkcionálásáról bizonyos szempontok szerint táblázatot készítettünk. A táblázat bizonyíték is, hogy itt valóban rendszerről van szó, amely belső törvényeit ilyen táblázat formájában is feltárni engedi, de célja az, hogy lehetővé tegye a konkrét rendszer kritikai vizsgálatát, vagyis az egyes intézkedések kidolgozottságának vizsgálatát, annak ellenőrzését, hogy a tartalom és a formák kidolgozásánál milyen szempontok érvényesültek s hogy következetesen érvényesültek-e, a differenciáltság kutatását, a rendszer és az egyes intézkedések határainak kritikáját, stb.

Mi azonban a táblázatot csak bizonyos vonatkozásban a funkcionálás szemléltetésére használjuk föl. Egyébként, szövegesen fel nem dolgozott részével együtt, a kényszerítő intézkedések rendszerének szemléltető tudomásulvételére, a tudományos és a gyakorlati munkában való további felhasználásra szánjuk.

A táblázatból is láthatóan a kényszerítő intézkedések rendszerének jellemzője, hogy egyetlen kényszerítő intézkedés alkalmazása sem kötelező egyetlen konkrét eljárásban sem. Törvényünk nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely előírná bizonyos büntettek esetében vagy bizonyos körülmények esetén valamely kényszerítő intézkedés alkalmazását. Kényszerítő intézkedés alkalmazására mindig az eljáró hatóság mérlegelése alapján kerülhet sor. A rendszer tehát fakultatív jellegű, nem tartalmaz egyetlen intézkedést sem, amelynek alkalmazását a törvény az eljáró hatóság számára konkrétan ügypben imperatívén előírná.

Nincs tehát absztrakt módon megfogalmazott parancs, amelynek az eljáró hatóság egyszerűen engedelmeskedik vagy a parancs mellőzésének lehetőségét

vizsgálja. Az eljáró hatóság nem a parancs egyszerű végrehajtója (illetve a parancs félretételének lehetősége esetén annak mérlegelője, hogy eltekinthet-e a kényszerítő intézkedéstől, miután annak alkalmazását a törvény előírta számára), hanem azt mérlegeli, hogy alkalmazzon-e kényszerítő intézkedést, amelynek alkalmazását a törvény lehetővé teszi számára.

A táblázat azt is szemlélteti, hogy a pénzfőbüntetéssel fenyegetett bűntettek esetében kényszerítő intézkedések alkalmazására az eljárásban nem kerülhet sor.

A kényszerítő intézkedések sajátosan eljárási jelenségek, az anyagi büntető jog rendelkezésével nem szabályozható ezek alkalmazása az eljárás területén.

A büntető eljárási jog azonban a kényszerítő intézkedések eljárási funkcionálásának szabályozásánál figyelembe vehet eljárási természetű körülmények (pl. az eljárás szakaszai) mellett olyan kritériumokat is, amelyek az eljárás tárgyát képező büntett anyagi-jogi szabályozására utalnak (pl. a büntett faja, a büntetés neve, a büntetési tétel felső határa).

Törvényünk ebben a vonatkozásban az anyagi büntetőjogra utaló egyetlen kritériumot alkalmaz, és pedig a büntetési nemek területéről. Egyes kényszerítő intézkedések alkalmazásának lehetőségét *expressis verbis* ahhoz köti, hogy az adott büntető eljárás olyan büntett miatt folyik, amelyet a törvény szabadságvesztéssel fenyeget. Így rendelkezik a törvény az őrizet (Be. 109. § (2) bek.), az előzetes letartóztatás (Be. 120. § (2) bek.) és az elfogatóparancs (Be. 129. § (1) bek.)²⁵ esetében. A többi kényszerítő intézkedés tekintetében a törvény hallgat.

A kérdés az, hogy ez a kétféle törvényi megoldás megengedi-e azt a következtetést, amelyet a táblázat tükröz, hogy kényszerítő intézkedések pénzfőbüntetéssel fenyegetett büntett miatt folyó eljárásban nem jöhetnek figyelembe?

A kényszerítő intézkedések egyrészénél a törvény hallgatását mi nem úgy magyarázzuk, mintha ezek tekintetében a megengedhetőség álláspontján volna, mintha az általános a kényszerítő intézkedések esetében az alkalmazás lehetősége volna és az alkalmazás tilalma egyes intézkedéseknél a kivételt alkotná. Mi úgy látjuk, hogy a törvény egyes kényszerítő intézkedéseknél, és pedig azoknál, amelyek tartós szabadságkorlátozást jelentenek (és ilyenek csak a terhelttel szemben alkalmazhatók), külön is szükségesnek tartotta e tilalom kifejezett kimondását, még a többinél ezt feleslegesnek tartotta, mert ezen intézkedések alkalmazása a pénzfőbüntetéssel fenyegetett bűntettek esetében fogalmilag kizárt vagy gyakorlatilag értelmetlen. A helyzet természetesen akkor lenne teljesen világos, ha a törvény elvként mondaná ki, hogy pénzfőbüntetéssel fenyegetett bűntettek esetében kényszerítő intézkedések alkalmazásának helye nincs. Hogy ezt a törvény megtehetné volna vagy megtehetné, az alábbiakból kiderül.

A pénzfőbüntetéssel fenyegetett bűntettek miatt folyó eljárásban a bűntetteknek²⁶ verbális jellege (mondott, írott szó) vagy jelképsége miatt, vagy azért, mert szellemi tevékenységet jelentenek, sőt ilyenek elmulasztását, a törvény által *expressis verbis* nem tiltott kényszerítő intézkedések alkalmazása majdnem teljesen kizárt, de e bűntettek csekély társadalmi veszélyessége folytán, ami az előírt büntetésnemen is kifejezésre jut, mindenestre felesleges.

²⁵ A mi gondolatmenetünk szempontjából figyelmen kívül hagyható, hogy az elfogatóparancs esetében a szabadságvesztés mérvét is egy évben meghatározva a törvény az alkalmazás körét még jobban leszűkíti.

²⁶ Becsületsértés (Btk. 267. § (1) bek.), halottnak vagy emlékének meggyalázása (Btk. 268. §), helyreigazítási kötelesség nem, vagy nem megfelelő teljesítése (Btk. 212. §), zugirászat (Btk. 188. § (1) bek.) Az utóbbi javító-nevelő munkával és pénzbüntetéssel fenyegetett büntett, a többire kizárólag pénzbüntetést ír elő a törvény.

Kivételt képez az elővezetés. A törvény lehetővé teszi ugyan a tárgyalás megtartását a terhelt távollétében, ha a vád tárgya kizárólag pénzbüntetéssel büntetendő bűntett és a terheltet a tárgyalásra szabályszerűen megidéztek (Be. 198. § (3) bek.). De ez nem jelenti azt, hogy a terhelt ilyen esetben ne lenne elővezethető és különösen nem jelenti azt, hogy ne lenne elővezethető az eljárás más szakaszában. A tanú és a szakértő elővezetése is szükséges lehet.²⁷

A jogszabály által tükrözött helyzet tehát az, hogy a kényszerítő intézkedések rendszere nem jöhet figyelembe pénzfőbüntetéssel fenyegetett bűntett miatt folyó eljárásban. Ez a helyzet teljességgel megfelel annak az elméleti tételnek, hogy a kényszerítő intézkedések rendszerének a büntetési rendszerrel összhangban kell lenni. A pénzbüntetés nem szabadságkorlátozás, ha tehát a bűntett nem vonhat maga után szabadságvesztést, az elkövetővel szemben alkalmazható biztosító intézkedés nem tartalmazhat a szabadság feltétlen korlátozására alkalmas elemet, nem tartalmazhat kényszert. Pénzbüntetéssel büntetendő bűntettnél nem jöhet számba kényszerítő intézkedés alkalmazása a terhelttel szemben, ilyen, vagyis szabadság korlátozása a kényszer eszközeivel csak a szabadságvesztéssel fenyegetett bűntett miatt folyó eljárásban lehetséges. És ami a terhelt vonatkozásában helyes elv, kiterjeszthető a személytől függetlenül a kényszerítő intézkedések egész rendszerére, megteremtve ennek, mint egésznek összhangját a büntetési rendszerrel.

Ha tehát a törvény a kényszerítő intézkedések rendszerének funkcionálását a fentiek értelmében meghatározott eljárási területre *expressis verbis* korlátozná, alapvető elméleti tételt mondana ki, amely a gyakorlat számára iránymutató lenne, ráirányítaná a figyelmet a büntetés és a kényszerítő intézkedések viszonyára, arra ösztönözve, hogy a kényszerítő intézkedések kiválasztásánál, foganatosításuk módja tekintetében, tartalmuk meghatározásánál az elvárható büntetéssel adekvát megoldás kiválasztására ügyeljenek.

A táblázat felteszi a kérdést és válaszol is rá, hogy a kényszerítő intézkedések alkalmazhatók-e a jogerős érdemi döntés előtt az egész eljárásban általában, illetve, hogy mi a helyzet egyes kényszerítő intézkedések tekintetében.

A funkcionális vizsgálat szempontjából ez természetes kérdésfeltevés, de a jelen esetben nemcsak a kutatási szempont logikájának érvényesüléséről van szó. A törvényi megoldás ellentmondásossága is provokálja a vizsgálatot. A törvény ugyanis a kényszerítő intézkedéseket a nyomozás című fejezetben helyezi el és itt a nyomozás szabályai között tárgyalja. Egyes intézkedéseknél azután még külön is szól a „nyomozás során eljáró hatóság” felhatalmazásáról az intézkedés elrendelésére, másoknál ilyen utalás az eljáró hatóságra és az eljárási szakaszra nincs. A törvény további rendelkezéseiből azonban nyilvánvaló, hogy kényszerítő intézkedések az eljárás bírósági szakaszában is alkalmazhatók, de akkor miért helyezi el a kényszerítő intézkedéseket a nyomozási cselekmények között? S valóban nem alkalmazhatók a bírósági szakaszban azok a kényszerítő

²⁷ Az elővezetés rendszerbeli helye kétségtelen. Sajátosságai azonban mindúntalan külön figyelembevételt igényelnek. Az elővezetés a legegyszerűbb szabadságkorlátozás és ennek folytán a büntető eljáráson kívül más eljárásokban is alkalmazható. Célja és sokoldalú alkalmazásának lehetősége folytán a rendszerből sokszor „kilóg”. A rendszerbe természetesen fel kellett venni, de sajátos jellegére, „szabálytörő” természetére mindig figyelemmel kell lenni. Mi az elővezetés sokszor kivételt alkotó sajátosságaira most itt általában utalunk, de minden esetben külön az elővezetéssel kapcsolatos kivételre nem mutatunk rá. Az általános szabályszerűségek megállapításánál is mellőzhetőnek tartjuk az „elővezetési kivételt”.

intézkedések, amelyek szabályozásánál „a nyomozás során eljáró hatóság”-ra utalás történik vagy ez az utalás csak annak a következménye, hogy éppen a nyomozási fejezetben a nyomozás során történő alkalmazás szabályozásáról van szó?

A kényszerítő intézkedések eljárási funkcionálásának az a kérdése van szövegen, hogy a rendszer a maga egészében funkcionál-e az eljárás érdemi döntést megelőző részében — tehát a nyomozási és a bírósági szakban —, vagy nem, az eljárásra általánosan jellemző-e a kényszerítő intézkedések egész rendszerének érvényesülése vagy nem. A táblázatban a törvényi rendelkezések formális felfogásának megfelelő megoldást tüntettük fel, hogy így a figyelmet az általunk vitathatónak tartott kérdésre élesen ráirányítsuk. A táblázat rendszere szerint az őrizet, a személymotoszás és a házkutatás alkalmazása az eljárás bírósági szakaszában kizárt. Véleményünk szerint azonban nem ez a helyzet s azok, akik erre vonatkozó, itt következő rövid bizonyítási kísérletünkkel elégedetlenek, fogják fel ezt olyan javaslat indokolásának, amely arra irányul, hogy a következő törvényi szabályozás alapját a kényszerítő intézkedések rendszerének az egész eljárásra érvényes koncepciója képezze.

Nézzük először az őrizet kérdését. Az őrizet természeténél fogva az eljárás kezdetén figyelembe jövő intézkedés. De őrizetbevételi joga van a bíróságnak is, a rendzavaró terhelhet a bíróság kiutasítás esetén őrizetbe veheti (Be. 200. § (4) bek.). De a bíróság bárkit őrizetbe vétethet, aki büntető eljárás alapjául szolgáló rendzavarást követ el, ha előzetes letartóztatásnak is helye van (Be. 200. § (6) bek.). Ha még ehhez hozzávesszük azt az őrizetet, amelyet az elfogatóparancs teljesítésénél kötelezően foganatosítanak (Be. 129. § (5) bek.) s amelyre a bírósági eljárásban is sor kerülhet, akkor nyilvánvaló, hogy az őrizetnek többféle formája van, amelyek jelentősen különböznek egymástól és a különbségeket is jelző differenciált elnevezésük mellett az is szükségesnek látszik, hogy a kényszerítő intézkedések rendszerének segítségével megfelelő szabályozást és elhelyezést nyerjenek. A jelenlegi helyzet tehát feltétlenül megengedi a következtetést, hogy az őrizet az eljárás bírósági szakaszában is alkalmazható s az őrizet esetében erőtlen a táblázat elkülönítő álláspontja.

Ami a személymotoszást és a házkutatást illeti, valóban az a helyzet, hogy ezek alkalmazására rendszerint a nyomozás során kerül sor. Ha a bírósági szakaszba került ügyben a bizonyítás kiegészítésére van szükség, a bíróság pótnyomozást rendelhet el. Ilyenkor az ügy újra a nyomozási szakba kerül és mint nyomozási cselekményre kerülhet sor szükség esetén a fenti két kényszerítő intézkedés alkalmazására. Eddig tehát nincs probléma.

A bizonyítás kiegészítését azonban a bíróság maga is foganatosíthatja. Ezt a saját hivatali helyiségében végzi, de ha a bizonyítás csak tárgyaláson kívül foganatosítható, a bizonyítás kiegészítése végett egyik tagját küldi ki (Be. 212. § (1) bek.). Ez utóbbinak tipikus esete a szemle általában, a helyszíni szemle. Ha most figyelembe vesszük azt, hogy a szemle foganatosításának biztosítására — mint ezt már korábban tárgyaltuk — a törvény sajátos kényszerítő formát nem biztosít, erre csak a személymotoszás és a házkutatás lenne alkalmas.

Természetesen nem arról van szó, hogy a szemlét a gyakorlatban, konkrét esetekben kényszerrel is biztosítani kell a bíró által és a bíróság számára, hanem a kényszerítés alkalmazásának logikájáról és ez vitán felül magában foglalja ezt az eljárási területet is és a kényszer alkalmazásának két megfelelő formáját; a személymotoszást és a házkutatást. Így következetes az eljárás eredményességét

biztosító intézkedési rendszer, egyrészt és a törvényesség is csak e két intézkedési forma alkalmazásával nyer biztosítást, másrészt.

Vizsgálódásunk eredménye az, hogy a kényszerítő intézkedések rendszere az egész eljárásban kivétel nélkül funkcionál. Ennek a körülménynek az intézkedések törvényi elhelyezéséből is ki kell tűnni. Mivel a kényszerítő intézkedések rendszere az érdemi döntést megelőző egész eljárásra jellemző, törvényi szabályozásuk nem a nyomozás témakörébe tartozik, hanem önálló szabályozási tárgyat alkot.

Minden magyarázat nélkül világos ezek után, hogy a biztosító intézkedések ugyanezt a helyet igénylik „saját jogukon”, de azért is, mert a kényszerítő intézkedésektől elválaszthatatlanok. A biztosító és a kényszerítő intézkedések az egész eljárást szolgálják és a nyomozás során, valamint a bírósági eljárásban egyaránt rendelkezésre állnak. Az ennek megfelelő, az általános érvényűséget tükröző törvényi elhelyezés önmagában is tájékoztató lenne elméleti koncepciójuk tekintetében.

A funkcionális vizsgálat keretébe tartozik annak a megállapítása is, hogy kinek, milyen szervnek, milyen hatóságnak van felhatalmazása arra, hogy a kényszerítő intézkedéseket alkalmazza. Ki működtetheti a kényszerítő intézkedések rendszerét az eljárásban, annak egyes szakaszaiban?

Eljárásunk két első részéről van szó. Az egyikben az eljárás ura az ügyész, a másikban a bíróság. Ha az eljárás e két szakaszát következetesen a „dominus litis” szerint neveznénk el, akkor az első az ügyészi szakasz, a második a bírósági szakasz. A dominus litis jogköre a két eljárési szakasz határait nem töri át, a maga területén mindegyik kizárólagos hatáskörrel jár el.

Ez az elhatárolás érvényesül a kényszerítő intézkedések tekintetében is (a jelentéktelen kivételek a foganatosításnál technikai természetűek, bár nem problémátlanok; az ügyész és a rendőri nyomozóhatóság viszonyának kérdése pedig az elhatároltságon belül fekszik). Feladatunkon kívül esik annak a megvizsgálása, hogy ilyen szigorú elválasztás helyes-e, mi most feladatunk megoldása érdekében csak ennek tényét vesszük figyelembe és az eljárás konstrukciójának erre a sajátosságára mutatunk rá. A kényszerítő intézkedésekkel az ügyészi szakaszban kizárólag az ügyész, a bírósági szakaszban kizárólag a bíróság rendelkezik. Táblázatunk a viágosság kedvéért az eljárás ura szerinti elnevezést használja az elkülönülő eljárési szakaszok megjelölésére.²⁸

Részletezés helyett csak annyit szükséges kiemelni, hogy a bíróságnak semmilyen formában nincs ellenőrzési joga a kényszerítő intézkedések felett addig, amíg az ügy az ügyészi szakaszban van. Beavatkozási joga az eljárásba, és az eljárési szétválasztás következetes alkalmazása folytán a kényszerítő intézkedésekbe, csak a bírósági szakaszban nyílik meg, de ekkor kizárólagossá is válik. Sem az előzetes letartóztatás, sem a házkutatás, sem más kényszerítő intézkedés törvényességének felülvizsgálata — sem hivatalból, sem fellebbezés folytán — a bíróság által nem lehetséges, amíg az ügy az ügyészi eljárás szakaszában van.

²⁸ A megjelölésnek az elnevezési következetességen túl is van alapja. Logikus az, hogy ha bírósági szakaszt mondunk, akkor az első szakaszt ügyészi szakasznak nevezzük, de az eljárás első szakaszának nyomozásként való felfogása és jelölése leszűkítő, különösen a Be. új rendelkezései folytán. Ez a szakasz nemcsak a nyomozást foglalja magában, de a váddal kapcsolatos döntést és a vádemelést is (vádirat készítése, benyújtása) és az ügy érdemében való eldöntését is (pl. figyelmeztetés).

Sorszám	N E M E I	a l k a l m a z á s a					
		a törvény szerint		a büntettől függően		eljárási szakaszok szerint	
		imperativ	fakultatív	pénz főbüntetéssel fenyegetett büntett esetén	egyéb főbüntetéssel fenyegetett büntett esetén	ügyészi szakban	bírósági szakban
1.	Őrizet	nem	igen	nem	igen	igen	nem
2.	Előzetes letartóztatás	nem	igen	nem	igen	igen	igen
3.	Ideiglenes kényszergyógykezelés	nem	igen	nem	igen	igen	igen
4.	Ideiglenes elmeógyógyintézetbe utalás megfigyelés végett	nem	igen	nem	igen	igen	igen
5.	Elfogatóparancs	nem	igen	nem	igen*	igen	igen
6.	Szakértői vizsgálat eltűrésére kötelezés	nem	igen	nem	igen	igen	igen
7.	Elővezetés	nem	igen	igen	igen	igen	igen
8.	Személymotozás	nem	igen	nem	igen	igen	nem
9.	Házkutatás	nem	igen	nem	igen	igen	nem

* csak egy éven felüli szabadságvesztéssel fenyegetett büntett esetén

A KÉNYSZERÍTŐ INTÉZKEDÉSEK

II.

Sorszám	elrendelésére (fenntartására) jogosult						megszüntetésére jogosult					
	ügyészi szakban			bíróági szakban			ügyészi szakban			bíróági szakban		
	ügyész	rendőri nyomozó hatóság		ügyész	bíróág		ügyész	rend. nyomozó hat.		ügyész	bíróág	
		önállóan	ügyészi jóváhagyással		az eljáró tanács	az eljáró tanács elnöke		önállóan	ügyészi jóváhagyással		az eljáró tanács	az eljáró tanács elnöke
1.	igen	igen	—				igen	igen	—			
2.	igen	nem	igen	nem	igen	nem	igen	nem	igen	nem	igen	nem
3.	igen	nem	nem	nem	igen	nem	igen	nem	nem	nem	igen	nem
4.	igen	nem	nem	nem	igen	nem	igen	nem	nem	nem	igen	nem
5.	igen	nem	igen	nem	igen	nem	0	0	0	0	0	0
6.	igen	igen	—	nem	igen	nem	0	0	0	0	0	0
7.	igen	igen	—	nem	igen	nem	0	0	0	0	0	0
8.	igen	igen	—				0	0	0			
9.	igen	igen	—				0	0	0			

A KÉNYSZERÍTŐ INTÉZKEDÉSEK

III.

Sorszám	foganatosítására jogosult						t a r t a m a					
	ügyészi szakban			bíróági szakban			ügyészi szakban			bíróági szakban		
	ügyész	rend. nyom. hat.		ügyész	bíróság		időegységekben			eljáráshoz kötötten		
		önállóan	ügyészi jóváhagyással		az eljáró tanács	az eljáró tanács elnöke	óra	nap	hónap	az ügyész által elrendelt jóváhagyás	a bíróság által elrendelt fenntartott	az I. f. ítélet kihirdet. elr. fennt.
1.	igen	igen	—				72	—	—			
2.	igen	igen**	—	igen	nem	nem	—	—	a nyomozás 1 + 2 + tartama	az előkészítő ülésig	az I. f. érdemi határozat kihirdetéséig	az eljárás jogerős befejezéséig
3.	igen	nem	nem	igen	nem	nem	—	—	„	„	„	„
4.	igen	nem	nem	igen	nem	nem	szabadlábban levő terhelnél 2 hónap, előzetes letartóztatás esetén az előzetes letartóztatás tartama					
5.	igen	nem	nem	nem	igen	nem	0	0	0	0	0	0
6.	igen	igen	—	nem	igen	nem	0	0	0	0	0	0
7.	igen	igen	—	nem	igen	nem	0	0	0	0	0	0
8.	igen	igen	—				0	0	0			
9.	igen	igen	—				0	0	0			

** Be. 125. §

A kényszerítő intézkedések feltételeinek problematikája

A kényszerítő intézkedések funkcionális vizsgálatának egyik eredménye volt annak megállapítása, hogy rendszerük fakultatív jellegű. De konkrét ügyben a kényszerítő intézkedések alkalmazása feltételekhez is kötött. Az eljáró hatóság a kényszerítő intézkedéseket nem egyszerűen alkalmazhatja, hanem ezt csak akkor teheti, ha ilyen intézkedés vagy intézkedések konkrét feltételei fennállanak. A funkcionálás szempontjából tehát lényeges körülmény: a konkrét feltételek fennállását megállapító vizsgálat alapján kerülhet sor kényszerítő intézkedés alkalmazására. A kényszerítő intézkedés elrendelése mindig az eljáró hatóságnak a feltételek fennállása tekintetében indokolt álláspontján kell nyugodjon.

A feltételek kérdésében azonban eléggé tisztázatlan a helyzet, ugyanis feltételek alatt különféle tényezőket értenek. A kidolgozott rendszer segítségével, rendszerben gondolkodva itt is rendet teremthetünk.

Előjáróban szögezzük le, hogy feltételek alatt mindig a tárgyi világ jelenségeit értjük, amelyek a büntettel közvetlen kapcsolatban vannak és amelyek az eljárás eredményességének megghiúsulását fenyegetik. Ebből nyilvánvaló, hogy a kényszerítő intézkedések feltételeinek kérdése csak azon a területen vethető fel, amelyen alkalmazásukra a törvény szerint sor kerülhet.

Az előző fejezetben megvizsgáltuk azt, hogy a kényszerítő intézkedések rendszere milyen eljárásban jöhet figyelembe. E szűkítésen belül azonban mindig valóságos, törvényes kereteiben mozgó eljárásról van szó. Kényszerítő intézkedések alkalmazására csak törvényesen megindított büntető eljárásban, vagyis olyan eljárásban kerülhet sor, amelyben az ügyésznek vagy a rendőri nyomozóhatóságnak büntett alapos gyanúját kiváltó tényekre alapozott, indokolt írásbeli határozatával a büntető eljárás törvényesen megindult (Be. 103. § (1) bek.) és törvényesen folyamatban van.

A büntető eljárás megindításának és lefolytatásának törvényi garanciái körülveszik tehát a kényszerítő intézkedéseket is abban a legtágabb körben, amelyben e biztosítékok az eljáró hatóságok egész eljárási tevékenységének törvényességét biztosítják. Vagyis a büntető eljárás általános elvei és szabályai a kényszerítő intézkedések vonatkozásában is meghatározó jelentőségűek (pl. a megelőzés, a hivatalbóliség, az állampolgári jogok tiszteletben tartása, a kollegiális döntés a bírósági eljárásban stb.).

Ez azonban nemcsak a kényszerítő, hanem a biztosító intézkedések tekintetében is érvényes. És éppen arra kell felhívni a figyelmet, hogy itt semmiféle sajátosságról nincsen szó sem a biztosító, sem a kényszerítő intézkedések tekintetében, még akkor sem, ha a törvény olyan szabályozást ad, amelynek tartalma formális felfogásban a kényszerítő intézkedések feltételének látszik.

A törvény ugyanis szükségesnek tartja kiemelni, hogy magánindítványra üldözendő büntettek esetében a magánindítvány megtétele előtt nincs helye előzetes letartóztatásnak (Be. 120. § (3) bek.), személymotosásnak és házkutatásnak (Be. 154. § (5) bek.), — a biztosító intézkedések közül az utóbbi törvényhely szerint a lefoglalásnak —, ha a büntető eljárásnak csak magánindítványra van helye.

E szabályozás tekintetében nem foglalhatjuk el azt az álláspontot, mintha a törvény kiemelt tilalma a fenti intézkedések és hallgatása a többi tekintetében azt jelentené, hogy a törvény csak az előbbieik alkalmazását tiltja, az utóbbiak alkalmazását megengedi a magánindítványra üldözendő büntettek esetében a magánindítvány megtétele előtt.

Azt az álláspontot tartjuk egyedül lehetségesnek, hogy a törvény félreértések elkerülése végett az általános tilalmi szabályon túl a legsúlyosabb kényszerítő intézkedéssel (előzetes letartóztatás) és a büntető eljárás megindításának szakaszában bizonyítékok biztosításának szempontjából leginkább figyelembejövő kényszerítő intézkedésekkel (személymotosás, házkutatás), a vagyontárgy tartós elvételét jelentő biztosító intézkedéssel (lefoglalás) kapcsolatban az általános tilalmat különösen hangsúlyozni kívánta. Ezekkel kapcsolatban kiemelte az alapvető tételt, hogy biztosító és kényszerítő intézkedésekre csak törvényesen megindított és folytatott eljárásban kerülhet sor, ilyen eljárás pedig magánindítványra üldözendő büntettek esetében a magánindítvány megtétele előtt nincs, nem is lehet.²⁹

A biztosító és a kényszerítő intézkedések rendszertani alapra támaszkodó egységes és kiemelt szabályozása esetén ilyen törvényszerkesztési megoldásra sem szükség, sem lehetőség nem volna. A két rendszer egymáshoz való viszonyát tehát nem befolyásolja a jelenlegi törvényi szabályozás és nem is bontja fel ezeket a rendszereket a kétféle eljárás alapján, amelyek aszerint különülnek el formálisan, hogy megindításukhoz kell-e magánindítvány vagy sem. Ami pedig a feltétel kérdését illeti, a magánindítvány megtétele nem a kényszerítő intézkedések alkalmazásának (vagy egyes ilyen intézkedések elrendelésének) feltétele, hanem a törvényes eljárás feltétele, amelyben a biztosító és a kényszerítő intézkedések alkalmazása egyáltalán szóbajöhet.

Ez a kérdés azonban fölmerül egy másik esetben is, amellyel a biztosító és a kényszerítő intézkedések rendszerével kapcsolatban ettől függetlenül is foglalkoznunk kell. Az ún. halaszthatatlan nyomozási cselekményekről van szó. Ezek a cselekmények szinte mind biztosító, illetve kényszerítő intézkedések, de a szóhasználat miatt is kialakult felfogásban az eljárási cselekmények, a biztosító és a kényszerítő intézkedések összefolynak.

Ez a koncepció azzal, hogy a biztosító és a kényszerítő intézkedéseknek sem lényegét, sem tartalmát nem érintő időbeli momentumot előtérbe helyezi és csoportmeghatározóként fogja föl, az eljárási cselekményeknek olyan csoportját alkotja meg, amelyben ezek nemhogy rendszerbeli, de még csoportosságát sem mutatnak föl. Egyetlen e vonatkozásban számbajövő cselekménynek sem jellemzője a halaszthatatlanság.

Ez a koncepció összebékíthetetlen a biztosító és a kényszerítő intézkedések objektív és, most már kidolgozott, elméleti rendszerével. Eltakarja a két rendszer elkülönülésének objektív alapját, a kényszert, amikor különböző jellegű intézkedéseket a halaszthatatlanság, rajtuk kívül álló, szempontja szerint csoportba foglal. E fogalmi konstrukció ott akar határvonalat húzni az egyes intézkedések között, ahol közöttük semmi elkülönülés nincs. Mesterségesen szeli ketté mind a biztosító, mind a kényszerítő intézkedések rendszerét anélkül azonban, hogy akár az egyik — halaszthatatlan —, akár a másik — nem

²⁹ Ha büntető eljárásnak csak magánindítványra van helye, a büntett miatt a magánindítványra jogosult tehet feljelentést, más feljelentésre nyomozásnak nincs helye (Be. 99. § (3) bek.).

halaszthatatlan — csoport összetételét pontosan meghatározná, megmondaná, hogy milyen cselekményeket, illetve intézkedéseket és miért sorol az egyik vagy a másik csoportba.

Vizsgáljuk meg röviden a kérdést közelebbről. A büntető eljárás eredményességének követelménye a biztosító és a kényszerítő intézkedések felhasználása tekintetében törvényszerűen áttöri azt a szabályt, hogy ezek alkalmazására csak a törvényesen megindított büntető eljárásban kerülhet sor. A tettes személyének és a bizonyítékoknak biztosítására egyes esetekben a büntett elkövetése után azonnali intézkedések szükségesek, amelyek gyors végrehajtásának kényszere nem hagy időt a büntető eljárás forma szerinti elrendelésére. Ilyen esetekben a büntető eljárás formális megindítása előtt, a nyomozás elrendelése nélkül (a hatóság nyomozást elrendelő indokolt írásbeli határozatának elkészítése nélkül) foganatosíthatók — a feltételek fennállása esetén — olyan biztosító és kényszerítő intézkedések, amely a büntető eljárás eredményességének veszélyeztetése nélkül halasztást nem tölnek.

A halaszthatatlanság elvileg bármely bizonyítási cselekménnyel vagy bármely intézkedéssel kapcsolatban felmerülhet. Nincsenek tehát ún. halaszthatatlan cselekmények vagy intézkedések. A halaszthatatlanság konkrét ügyben konkrét tennivalókkal kapcsolatban merül fel. Ezeket az alkalmas és alkalmazható eljárási cselekmények vagy a biztosító és a kényszerítő intézkedések törvényes formáiban kell elvégezni. Másképpen nem lehet és nem szabad. A cselekmény vagy intézkedés sem formájában, sem tartalmában, sem feltételeit illetően — a halaszthatatlanság körülménye folytán történő esetleges formális módosulásoktól eltekintve — nem változik.

A dolog természeténél fogva ebben a vonatkozásban előtérbe kerülnek egyes cselekmények vagy intézkedések. A törvény is példálózva mutat rá ezekre, amikor azt mondja: „ilyenek különösen” a tettenérés vagy szökés veszélye esetén a gyanúsított őrizetbevétele, a helyszín és a bűnjелек biztosítása, a szakértői vizsgálat eltűrésére kötelezés, továbbá ha a késedelem veszéllyel jár, vagy a büntett elkövetésének megakadályozása céljából szükséges, szemle, házkutatás, személymotosás, lefoglalás (Be. 103. § (2) bek.).

Nem lehet jelentőséget tulajdonítani annak, hogy a törvény csak a szabályozás második részében a szemle, a házkutatás, a személymotosás és a lefoglalás tekintetében állítja föl a késedelem veszélyének és a megelőzés követelményének feltételét. Véleményünk szerint a halaszthatatlanság fogalmának leglényegesebb tartalmát itt éppen a megelőzés követelménye és a késedelem veszélye adja, tehát ezek a szabályozás első felében említett cselekmények esetén is érvényesülnek.

S itt megint csak arra kell rámutatni, hogy a biztosító és kényszerítő intézkedések rendszerének figyelembevétele a törvény szerkesztésében lehetővé tenné a halaszthatatlanság kimerítő meghatározását és a halaszthatatlan alkalmazás pontos szabályozását a biztosító és a kényszerítő intézkedésekkel kapcsolatosan.

A halaszthatatlanság tehát nem olyan szempont, amely a biztosító és a kényszerítő intézkedések (vagy a bizonyítási cselekmények) sajátos csoportosítását lehetővé tenné. A halaszthatatlanság ezen intézkedések alkalmazásának sem általános, sem különös feltételeként nem jöhet figyelembe. Ebben az esetben a biztosító és a kényszerítő intézkedések rendszerének az eljárás megindulása előtti kivételes igénybevételéről és az igénybevétel lehetőségének tör-

vényi biztosításáról van szó. Ilyen igénybevétel esetén azonban az intézkedések általános és különös feltételei tekintetében semmiféle módosulás nem történik. Nem történik módosulás a két intézkedési rendszer egymáshoz való viszonyában sem, vagyis abban sem, hogy a kényszerítő intézkedések rendszere mindig a biztosító intézkedések rendszerétől függően kerülhet alkalmazásra, amiről most már rövidesen szó lesz.³⁰

Mindezt elengedhetetlenül el kellett mondani a biztosító és főként a kényszerítő intézkedések feltételeivel kapcsolatban. Láttatni kellett, hogy a törvényi szabályozás, mivel nem veszi alapul a biztosító és a kényszerítő intézkedések önálló rendszerét, rendszereni kérdésekben félreértésekre adhat okot. Ki kellett mutatni, hogy a magánindítványos eljárással kapcsolatos szabályozás nem érinti a biztosító és a kényszerítő intézkedések feltételének kérdését, továbbá, hogy a halaszthatatlanság ezen intézkedések alkalmazási területét terjeszti ki, kivételt biztosít az alkalmaztatás vonatkozásában, de nem tartozik az intézkedések általános vagy különös feltételei közé és ezeket nem módosítja.

E vizsgálódásban eredeti tárgyunktól némileg eltértünk. Vizsgálatra ugyanis a kényszerítő intézkedések feltételeinek kérdését tűzük ki, de ezt a vizsgálatot a biztosító intézkedésekkel kapcsolatosan is, együttesen végeztük el. A tágítást az tette szükségessé, hogy a magánindítványos eljárás és a halaszthatatlanság vizsgált kérdései a biztosító és a kényszerítő intézkedéseket egyaránt érintik és sokféle félreértésre adhatott volna okot, ha a vizsgálatot csak a kényszerítő intézkedések vonatkozásában végeztük volna el. De egyébként a vizsgált anyag sajátosságai is csak úgy voltak teljességgel feltárhatók, ha mindkét intézkedési rendszert figyelembe vettük.

Vizsgálatunk tárgya azonban a kényszerítő intézkedések feltételeinek problematikája és a továbbiakban már szigorúan e tárgykörben maradunk.

Eddig a kényszerítő intézkedések feltételeinek köréből kizártuk azokat a jelenségeket, amelyek a fogalmak tisztázatlansága folytán ilyenként helytelenül

³⁰ Bár most nem feladatunk ennek kidolgozása, mégis rá kell mutatni arra, hogy a tilalom, amelyet a törvény a biztosító, illetve a kényszerítő intézkedéseknek alkalmazása tekintetében a magánindítványos eljárások számára tartalmaz, és halaszthatatlanság esetén egyes intézkedések alkalmazásának törvényi biztosítása, felvet néhány olyan kérdést, amelyet elméletileg tisztázni, a jogszabályban pedig rendezni kell. A kérdés a következő: magánindítványos eljárással kapcsolatban érvényesül-e az a szabály, hogy a biztosító és a kényszerítő intézkedések halaszthatatlanság esetén az eljárás szabályszerű megindítása előtt is alkalmazhatók? A kérdés természetesen alaposabb megvizsgálást igényel, a mi válaszuk egyelőre tagadó. Tagadásunkat röviden a következőkkel indokoljuk. A törvény külön kiemeli az előzetes letartóztatás, a személymotosás és a házkutatás tekintetében a tilalmat. Ezeknek a magánindítvány megtétele előtt nincs helyük. Ezt úgy lehet csak értelmezni, hogy halaszthatatlanság esetén sincs, miután a magánindítványos büntettek esetében a halaszthatatlanság is némileg módosult értelmet nyer. A többi kényszerítő intézkedés és a biztosító intézkedések tekintetében a törvény hallgat. Ezt a hallgatást ismét csak nem foghatjuk fel úgy, mintha utóbbiak tekintetében a törvény az alkalmazás lehetőségét biztosítaná. Ilyen fontos és a törvényesség szempontjából igen jelentős kérdésben a törvényi hallgatás ilyen messzemenő magyarázatára nincs lehetőség. Egyébként az ilyen magyarázat logikátlan is, mert a személymotosás és a házkutatás — mint láttuk — halaszthatatlanság esetén elsősorban jönnek figyelembe a kényszerítő intézkedések között. Továbbá, a törvény halaszthatatlanság esetén alkalmazható intézkedések között kifejezetten megemlíti a szakértői vizsgálat eltűrésére kötelezést, amely — mint tudjuk — a terhelttel és a sértettel szemben alkalmazható. Nem lehet feltételezni, hogy a magánindítványos büntettek természete miatt is ilyen kényszerítő intézkedés alkalmazását a törvény a magánindítvány megtétele előtt lehetővé tegye.

figyelembe jöhettek s amelyeket sok esetben a jogirodalom is feltételként kezelt. Az alkalmazott kizárási módszerrel a kényszerítő intézkedések reális feltételeinek területét óhajtottuk körülhatárolni. Ezen a területen azonban további kérdések várnak tisztázásra.

Előjáróban említettük, hogy a feltételeket, mint az egyes kényszerítő intézkedések konkrét ügyben való igénybevételét lehetővé tevő jelenségeket fogjuk fel. Feltételek a tárgyi világ olyan észlelhető, tapasztalható jelenségei, amelyek annak alapos feltételezését teszik lehetővé, hogy a más eszközökkel el nem érhető cél — személy, vagy tárgy biztosítása az eljárás számára, a büntett folytatásának vagy újabb büntett elkövetésének megelőzése — az intézkedés által elérhetővé lesz.

Ezzel kapcsolatban a megelőzést kell legelőször is szemügyre vennünk. Mint láttuk, a megelőzés nem feltétel, hanem posztulátum. A mi büntető eljárásunk számára éppen az a jellemző, hogy a megelőzés, mint a bűnözés elleni küzdelem módszertani követelménye érvényesül az egész eljárásban, jellemzi az eljárás minden szakaszát, minden intézményének tartalmát. Jellemzi a megelőzés a kényszerítő intézkedések intézményét is, annak rendszerét a maga egészében és az egyes kényszerítő intézkedéseket is.

A megelőzés posztulátuma tehát sohasem lehet feltétele a kényszerítő intézkedések alkalmazásának, a megelőzés mint ezen intézkedések alkalmazásának célja szerepel. A megelőzés és a feltételek viszonya az, hogy kényszerítő intézkedés alkalmazásának akkor is meg kell legyenek az objektív feltételei, ha ennek alkalmazására a megelőzés miatt van szükség.

Világosan kifejezi ezt a törvény a nyomozás feladatainak meghatározásakor is, amikor úgy rendelkezik, hogy a büntető eljárás megindításával egyidejűleg intézkedni kell a büntett elkövetésének vagy folytatásának megakadályozásáról... (Be. 110. § (2) bek.). Ugyanilyen rendelkezés található a nyomozhatóságok feladatainak meghatározásánál a következőképpen: a büntető eljárásban a nyomozó hatóságok intézkedéseket foganatosítanak a büntettek megelőzése, felderítése és folytatásának megakadályozása érdekében (Be. 15. § a) pont).

A kérdés csak az, hogy az egyes kényszerítő intézkedések szabályozásánál ennek a célnak a hangsúlyozása kellőképpen megtörténik-e, minden intézkedés szabályozásában következetesen nyilvánvalóvá lesz-e ez a szempont? A vizsgálat eredménye e tekintetben nem elég pozitív, bár az előzetes letartóztatásnál, a házkutatásnál találkozunk erre utaló rendelkezésekkel (a bűnismétlés névvel jelölt rendelkezéskomplexum az előzetes letartóztatásnál, Be. 120. § (1) bek. d) pont, az írásbeli határozat mellőzésének indokai között a házkutatásnál, Be. 152. § (2) bek. d) pont). A magunk részéről szükségesnek látnánk a megelőzés szempontjának következetes érvényesítését a kényszerítő intézkedések mindegyikének szabályozásánál, utalva mindig arra is, hogy kényszerítő intézkedés alkalmazása a megelőzés érdekében éppúgy tényeken alapuló feltételezéshez van kötve, mint a szorosan vett biztosítás érdekében történő alkalmazáskor.

Ennek a hangsúlyozására azért van szükség, mert kényszerítő intézkedések nem alkalmazhatók általában bűncselekmények megelőzésére. A kényszerítő intézkedések eljárási jellegűek és csak a konkrét eljárásban, törvényesen megindított és folytatott eljárásban alkalmazhatók. A megelőzés célja is csak a konkrét eljárással kapcsolatban vethető fel és nem terjeszthető ki az eljáráson

kívüli területre. Kényszerítő intézkedések a megelőzés érdekében, mint konkrét büntető eljárás intézkedései jönnek figyelembe (más kérdés az, hogy az eljáráson kívül milyen intézkedések állanak a hatóságok rendelkezésére a megelőzés érdekében és hogyan alkalmazhatják azokat). A megelőzendő tevékenység az elkövetett bűntettel és az e bűntett folytán létrejött büntető eljárással szerves kapcsolatban kell legyen. Vagyis a megkísérelt vagy előkészített bűntett végrehajtásának és a bűnismétlésnek megakadályozásáról, a bűntett következményeinek elhárításáról lehet szó. A megelőzendő cselekménynek az elkövetett cselekménnyel nem kell okozati viszonyban lennie, de személyi, tárgyi összefüggése az eljárás tárgyát képező cselekménnyel elengedhetetlen.

Egyébként a törvényből is következtethető, hogy nincs különbség a kényszerítő intézkedések feltételei között, a megelőzés miatti alkalmazás feltételeit ugyanúgy fogja fel, mint a biztosítási cél érdekében való alkalmazás feltételeit. A célok differenciáltságára tekintet nélkül minden kényszerítő intézkedés alkalmazása feltételhez kötött, vagyis bármely intézkedésre csak akkor kerülhet sor, ha az a tények vizsgálata alapján elkerülhetetlennek látszik.

Az elmondottakból az is nyilvánvaló, hogy a kényszerítő intézkedések feltételeinek kérdése csak ezen intézkedések célján belül vethető fel. Ezen intézkedések célja meghatározza alkalmazásuk területét és a feltételek ezen a területen határozhatók meg. Olyan feltétel megállapítása, amely e célon kívül eső területről ered, nem feltétel többé, hanem cél, amelynek elérésére ilyen burkolt formában — a feltétel formájában — a kényszerítő intézkedéseket, egyet vagy többet azok közül igénybevehetőnek nyilvánítunk.

Ilyen értelemben nem is feltételt, hanem célt jelöl a törvénynek az a rendelkezése, hogy előzetes letartóztatás elrendelhető, ha a terhelt szabadlábon hagyása az elkövetett bűntett jellege folytán a köznyugalmat zavarná (Be. 120. § (1) bek. e) pont). A kényszerítő intézkedések célja mindig eljárási cél: személyek vagy tárgyak biztosítása az eljárás számára az eljárás eredményessége érdekében és a megelőzés. Eddig ezeket a célokat ismertük fel és fogadtuk el, mint elméletileg egyedül helyeseket, a büntető eljárás társadalmi funkciójával, a büntető eljárás első két szakaszának — ahol a kényszerítő intézkedések számbajönnek — eljárási szerepével összhangban levőket. Most itt új céllal találkozunk: a köznyugalom biztosításával. Ez nyilvánvalóan nem immanens eljárási cél és ezért felvetődik a kérdés, hogy szükség van-e ilyen cél beiktatására, amely elvileg különbözik a kényszerítő intézkedések megismert céljától és a kényszerítő intézkedések eljárási természetű funkciójának kialakított koncepciójával ellentétben áll.

A törvény indokolása szerint „e rendelkezés éle a garázda cselekmények ellen irányul”. De éppen a garázda cselekmények elkövetőivel szemben az előzetes letartóztatás más céljai jönnek elsősorban figyelembe. A garázda cselekmények jellege folytán a megelőzés jön legelső helyen számításba. Annak megakadályozása, hogy a garázdálkodást folytassák, elsőrendű eljárási cél. A garázdaság természetéből következik viszont, hogy a megkezdett bűntett folytatásának reális veszélye áll fenn. De éppen a garázda elemek társadalmi helyzete, pszichológiai állapota készlet a megelőzés mellett és után annak a vizsgálatára is, hogy nem áll-e fenn a szökés veszélye, a bizonyítás megghiúsításának lehetősége s itt az adatok — különösen a bandák esetében — rendszerint az utóbbira mutatnak. S ezek mind megelőzik annak a vizsgálatát, hogy a szabadlábon hagyás a köznyugalmat zavarná-e, mert az eljárás eredményességének

biztosítása az elsőrendű szempont, az az eljárási szempont. Azonkívül ott, ahol a köznyugalom zavarása a szabadlábbon hagyás pusztá ténye folytán szóbajöhet, a szabadságkorlátozás előbbi okai feltétlenül fennforognak. Az eljáráson kívüli cél, szempont felvételére tehát nincsen szükség, a kényszerítő intézkedések eljárási rendszerének alapjait meg lehet tartani anélkül, hogy akár általában, akár konkrétan a garázdaság büntette (és hasonló jellegű büntettek) esetében a kényszerítő intézkedések elvi vagy gyakorlati elégtelensége felmerülhetne.

Az intézkedési rendszer alapjának áttörése egyébként is veszedelmes lehet a kényszerítő intézkedések eljárási funkciója szempontjából. A Be. által felvett ezen új rendelkezéssel kapcsolatban a törvény indokolása ezt mondja: „Ezek ellen a büntettek ellen (a garázdaság büntette és hasonló jellegű büntettek) úgy lehet eredményesen küzdeni, ha a büntett következményei nyomban hatályosulnak.” Majd: „E rendelkezés éle a garázda cselekmények ellen irányul és lehetővé teszi, hogy a társadalmi együttélés szabályait kihívó módon, durván sértő személy — ha viszonylag rövid időre is — nyomban ki legyen a társadalomból kizárható és nyomban érezze magatartása hátrányos következményeit.”³¹

Ez az indokolás sajtóságos módon nem a törvényi szöveggel foglalkozik, nem magyarázza a terhelt szabadlábbon hagyásának és a köznyugalomnak a viszonyát, nem fejt ki a köznyugalom védelmére vonatkozó álláspontot, a büntett következményeinek azonnali hatályosulásáról, a büntetési magatartás hátrányos következményeinek azonnali érzetetéséről beszél.

Eltelktve attól, hogy az előzetes letartóztatás nem viszonylag rövid idő, hanem a kényszerítő intézkedések között a legsúlyosabb intézkedés és ezen az eljárási területen viszonylag hosszú tartamú még akkor is, ha legkisebb tartamát vesszük alapul, itt a kényszerítő intézkedések rendszerének egészét kell figyelembe venni és ezzel kapcsolatban azt, hogy a kényszerítő intézkedések kivételes lehetőséget jelentenek az állampolgárok szabadságának korlátozására, de ezeknek az intézkedéseknek, bár formailag ugyanolyan szabadságkorlátozást jelenthetnek, mint amit a bírósági ítélet büntetesként előírhat, sohasem lehet büntetés jellegük.

A törvényi rendelkezés és az indokolás inadekvátnak látszik. De ettől függetlenül mi a tárgyalta törvényi rendelkezés felvételét nem tartjuk elméletileg helyesnek és gyakorlatilag szükségesnek, mint ahogy ezt fentebb kifejtettük.

A kényszerítő intézkedések feltételekhez való kötöttsége az intézkedési rendszer funkcionálásának legfontosabb kérdése. Ezért az egyes intézkedések kidolgozásánál az intézkedés konkrét céljára utaló feltételek követelményét minden intézkedés szabályozásában ki kell domborítani. Ezzel kapcsolatban különösen az ideiglenes kényszergyógykezelésre, az ideiglenes elmeógyógyintézetbe utalásra és a szakértői vizsgálat eltérésére kell felhívni a figyelmet, ahol a feltételek szabályozásának a személyi szabadság szempontjából különösen nagy garanciális jelentősége van.

³¹ A büntető eljárás, Bp. Közgazdasági és jogi kiadó, 1962. 12. old.

A biztosító intézkedések és a kényszerítő intézkedések rendszerének egymáshoz való viszonya

A rendszertani vizsgálat lehetővé tette a biztosító intézkedések között a kényszerítő intézkedések elhatárolását. Az elhatárolás kritériumának — a kényszernek — rendszertani jelentősége olyan nagynak bizonyult, hogy létrehozta az egymással szorosan összefüggő, de mégis önálló két rendszernek, a biztosító és a kényszerítő intézkedések rendszerének kialakulását.

A két rendszer összefüggése és egyben törvényszerű különállása a rendszertanban a rendszerek viszonyának részletesebb megvizsgálására készítet.

Az első benyomás, amit a két rendszer viszonyának vizsgálatánál nyerünk, a két rendszer kölcsönös feltételezettsége. A feltételezettség jellege azonban a két irányban nem azonos.

A biztosító intézkedések rendszere imperfekt, a biztosító intézkedések a címzett által megghiúsíthatók. Ezek az intézkedések rendszerint felhívás jellegűek, amelyeknek a címzett vagy eleget tesz, vagy nem. Ezen intézkedések eredményessége nagymértékben függ az állampolgári fegyelemtől, a társadalmi tudat fejlettségétől, a közvélemény erejétől, a büntető eljárás társadalmi jelentőségének felismerésétől, az eljáró hatóságok tekintélyétől, stb. De végső soron ezek hatékonysága mai társadalmi helyzetünkben attól a tényről függ, hogy a biztosító intézkedések rendszere mögött áll egy másik rendszer, amely ugyanazt a célt szolgálja, azzal a lényeges különbséggel, hogy a cél elérésére kényszer igénybevételét is biztosítja.

A biztosító intézkedések rendszere tehát ilyen értelemben függ a kényszerítő intézkedések rendszerétől. Itt tehát elvi feltételezettségről van szó.

A feltételezettség a másik irányban azonban már funkcionális természetű. Ennek a felderítésére induljunk ki a törvényi szabályozásból.

A törvény sehohsem mondja ki, hogy a biztosító intézkedések a kényszerítő intézkedések feltételei, de egyes intézkedések szabályozásánál ilyen feltétel-következmény viszonyt létrehoz.

Egyes kényszerítő intézkedések alkalmazása attól függ, hogy valamely biztosító intézkedést alkalmaztak s az eredménytelen maradt. Elővezetés csak akkor rendelhető el, ha a szabályszerűen történt idézés ellenére az idézett a hatóság előtt a meghatározott időpontban nem jelent meg vagy engedély nélkül eltávozott. Az elővezetés — amely kényszerítő intézkedés — feltétele mindig az idézés —, amely biztosító intézkedés. Az elfogatóparancs, mint kényszerítő intézkedés kibocsátását mindig meg kell előznie a tény megállapításának, hogy a terhelt ismeretlen helyen tartózkodik és ez idézés (esetleg lakhelykutató, vagy mindkettő) eredménytelensége által dokumentálandó. Az egyszerű lefoglalás lehetőségének megghiúsulása után, a lefoglalandó dolog kiadására való felhívás (biztosító intézkedés) eredménytelensége a feltétele a személymotoszásoknak vagy a házkutatásnak (kényszerítő intézkedés).

Az előbbi két esetben a kényszerítő intézkedés alkalmazására kizárólag akkor kerülhet sor, ha a biztosító intézkedés — eredménytelenül — megelőzte. Utóbbi esetben azonban a feltételezettség csak egy bizonyos vonatkozásban (lefoglalandó tárgy) áll fenn, más vonatkozásban a két kényszerítő intézkedésnek (személymotoszás, házkutatás) nem okvetlenül feltétele valamely biztosító

intézkedés megelőző alkalmazása. Vannak olyan kényszerítő intézkedések, amelyek alkalmazása tekintetében a törvény egyáltalán nem utal biztosító intézkedésre, mint feltételre. Például a lakóhely elhagyásának tilalma, mint biztosító intézkedés nem feltétele az előzetes letartóztatásnak, jöllehet a kettő közötti összefüggés kétségtelen.

Lehet-e ezek alapján felállítani a tételt, hogy a kényszerítő intézkedések a biztosító intézkedésektől függenek? Megállapítható-e a kényszerítő intézkedések rendszerének feltételezettsége a biztosító intézkedések rendszerével szemben?

Olyan értelemben semmi esetre sem állapítható meg ez a feltételezettség, hogy a kényszerítő intézkedések alkalmazása biztosító intézkedés megelőző eredménytelen alkalmazásától függ. De a törvényi szabályozás alapot nyújt arra, hogy a két intézkedési rendszer egymáshoz való viszonyát illetően elvileg tegyük fel a kérdést, hogy megelőzi-e a biztosító intézkedések rendszere a kényszerítő intézkedések rendszerét a büntető eljárásban való funkcionálásukat illetően. Eljárási funkciójukban keletkezett viszonyuk tartalmazza-e a feltételezettség elemét a kényszerítő intézkedések rendszerének irányában? Az így feltett kérdésre már igennel válaszolhatunk.

A kényszerítő intézkedések kiválása a biztosító intézkedések közül, a két intézkedési rendszer pusztá léte — a törvény ismertetett rendelkezéseiben is tükröződve — azt mutatja, hogy az eljárási cél elérése érdekében mindig a biztosító intézkedéseket illeti az elsőbbség, hogy kényszer igénybevétele, kényszerítő intézkedések alkalmazása mindig az ultima ratio. Nem arról van szó tehát, — az említett példánál maradva —, hogy a lakóhely elhagyásának tilalma de facto szükségszerűen megelőzi-e az előzetes letartóztatást, hanem, hogy elvileg előtte áll-e. Vagyis az eljárási cél érdekében a kényszert nem tartalmazó biztosító intézkedések jönnek először figyelembe és csak ezek előrelátható elégtelensége, vagy esetleg tényleges eredménytelensége folytán kerülhetnek előtérbe a kényszerítő intézkedések.

A két intézkedési rendszernek ez a fajta feltételezettsége viszonyuk legfontosabb jellemzője. Ugyanis a feltételezettség megköveteli az azonos jellegű differenciáltságot is az egyes rendszereket alkotó intézkedésformák tekintetében. Ezt a feltételezettséget más szavakkal úgy is fogalmazhatnánk, hogy a kényszerítő intézkedések mindig a biztosító intézkedéseket szolgálják, különösen, ha figyelembe vesszük a biztosító intézkedéseknek a kényszerítő intézkedések rendszerétől való elvi függőségét illetően mondottakat. A viszonyoknak ez tartalma azután az egyes rendszereket alkotó intézkedések adekvát voltát, kölcsönös megfelelésségét követeli meg.

Mikor a két intézkedési rendszer objektív alapjairól beszéltünk, magának a rendszernek, mint egésznek felfogásánál álltunk meg. A rendszer összetevőiről, részeiről, tagjairól, elemeiről nem beszéltünk, ezeket nem vizsgáltuk. A rendszer tagjaiként kezeltük az adott, az ismert, a törvényben tartalmilag formailag szabályozott intézkedéseket. Rendszertani vizsgálatunknak eredménye — a két rendszer kidolgozása — tette lehetővé számunkra, hogy a két rendszert egymáshoz viszonyíthassuk, hogy a viszony leglényegesebb jellemzőjét, a feltételezettséget felismerhessük, mindez pedig lehetővé teszi, hogy az intézkedések belső szerkezetének, a rendszerek összetételének törvényszerűségeit kutassuk.

Az elmondottakból következik, hogy a vizsgálatnak is van törvényszerű sorrendje. Az elsődleges rendszer a biztosító intézkedések rendszere, így tehát először a biztosító intézkedések szerkezetét kell megvizsgálnunk.

A biztosító intézkedések összetételének olyannak kell lenni, hogy rendszerű a biztosítandó cél elérését minden vonatkozásban kiszolgálja és sohasem kelljen kényszerítő intézkedéshez folyamodni amiatt, mert a primér rendszer nem eléggé differenciált, mert megfelelő biztosító intézkedés nem áll rendelkezésre. A rendszernek olyan tagoltságot kell felmutatnia, hogy minden kényszerítő intézkedésnek legyen előzménye a biztosító intézkedések között, legyen alternatívája a biztosító intézkedések rendszerében.

Ugyanez áll a kényszerítő intézkedések rendszerére is. E rendszernek idomulnia kell a biztosító intézkedések rendszerének szerkezetéhez, a biztosító intézkedéseknek megfelelő kényszerítő intézkedéseket kell tartalmaznia. Lényeges különbség van azonban a differenciálódás szempontjaiban. Míg ugyanis a biztosító intézkedések rendszerének — mint elsődlegesnek — tárgyi vonatkozásban kell differenciáltnak lennie, az eljárási célt, illetve célokat személyek és tárgyak vonatkozásában kell teljesen kielégítenie, a kényszerítő intézkedések esetében a differenciálódásnak a kényszerrel összefüggő vonatkozása is van. Az ti., hogy olyan intézkedéseket kell kialakítani és az egyes intézkedéseket úgy kell kifinomítani, hogy a konkrét cél elérésére a lehető legkisebb mértékben, csak a legszükségesebb formában kelljen alkalmazni a kényszert.

A kényszerítő intézkedések rendszerének ez a feltételezettsége, a két rendszer kölcsönös megfelelőségének törvényszerűsége adja meg a jelenlegi rendszerek kritikai vizsgálatának alapját. A kritikai vizsgálatnak ez a rendszertani alapja, éppen rendszertani jellege folytán az egyes intézkedések vizsgálatának módját is meghatározza. Egyes kényszerítő intézkedések vizsgálata csak rendszerbeli helyük figyelembevételével, saját rendszerükhöz és annak egyes intézkedéseire viszonyítottan és a két intézkedési rendszer viszonylatában lehetséges. Egyes intézkedések vizsgálata még az egyedi kidolgozottság szempontjából is csak a többihez viszonyítva képzelhető el úgy, hogy ekkor is a rendszerben és a rendszerek viszonyában érvényesülő törvényszerűségek szempontját érvényesítjük.

A két intézkedési rendszer léte, lényegi összefüggése, kölcsönhatása és feltételezettsége, tehát a tudományosan kimunkált, kettősségében egységes rendszer, nemcsak lehetővé teszi a jelenlegi intézkedések kritikai vizsgálatát, hanem más vizsgálati módszert egyáltalán nem is tesz lehetővé. A kritikai jelleg a tudomány sajátja, a két intézkedési rendszer, mint tudományos eredmény, provokálja a kritikai vizsgálatot.

A rendszertani alapokra támaszkodó kritikai vizsgálat először is bizonyos új fogalmak elfogadását, régiek átvizsgálását, elvetését, újrafogalmazását, vagy felbontását sürgeti. Láttuk, hogy a biztosító intézkedések és a kényszerítő intézkedések pontos fogalmi tartalommal rendelkeznek és ezeket ezzel a tartalommal kell elfogadni. Nyilvánvaló az is, hogy a rendszer fogalmát az általában érvényes tudományos tartalommal a kétfajta intézkedés vonatkozásában, mind az elméletben, mind a gyakorlatban el kell fogadtatni, vagyis a rendszer gondolatát, a rendszerben való gondolkodást kell meghonosítani. A rendszer meghatározott szemléleti módot és gondolkodási módszert is jelent. Az egyes intézkedéseket jelentő fogalmakat is pontossá kell tenni, az intézkedések rendszerbeli helyét és viszonyát is tükröző megfogalmazásukat kell elérni. Ugyanezt

a szempontot kell érvényesíteni új intézkedések kialakításánál, fogalmi és kifejezésbeli összhangjuk megteremtésénél.

Így például újrafogalmazást vagy legalábbis finomítást igényel a szabadlábón hagyás-letartóztatás fogalmak ellentétpárja. A törvény rendszeresen használja a „szabadlábón hagyás” kifejezést és ezt több vonatkozásban megteszi az előzetes letartóztatás szabályozásánál. A lakóhely elhagyási tilalom szabályait azonban nem részletezi, hanem az előzetes letartóztatásra utal.³² De vajon alkalmazható-e megfelelően a lakóhely elhagyásának tilalmával kapcsolatban „a szabadlábón hagyás” fogalma? Szabadlábón hagyás-e a lakóhely elhagyásának a tilalma a hagyományos értelemben? Nem kell-e figyelembe venni, hogy a lakóhely elhagyásának tilalma, mint új intézkedés, a szabadlábón hagyás-letartóztatás ellentétpárját feloldotta és újat hozott létre: letartóztatás és egyéb szabadságkorlátozás formájában. S ha a letartóztatás nélküli tartós szabadságkorlátozásnak ma még csak ezt az egy formáját ismerjük is, holnap már újabbat is alkothatunk. A lényeg éppen az, hogy a fejlődés a szabadlábón hagyás-letartóztatás alternatívájának kizárólagosságát feloldotta és egy másik alternatívát hozott létre a szabadságkorlátozáson belül, amelyben a fejlődés tovább haladhat.

De ez az egy vonatkozásban kimutatott fejlődés, általános fejlődési tendenciának konkrét megnyilvánulása csak. Az intézkedési rendszerek törvényszerű feltételezettségének jellemzője, hogy választást biztosítanak a biztosító és kényszerítő intézkedések között a szabadságkorlátozáson belül. Ennek a következményeit a fogalomalkotásban és a terminológiában egyaránt le kell vonni.³³

³² A tájékoztatás érdekében ide iktatjuk az előzetes letartóztatásra és a lakóhely elhagyásának tilalmára vonatkozó többször érintett törvényi rendelkezéseket. Előzetes letartóztatást csak abban az esetben lehet elrendelni, ha

a) a tettenért terhelt kiléte nem állapítható meg;

b) a terhelt megszökött, a hatóságok elől elrejtőzött vagy a terhére rótt bűntett büntetésének súlyosságánál fogva vagy egyéb okból szökésétől vagy elrejtőzésétől lehet tartani;

c) alaposan feltehető, hogy a terhelt szabadon hagyása esetén a bűntett felderítését megghiúsítaná vagy megnehezítené;

d) a terhelt az eljárás alatt újabb büntettet követett el, úgyszintén akkor is, ha attól lehet tartani, hogy szabadlábón hagyása esetén az általa megkísérelt vagy előkészített bűntettet végrehajtaná vagy újabb büntettet követne el;

e) a terhelt szabadlábón hagyása az elkövetett bűntett jellege folytán a köznyugalmat zavarná (Be. 120. § (1) bek.).

„Az előzetes letartóztatás elrendelésére jogosult hatóság indokolt esetben az előzetes letartóztatás elrendelése helyett a terheltnek megtilthatja, hogy lakóhelyét engedély nélkül elhagyja. Erről a hatóság indokolással ellátott határozatot hoz, amelynek tudomásulvételét a terhelt aláírásával igazolja. A tilalom megszegése esetén a terheltet előzetes letartóztatásba lehet nevezni; erre a terheltet a tilalom elrendelésekor figyelmeztetni kell” (Be. 127. §).

³³ A fogalmak tisztázatlansága, a fogalomalkotásban és használatban a biztosító és kényszerítő intézkedések közötti alternatívának figyelembe nem vétele ellentmondásokhoz vezet a törvényben. Például éppen a lakóhely elhagyásának tilalmával kapcsolatban merült fel ilyen kifogás. A Be. változatlanul vette át a Bp. 104. §-ának erre vonatkozó szövegét, amelynek kritikája így hangzott: „a... megállapított jogintézmény valóságos célja és az elrendelésének feltételeire utaló kifejezett törvényi rendelkezés egymásnak ellentmondó.” (Vámos M., Magyar Jog, 1956. 7. sz. 205. old.) Nyilvánvaló, hogy az ellentmondás az új alternatíva fel nem ismerése folytán keletkezett.

A kritikai vizsgálat rábukkan az intézkedések kidolgozottságának kérdé-
sére is.

Az egyes intézkedések formáját, feltételeit mindegyik rendszerben önál-
lóan kell kidolgozni. Különösen áll ez a biztosító intézkedésekre, amelyek el-
sődlegesen jönnek figyelembe az eljárási cél biztosításában, beleértve a meg-
előzést is.

A biztosító intézkedéseket a saját rendszerükön belül úgy kell kimunkálni,
hogy azok teljesek legyenek a kényszerítő intézkedések nélkül is; hogy ne azok
helyett, hanem a biztosító intézkedések egész rendszerének támogatására áll-
jon rendelkezésre a kényszerítő intézkedések rendszere abban az esetben, ha
azokkal a biztosítási cél nem érhető el.

Figyelembe kell venni, hogy a tipikus eljárás az, amelyben a biztosító in-
tézkedésekre sor kerül, a kényszerítő intézkedésekre nem. A kényszerítő intéz-
kedések kivételes voltát elhatárolásukkal, a két intézkedésfajta szabályozásá-
nak különtartásával, egymástól való függetlenítésével is hangsúlyozni kell. Ha
a kényszerítő intézkedések szabályozásánál utalunk a megfelelő biztosító intéz-
kedésekre, ez még az egymásutánosság törvényszerűsége folytán elfogadható, de
megfordítva ez már nem lehetséges. Különösen feltűnő ellentmondás keletke-
zett ilyen megoldás miatt a lakóhely elhagyásának tilalmát illetően, ahol az
előzetes letartóztatásra való utalás folytán előbbinek sem formája nem nyert
kidolgozást, sem feltételeit nem szabályozta megnyugtatóan a törvény. Minden
biztosító és kényszerítő intézkedésnek törvényszerű rendszerbeli helye van és
ezen a helyen az intézkedés formájának, tartalmának és feltételeinek teljes ki-
dolgozást kell nyernie.

A két intézkedési rendszerben az intézkedések megfelelőségét is kritikai
vizsgálat alá kell venni.

A szemlével kapcsolatban már más vonatkozásban tárgyaltuk a kérdést,
hogy csak a szemletárgy fogalmának (de a házkutatásnak és a személymozgás-
nak is) tágitó magyarázatával lehetséges a szemlét kényszerítő intézkedéssel is
biztosítani, különösen, ha helyszíni szemléről vagy valamilyen jelenség hely-
színi ellenőrzéséről van szó (nyomozási kísérlet). Mivel azonban az elengedhe-
tetlenül szükséges szemlét megfelelő kényszerítő intézkedéssel is biztosítani
kell, ki kell dolgozni az erre vonatkozó biztosító intézkedések differenciált for-
máit és ezek megfelelőit a kényszerítő intézkedések rendszerében.

Ha további példának a szakértői vizsgálat eltérésére való kötelezést vesz-
szük, itt azt találjuk, hogy ennek, mint kényszerítő intézkedésnek, nincs meg-
felelője a biztosító intézkedések között. Pedig a gyakorlatban nyilvánvalóan
felhívással történik meg a szakértői vizsgálat realizálásának első kísérlete és
csak ennek eredménytelensége esetén kerül sor kényszer felhasználására. Az
ilyen gyakorlatot pedig a törvény erejénél fogva is biztosítani kell. Biztosító
intézkedéssel kell elsősorban elérni a célt és a két intézkedési rendszer funk-
cionális feltételezettsége folytán kényszerítő intézkedésre ebben az esetben is
csak a biztosító intézkedés eredménytelensége folytán kerülhet sor. Ez az in-
tézkedés egyébként is teljesen kidolgozatlan, aminek oka az, hogy ezt a Be-
által újonnan bevezetett intézkedést — éppen az elméleti, a rendszertani alapok
hiányában — nem is kezelték ilyen intézkedésnek, hanem a szakértői munka
részének tekintették. A törvényben „a szakértő meghallgatása” cím alatt he-
lyezték el és mint a szakértői véleményadáshoz szükséges feltételt kezelték.
Ebben a körülményben keresendő rendszertani „rendhagyósága” is.

A rendszereken belüli megfeleléssel kapcsolatban vetődik föl a szabadságkorlátozás objektív lehetőségének és szubjektív felfogásának a kérdése. Az intézkedési rendszereknek a cél elérését biztosító kidolgozása független attól, hogy enélkül is eredményesen lehet eljárni, mint pl. a helyszíni szemle vagy kísérleti ellenőrzés esetében, mert az állampolgárok ezt nem akadályozzák meg és nem is érzik magukat személyi szabadságukban korlátozva. Vagy pl. a sértett állampolgári kötelességének tártja, hogy szakértői vizsgálatnak alávesse magát. A szabadságkorlátozás objektív tényéről van szó, a törvényesség érdekében megkövetelt szabályozás kérdésében a szubjektív momentum nem jöhet figyelembe. A jognak perfektnek kell lennie; a mi esetünkben az eljárási cél biztosítása és a biztosító eszközök határai tekintetében. „A kényszer az jelenti, hogy az embert arra kényszerítik, hogy megtegyen valamit, amit megtenni nem kíván, vagy pedig arra, hogy ne tegyen valamit, amit tenni kívánna. Ezért akkor, amikor a jogi normában foglalt parancs megegyezik az egyén kívánságaival és érdekeivel, a norma kényszerítő jellegét az egyén nem érzi...” „Éppen ez az oka annak, hogy a szocialista társadalomban ... a lakosság túlnyomó többsége a jogi normákat nem érzi kényszerítő jellegűnek, ami persze egyáltalán nem zárja ki a jog kényszerítő jellegét.”³⁴

Ezt az idézetet azért iktattuk ide, hogy bemutassuk: a kényszer vagy jobban mondva a szabadságkorlátozás szubjektív érzetének, felfogásának ügye csak a jog léte után merülhet fel, és ha a biztosító és a kényszerítő intézkedések konkrét esetekben az érintett személyek egyetértésével találkoznak is, ez semmit sem von le annak a megállapításnak az érvényéből, hogy az intézkedéseknek rendszerükön belül és a rendszerek közötti viszonylatban is törvényileg kidolgozottaknak kell lenniök. Sőt éppen a rendszer osztozottsága, csiszoltsága, hajlékonysága teszi lehetővé konkrét ügyben a legmegfelelőbb intézkedések kiválasztását, amelyekkel kapcsolatban az egyén úgy érzi, hogy alkalmazásuk saját érdekeivel egyezik. S éppen a törvényesség szempontjából ilyen kényes területen, mint az eljárási szabadságkorlátozás, kell a biztosító intézkedések teljes skáláját biztosítani, mert a szocialista társadalom tagjai — nagyon sok esetben még a terhelhet sem kivéve — érdekükkel egyezőnek tartják az eljárási cél érdekében a szabadságkorlátozást, a kívánt magatartást tanúsítják a biztosító intézkedések folytán is, anélkül, hogy a kényszerítő intézkedésekhez kellene folyamodni, amely utóbbiakat, vagy valamelyiket ezek közül, már feleslegesnek és szükségtelennek érznek.

A rendszeralkotás irodalmi előzményeiből, amelyeket tanulmányunk harmadik fejezetében tárgyaltunk meg, nyilvánvaló, hogy a szocialista társadalom fejlődésével párhuzamosan törvényszerűen fordul a tudomány érdeklődése a személyi szabadság korlátozásának, az eljárási kényszernek, tehát a biztosító és a kényszerítő intézkedéseknek problémái felé.³⁵ Konkrétan megfogalmazást nyert e tudományos területen a legfontosabb követelmény: világosságot kell teremteni ezen intézkedések lényege tekintetében, mert az összes részletkérdé-

³⁴ Sargorodszkij, M. D., A büntetőjogi büntetés, I. k. Bp. 1960. 10. old.

³⁵ Bár még nem érkezett hozzánk s így tartalmát nem ismerjük, azt sem tudjuk, hogy elméleti vagy gyakorlati jellegű munka-e, tárgyunk iránti érdeklődést illetően tett fenti megállapításunk igazolására megemlítjük a lengyel jogirodalom újabb termékét e tárgykörben: Murzynowski, A., Areszt tymczasowy oraz inne srodki zapobiegajace uchylaniu sie od sadu. Warszawa, 1963. Panstw. Wydawn. Naukowe, 292. p.

sek megválaszolása ettől függ.³⁶ Mi úgy véljük, hogy ezen intézkedések társadalmi meghatározottsága, eljárási funkciójuk, egységük és elkülönülésük, vagyis a lényegük csak rendszerükben ismerhető fel és csak rendszerük teremti meg formai és tartalmi kérdéseiknek, feltételeiknek, tehát a részleteknek a kidolgozását. Munkánkban ez a felismerés vezetett bennünket.

12.

A biztosító és kényszerítő intézkedések rendszerének fejlődése

E munkánk feladata a biztosító és kényszerítő intézkedések rendszerének kialakítása volt. Ezt a feladatot az előbbieken a legjobb tudásunk szerint elvégeztük úgy, hogy nemcsak egyszerűen a rendszert mutattuk be, hanem megvizsgáltuk a két intézkedési rendszer és az egyes intézkedések egymáshoz való viszonyát, a kettős rendszer törvényszerűségeit is. Igyekeztünk tehát a biztosító és a kényszerítő intézkedések rendszertanát főbb vonásaiban kidolgozni. A rendszerbeli törvények alapján, de csak annyira, amennyire ezek megvilágításához elengedhetetlenül szükséges volt, rámutattunk a jelenlegi rendszer kritikájának lehetőségére és szükségességére, és néhány kritikai szempontot is felvetettünk.

Nem fejezhetjük be azonban munkánkat anélkül, hogy röviden a biztosító és a kényszerítő intézkedések fejlődésének kérdésével is ne foglalkozunk. Mint mondtuk, a kialakult rendszer önmagában is hívja a kritikát és ennek a kritikának első és alapvető szempontja az, hogy a biztosító és kényszerítő intézkedések jelenlegi rendszere összhangban van-e a társadalmi fejlődés igényeivel, tehát a legelső kritikai szempont történeti-társadalmi jellegű.

A biztosító és a kényszerítő intézkedések fejlődésén tehát nemcsak a jelenlegi intézkedések terminológiai pontosításának, fogalmi tisztázásának, formai tökéletesítésének, a jogi szabályozás világosságának stb. követelményét, e követelmények realizálásának folyamatát értjük. Ilyen értelmű fejlődésre is szükség van. Ezt itt még egyszer hangsúlyozni is szeretnénk a következőképpen.

Elengedhetetlen, hogy a büntető eljárás tudománya e területen következetesen felszámolja a terminológiai bizonytalanságot, amely a fogalmi tisztázatlanság eredménye és így az elmélet hatékonyságának akadálya.

A tudománynak pontos és egyértelmű fogalmakkal kell dolgoznia, amelyek alkalmasak az egység és a differenciáltság kifejezésére, tükrözik a biztosító és kényszerítő intézkedések rendszertani törvényszerűségeit.

A tudománynak az objektív rendszernek megfelelő tudományos rendszert kell elfogadnia és vizsgálódásait e rendszer alapján kell végeznie, előmozdítva így az egyes intézkedések tartalmi és formai kidolgozását a törvényben és helyes alkalmazásukat a gyakorlatban.

Szükséges a rendszernek a jelenlegi keretek közötti fejlődése, vagyis a törvényben szabályozott biztosító és kényszerítő intézkedések formai és tartalmi tökéletesítése az egyes rendszereken belüli és a két intézkedési rendszer közötti összehasonlítás alapján.

³⁶ Bein, H.—Luther, H., i. m. 246. old.

Mindez is csak a társadalmi-történeti szempontok érvényesítése mellett történhet meg eredményesen. Az ilyen fejlődésnek is meghatározója a társadalmi fejlődés, amely azonban nemcsak az ilyen értelmű fejlődést igényli. A társadalmi-történeti szempontok érvényesülése megköveteli annak a vizsgálatát is, hogy a biztosító és kényszerítő intézkedések rendszere eléggé differenciált-e, a rendszerben megvannak-e az összes intézkedési formák, amelyek kielégítik a társadalmi fejlődés szükségleteit és hogy az intézkedések egész rendszerét áthatják-e az új eszmék, amelyek a társadalmi fejlődés jellemzői.

Mi a biztosító és a kényszerítő intézkedések rendszerének fejlődését éppen ilyen szempontokból kívánjuk vizsgálni. Illetve e szempontok érvényesülésének irányát kívánjuk jelezni munkánk e befejező részében, mert a részletes kidolgozást másutt kell elvégezni.

A személyi szabadság garanciáinak kérdése mind nagyobb hangsúlyt kap a büntető eljárásban. Ezzel kapcsolatban merülnek fel gondolatok arról, hogy a személyi szabadság kényszerrel való korlátozásának lehetőségét biztosító kényszerítő intézkedések elrendelésének feltételei garanciális szempontból kielégítőek-e. Ebben a vonatkozásban elégséges-e ez a szabályozás: „ha a szakértő véleménye szerint az elmeállapot hosszabb megfigyelése szükséges, a terheltet elmeógyógyintézetbe lehet utalni.” (Be. 138. § (1) bek.). Vagy az ideiglenes kényszergyógykezelés esetében ez: „azt a terheltet, akinek — előreláthatólag — kényszergyógykezelését kell elrendelni...” (Be. 128. § (1) bek.). Vagy a szakértői vizsgálat eltérésének egész szabályozása elégséges-e?³⁷

Az alkotmányban garantált személyi szabadság korlátozása a büntető eljárásban lehetséges és csak a büntető eljárási törvény (tvr.) által szabályozott határok között, a megállapított garanciák mellett. A fenti intézkedéseknél — véleményünk szerint — feltétlenül meg kell állapítani valamilyen feltételeket akkor is, ha itt orvosi területről van szó (az első két esetben kizárólag arról). Védelmi garanciákat kell a törvényben teremteni minden tévedés és lehetséges visszaélés ellen.

Két irányban kell a garanciákat kiépíteni. Az elrendelés feltételeit kell meghatározni és konkretizálni, egyrészt, a végrehajtás körülményeit szabályozni, másrészt. Az indokolatlan intézeti beutalás, a szükségtelen intézetben tartás lehetősége ellen éppúgy biztosítékot kell adni, mint általában a szükségtelen vizsgálat ellen, és a vizsgálat tartama alatti jogtalan vagy méltatlan bánásmód ellen is — a törvényben.

Ilyen esetekben többről van szó, mint a letartóztatás esetében. Ez nem a szabad mozgás korlátozása, nemcsak bezártság vagy fogvatartás, nemcsak meghatározott helyen való kötelező tartózkodás. Ez még csak nem is letartóztató intézetben, hanem elmeógyógyintézetben, vagy más olyan intézményben (kórházban, orvosi rendelőben) való megjelenés és tartózkodás, ahol a személy önmagát, tudatát, testét vizsgálatnak köteles alávetni, megfelelő magatartást köteles tanúsítani, el kell tűrnie olyan beavatkozást, amely nehezebbre esik, vagy sérti emberi öntudatát és erkölcsi érzékét. Esetleg gyógyításnak kell alávetnie magát, amelyet nem akart s amelynek megszakításáról vagy megszüntetéséről nem dönthet. Ilyen körülmények között a végrehajtás módjának rendkívül

³⁷ „A terhelt és a sértett köteles magát a szakértői vizsgálatnak alávetni, és köteles tűrni, hogy az orvossal szakértő vagy más szakértő a véleményadáshoz szükséges, a testi épiséget és az egészséget nem veszélyeztető cselekményeket foganatosítsa” (Be. 137. §).

nagy jelentősége van az egyén pszichológiája szempontjából; a különféle ártalmak veszélye igen nagy. Az elengedhetetlen határok bármilyen vonatkozásban való túllépése ellen tehát garanciákat kell nyújtani, különösen a megállítás, a megbélyegzés ellen és ezt pedig az időtartamok szigorú és pontos szabályozásával is.

A személyi szabadság korlátozásának törvényi garanciáit azonban nemcsak az alkotmány oldaláról lehet vizsgálni, hanem a megelőzés oldaláról is és e garanciák jelentősége így még csak emelkedik.

A megelőzés eszméje áthatja egész büntető eljárásunkat s így a biztosító és a kényszerítő intézkedések területét is. A megelőzés szempontjának nemcsak a terhelt irányában kell érvényesülnie, hanem mindenki felé, aki ilyen intézkedéssel közvetlenül vagy közvetve érintve van. Mindenkinek éreznie kell, hogy az intézkedés nem ellene, hanem érte is van, mindenkinek észlelnie kell, hogy a személyi szabadságnak legszükségesebb korlátozásáról van szó, amely az ügy, a társadalom érdekében elengedhetetlen, és csak a legszükségesebb eszközökkel. Így kap szerepet a megelőzés gondolata a fent tárgyalt kényszerítő intézkedések garanciáinak kérdésében is. Ezek garanciáinak kérdése tehát a megelőzés szempontjából is elsőrendű fontosságot nyer. A legszigorúbb garanciák szükségesek a megelőzés érdekében is, ilyenek hiánya és az ennek folytán kialakuló helytelen gyakorlat vagy a hibák lehetősége a megelőzés ellen hat, akár az egyénről, akár az érintett társadalmi körről, akár a társadalom pszichológiájáról van szó.

De a megelőzésnek pozitív tartalommal is szerepet kell játszania a biztosító és a kényszerítő intézkedések eljárási funkciójának megvalósításában. A megelőzésről konkrét büntettek vonatkozásában, mint az intézkedések feladatáról, másutt szoltunk. Itt most arról van szó, hogy mindazokat a személyeket, akik az eljárással és főként a kényszerítő intézkedésekkel érintve vannak, nemcsak egyszerűen, mint biztosítandó személyeket, vagy a bizonyítás eszközeit vagy tárgyaikat rendelkezésre bocsátó embereket kell kezelni, hanem mint a büntettek megelőzésének tényezőit. Az érintettekhez a meggyőzés, az eljárás céljainak megvalósításában való önkéntes részvételre való rábírás szándékával kell közeledni.

Ennek a gondolatnak a realizálását biztosítja a két intézkedési rendszer ismertetett feltételezettsége és azt kell szolgálnia elsősorban a biztosító intézkedések differenciáltságának, a végrehajtás módjának, amelynek szabályait át kell haszna a megelőzés gondolatának ilyen felfogása. Csak az ilyen társadalmi hatás kiváltására alkalmas rendszer szolgálja a megelőzést azzal, hogy elősegíti a törvényben és az eljárásban való bizalmat a tömegekben. Az ilyen intézkedési rendszerrel lehet elérni, hogy a tömegek az eljárást demokratikusnak, tehát a sajátjuknak tartásák és abban részt vegyenek.

A megelőzés szándéka nemcsak kifelé hat, hanem a terheltre is irányul. A megelőzés gondolatában benne foglaltatik a terhelt átnevelésének szándéka is, az átnevelés folyamata pedig a büntető eljárás megindulásával kezdődik. A megelőzés a terhelt vonatkozásában az átnevelést jelenti, a nevelési tényező az egész eljárásban érvényesül. A terhelt átnevelése az eljárás végső célja, e cél, tehát a nevelési együtttható jelen van az egész eljárásban, a biztosító és kényszerítő intézkedések rendszerének elengedhetetlen tartalma.

A kérdés az, hogy e tartalmat az intézkedések differenciáltsága kellően tükrözi-e, rendszerük a jelenlegi osztottságában a terhelt nevelésének célját ki-

elégítően szolgálja-e. Ez a kérdés különösen a személyi szabadságot tartósan korlátozó kényszerítő intézkedésekkel kapcsolatban merül fel. Elégséges-e ezek jelenlegi differenciáltsága és elégséges-e az egyetlen alternatíva a biztosító intézkedések között? Konkrétebben: nem volna-e szükséges ebből a szempontból felülvizsgálni, hogy az őrizet és az előzetes letartóztatás mellett nem áll-e fenn más vagy rövidebb tartamú szabadságkorlátozás szüksége, a biztosító intézkedések között pedig a lakóhely elhagyásának tilalma mellett nem kellene-e újabb intézkedési formák kialakulását elősegíteni?

Az előbbiekkel kapcsolatban különösen az őrizet differenciálásának igénye merül fel, az utóbbi területen pedig különböző új intézkedési formák bevezetését sürgetik. Figyelembe jön a munkahely változtatásának tilalma,³⁸ bizonyos okmányok (személyazonossági igazolvány, útlevel, autóvezetői igazolvány, forgalmi engedély stb.) ideiglenes bevonása, a házi fogság hatósági őrizet nélkül, házi fogság a munkabajárás lehetőségével, kijelölt helyen való tartózkodás letartóztatás nélkül,³⁹ stb.

Az intézkedések természetesen nem mehetnek túl szorosan vett eljárási feladatukon, vagyis a terhelt személyének biztosításán az eljárás számára; pusztán a nevelés szempontjából nem alkalmazhatók. De a fejlődés iránya az, hogy a nevelési intézkedések átveszik a kényszerítő intézkedések funkcióját, a társadalmi egység erősödésével erejük olyan lesz, hogy mellettük kényszerítésre nem lesz szükség. A fejlődés éppen ezért már most a biztosító intézkedések körének kiszélesítése irányában hat. A kényszert a szocialista társadalomban csak akkor alkalmazzák, ha minden más eszköz alkalmatlannak bizonyult — és ez a mi esetünkben annyit is jelent, hogy a biztosító intézkedéseknek az elérendő célhoz viszonyítottan teljeseeknek kell lenniök.

A megelőzés gondolata a terhelt nevelésének kérdését azonban ennél szélesebb körben veti fel. Az előbbiekben a nevelést kizárólag az eljáró hatóság és a terhelt viszonylatában vizsgáltuk s az intézkedések kiszélesítésének szempontja is ebben a viszonyban maradt. Az intézkedések realizálásánál pedig a terhelte korlátozódott a szemlélet, mindig csak a terhelt tudata, tulajdonságai, jelleme, magatartása a büntett előtt és elkövetése után jöhettek számításba az egyik oldalon és az ezeknek megfelelő intézkedés kiválasztása a másikon.

³⁸ Schindler, R., i. m. 111. old.

³⁹ Az 1/1957. (III. 19) B. M. sz. rendelet szabályozza a kitiltást és a rendőrségi felügyelet alá helyezést, mint adminisztratív intézkedéseket, amelyeknek alkalmazása büntető eljárás alatt álló személlyel szemben nem lehetséges.

„Tilos kitiltani, illetőleg rendőrhatalósági felügyelet alá helyezni olyan személyt, akinek ügyében a meglévő vagy beszerezhető adatok, bizonyítékok alapján büntető eljárást kell indítani...” (3. § a) pont).

A rendőrhatalósági felügyelet a lakóhely elhagyásának tilalmához bizonyos vonatkozásban hasonló intézmény. De tartózkodási hely kijelölését és különböző kötelezettségek előírását is lehetővé teszi. A rendőrségi felügyelet alá helyezett személy lakóhelyét, illetőleg a határozatban megállapított államigazgatási területet előzetes engedély nélkül nem hagyhatja el, köteles a határozatban előírt időpontban a meghatározott rendőri szervnél jelentkezni, köteles a határozatban megállapított korlátozásokat megtartani (6. § (1) bek. a), b), c) pont).

A korlátozások különfélék lehetnek. A hatóság a felügyelet alá helyezett személyt eltilthatja attól, hogy a nap bizonyos szakában lakásáról eltávozzék, általában vagy egyes nyilvános helyeket látogasson, a lakásán távbeszélőt üzemben tarthasson (6. § (3) bek.). A korlátozásokat úgy kell megállapítani, hogy azok a felügyelet alatt álló személyt foglalkozásában ne akadályozzák (6. § (4) bek.).

De a megelőzés lényege a társadalom bevonása a bűnözés elleni küzdelembe. S ha ezt már más vonatkozásban hangsúlyoztuk is, most a terhelt nevelésével kapcsolatban erre a legnagyobb nyomatékkal kell figyelmeztetni. A társadalom bevonása a büntető eljárásba a megelőzés eszméje folytán az eljárás fejlődésének legfőbb iránya és ennek a biztosító intézkedések területén kell megkapnia legteljesebb kifejeződését. Ha a jelenlegi helyzetet vizsgáljuk, e fejlődési tendenciát a mi büntető eljárásunk nem tükrözi.

A biztosító intézkedések fejlődése áttöri a terhelt és a hatóság viszonyának kereteit, létrejön a terhelt és a társadalom viszonylata, amely garanciának is erős, a nevelés szempontjából pedig a legdöntőbb tényező. Ebben az irányban kell a biztosító intézkedések rendszerének kapuját kinyitni és be kell engedni a társadalmi erőket a büntető eljárás lefolytatásának biztosításába és a nevelésbe. A társadalmi erők hatását kifejező biztosító intézkedések teszik teljessé a biztosító intézkedések rendszerét, lehetővé válik a nevelő hatás érvényesítése olyan új formák által, amelyek hiánya miatt eddig a kényszerítő intézkedéseknél megrekedtünk. A társadalmi erők igénybevételét is biztosító intézkedési rendszer szünteti meg végleg a kényszerítő intézkedések vagy a semmi alternatíváját és teszi reálissá a két intézkedési rendszer feltételezettségét: a kényszerítés helyébe a társadalmi ráhatás léphet, a kényszerrel való nevelés helyébe a társadalmi nevelés. Mielőtt a kényszert igénybe vennénk, a konkrét eljárásban az ügy mellé állításhoz, a meggyőzéshez folyamodhatunk, a hatóság és a terhelt viszonylatában maradvá. De ma már ki is léphetünk ebből a viszonyból és közvetlenül a társadalomhoz fordulhatunk. A biztosítás, a megelőzés, a nevelés ügyét tehát új módon közelíthetjük meg, az intézkedések közé elvileg újakat iktathatunk, amelyek az eljárási célok elérésére közvetlenül a társadalmat mozgósítják.

A társadalom bevonásának e területen sokféle lehetősége van. Mi két intézkedési formát említünk, olyanokat, amelyek a legkézenfekvőbbek és a társadalom bevonásának lehetőségét a legjobban szemléltetik. A társadalom bevonása individuális formában az egyéni kezességben, kollektív formában pedig a társadalmi kezességben realizálható. Az egyéni kezesség esetében egy kijelölt vagy önként vállalkozó személy vállal felelősséget a terhelt magatartásáért (itt most mindenfajta részlet tárgyalása elhagyható), a társadalmi kezesség esetében az a kollektíva, amelyben a terhelt dolgozik. Különösen az utóbbi mutatkozik rendkívül jelentősnek a megelőzés és a nevelés szempontjából.

A társadalom bevonásának és az ezt kifejező biztosító intézkedések kialakításának van egy másik indoka is. Ez azonban csak látszólag más indok, lényegében nem más, mint a társadalom bevonását jelentő követelmény jelentkezése nem közvetlenül, hanem közvetve a büntetési rendszeren és a büntetés végrehajtásán keresztül. Miről van szó?

Ismeretes, hogy a feudális büntetőjog rendes, vagyis fő büntetési nemei a halálbüntetés (annak különböző borzalmas formái) és a testcsontkítás voltak, amint ezt a középkori büntető jog és eljárás (iurisdictio sanquinis) kódexei mutatják. A szabadságvesztés büntetés a különleges (extraordinaria) büntetések között helyezkedett el. A burzsoá jog főbüntetése a szabadságvesztés volt. A polgári büntetőjog nem tűzte és világnézeti kötöttsége folytán nem tűzhetette ki céljául a tettes átnevelését, az elkülönítés volt a legtöbb, amit célul maga elé állíthatott s ezt a szabadságvesztés szolgálta a burzsoázia számára a legjobban.

A szocialista büntetési rendszer alapeszméje a megelőzés, a terhelt átnevelése, amely a bűnözés társadalom-történeti felfogásában gyökerezik. A büntetési rendszer fejlődését is a megelőzés, vagyis a terhelt vonatkozásában annak átnevelése határozza meg s így e rendszerben a szabadságvesztés fokozatosan elveszti központi helyét, előtérbe kerülnek azok a büntetésnek, amelyekben a nevelés és elsősorban a társadalmi nevelés érvényesül. A mi büntetésrendszerünk a javító-nevelő munkával és a felfüggesztett börtönbüntetéssel a fejlődésnek ezt a tendenciáját tükrözi. Ezek végrehajtása a társadalom bevonása nélkül nem is lehetséges (ide tartozik a feltételes szabadlábrahelyezés intézménye is).

Ez a mi büntetési rendszerünk, amelyhez a biztosító és a kényszerítő intézkedéseknek igazodniuk kell, miután utóbbiaknak természetes összhangban kell lenniök az előbbivel.⁴⁰ Ez a büntetési rendszer a társadalom bevonását feltételezi a büntetés végrehajtásába, a biztosító és a kényszerítő intézkedéseknek ugyanezt a jellemvonást kell mutatniok. Mint a szabadságvesztésnek az előzetes letartóztatás az előzménye a polgári rend büntető eljárásában, a szabadon, munkában töltött büntetésnek a társadalmi erőket bevonó biztosító intézkedések az előzményei a szocialista büntető eljárásban. Ha ott összhang volt abban, hogy az ideiglenes szabadságvesztés volt a végleges szabadságvesztés előzménye, itt összhangnak kell lenni abban, hogy társadalmi jellegű biztosító intézkedések az előzményei a társadalmi jellegű büntetéseknek.

Ennek az összhangnak a követelménye az is, hogy ezeket a társadalmi erőket, amelyek a büntetés végrehajtásában közreműködnek, már az eljárás korábbi szakaszában a biztosító intézkedésekkel — ha ezekre az eljárási cél biztosítása végett egyébként szükség van — mozgósítsák, igénybevegyék, az átnevelés folyamatosságát biztosítsák.

A társadalom bevonásának törvénye így hatol be a büntetési rendszer közvetítésével is a biztosító és a kényszerítő intézkedések rendszerébe és kényszeríti ki annak fejlődését.

De a büntetési rendszer maga is a fejlődés, a lényeges átalakulás állapotában van. Az említett fejlődési tendencia újabb büntetési nemek kialakításának törvényszerű perspektíváját rajzolja ki, amelyek a szabadságvesztés mellőzésével, különféle szabadságkorlátozásokkal a társadalmi nevelés érvényesülését még jobban biztosítják, a szabadságvesztést, mint általános büntetést hátrább szorítják. Ez a perspektíva önmagában is sürgeti a biztosító és kényszerítő intézkedések rendszerének revízióját, az új intézkedési formák kialakítását. Ilyen fejlesztésre szükség és lehetőség van ma is. A büntetési rendszer csak súlyosság tekintetében jelent végső határt, e határon belül az eljárási célt biztosító intézkedések kifejlesztésénél az eljárás szempontjait lehet és kell figyelembe venni. S itt a társadalom bevonásának törvényszerűsége közvetlenül hat és közvetlenül figyelembe veendő.

⁴⁰ „...ne tortura gravior sit, quam poena”. (Praxis criminalis, Articulus XXXVII. De Tortura, 10. §.) A feudális büntetőjog és eljárás e formulájából kiolvashatjuk nemcsak azt, amit mondani akar, ti., hogy az eljárási kényszer súlyosságának határait a büntetési rendszer szabja meg, hanem azt is, hogy a büntetési rendszer jellege és az eljárási kényszer formáinak jellege összhangban vannak. S ez a feudális jogban annyit jelentett, hogy a halálbüntetés különböző fajtáit és a testcsonkítás sokféle változatát főbüntetésként előíró büntetési rendszernek éppen a tortúra volt az eljárási megfelelője.

A biztosító és kényszerítő intézkedések rendszerének fejlődését előmozdító tényezők között a leglényegesebbnek, a legdöntőbbnek a társadalom bevonásának követelményét tekinthetjük. Ez a fejlődési követelmény érvényesül az egész büntető eljárással szemben, de különös jelentőséget kap a biztosító és kényszerítő intézkedések területén, ahol a kényszer és a nevelés viszonyának fejlődéséről, e viszonyban a nevelési tényező elsőbbségének fokozatos biztosításáról van szó. Itt zajlik le az eljárásban a szocialista társadalom lényegéből következő folyamat, a kényszer felváltása a neveléssel, aminek feltétele a társadalom bevonása a büntető eljárásba.

DR. LAJOS BÓLYA

SYSTEM DER SICHERUNGS- UND ZWANGSMASSNAHMEN IM STRAFVERFAHREN

(Zusammenfassung)

Das Ziel des Aufsatzes ist die Ausarbeitung des Systems der Massnahmen, die im Strafverfahren – auch durch Einschränkung der persönlichen Freiheit und der Freiheitsrechte – die Durchführung des Strafverfahrens sichern.

Wir gehen davon aus, dass man entsprechend der Aufgabe des Strafverfahrens die Verminderung der Kriminadlität, die Verhütung der Verbrechen – abgesehen von den wirtschaftlichen und kulturellen Ergebnissen der sozialen Entwicklung – hauptsächlich durch die Aufklärung der begangenen Verbrechen und durch die Verantwortlichmachung der Täter in einem solchen legalen Verfahren erreichen kann, in dem neben dem kriminellen Tatbestand die Beweggründe des Verbrechen und die Umstände seiner Begehung festgestellt und entsprechende Massnahmen zur Beseitigung der Ursachen des Verbrechen und zur Umerziehung des Täters getroffen werden.

Zur Sicherung der Durchführung eines solchen Verfahrens muss man den vorgehenden Organen wirksame Mittel zur Verführung stellen. Dies bedeutet, dass die Teilnahme der notwendigen Personen und Objekte im Verfahren, die Beweisführung, die gerechte Entscheidung und die Möglichkeit der Vollstreckung des Urteils auch durch verfahrensrechtliche Massnahmen gesichert werden muss, die eine Einschränkung der persönlichen Freiheit nach sich ziehen.

Die Massnahmen zur Sicherung eines erfolgreichen Verfahrens können also mit der persönlichen Freiheit und mit der freien Ausübung der Rechte in Konflikt geraten. Die Verfassung sichert die Freiheitsrechte, doch die Sicherung der Wirksamkeit des Kampfes gegen die Kriminalität erfordert zugleich die Möglichkeit der Einschränkung dieser Rechte. Diese Möglichkeit wird durch die Bestimmungen des Strafverfahrensgesetzes gesichert. Im Strafverfahren besteht die Möglichkeit der provisorischen Einschränkung der persönlichen Freiheit selbst vor dem rechtskräftigen Strafurteil unter den im Gesetz bestimmten Bedingungen und Formen.

Da man in der strafrechtlichen Praxis der Frage der persönlichen Freiheit volle Aufmerksamkeit schenkt, kann auch die Wissenschaft nicht umhin, die theoretische Untersuchung jener Verfahrensmassnahmen durchzuführen, die Möglichkeit der Einschränkung der persönlichen Freiheit beinhalten. Die Begriffe sind aber auf dem Gebiet der Theorie des Strafverfahrens noch nicht geklärt und auch die Terminologie ist ganz schwankend. Die in Frage stehenden Massnahmen werden verschieden aufgefasst und mit verschiedenen Namen bezeichnet. Die Klärung der Begriffe und die Ausgestaltung des sicheren Wortgebrauchs kann nur nach Ausarbeitung der grundlegenden theoretischen Fragen erfolgen. Dazu gehört vor allem die systematische Untersuchung jener Massnahmen, die der Aufsatz als Sicherungsmassnahmen bezeichnet. Diese Massnahmen müssen registriert, ihr objektives System muss geklärt werden, und dementsprechend wird dann ein wissenschaftliches System auszuarbeiten sein. Die Abhandlung unternimmt eben diesen Versuch, auf Grund der heutigen Lage ein wissenschaftliches System der Sicherungsmassnahmen auszuarbeiten.

Auch die Vorgeschichte der Systematisierung wird untersucht. Eine Übersicht über die sozialistische Rechtsliteratur – Lehrbücher, Artikel der Fachzeitschriften – führt uns zu der Schlussfolgerung, dass die Theorie des sozialistischen Strafverfahrens entschieden die Tendenz verfolgt, die auf ein System der Sicherungsmassnahmen hinweist. Doch der Versuch einer Ausarbeitung eines wissenschaftlichen Systems wurde noch nicht unternommen. Es ist aber schon klar, dass nur ein solches wissenschaftliches System eine zuverlässige Grundlage der Entwicklung, der Ausgestaltung moderner Formen dieser Massnahmen sein kann, das das objektive System der Sicherungsmassnahmen spiegelt.

Nacher prüft der Aufsatz die auf gesetzlicher Grundlage praktisch angewandten Sicherungsmassnahmen, in der Reihenfolge, wie sie im Gesetz angeführt sind. Er führt wichtigsten Kennzeichen an, hauptsächlich das, welchem Zweck die Sicherung der Person oder des Objektes dienen soll, den Inhalt, die Form der einzelnen Massnahmen. Er fasst sie dann zusammen und stellt fest, dass im Strafverfahren folgende Sicherungsmassnahmen angewandt werden: 1. Vorladung, 2. Geldbusse, 3. orführung, 4. Gewahrsam, 5. Präventivhaft, 6. Verbot des Verlassens der Wohnstätte, 7. provisorische ärztliche Zwangsbehandlung, 8. Haftbefehl, 9. Verpflichtung zur Duldung einer Sachverständigenuntersuchung, 10. provisorische Verweisung in eine Irrenanstalt zwecks Beobachtung, 11. Aufforderung zur Sicherstellung der Besichtigung eines Objektes, 12. Beschlagnahme, 13. Aufforderung der Übergabe eines in Beschlag zu nemenden Objektes, 14. Hausdurchsuchung, 15. Leibbesvitation, 16. Sequestration.

Der zweite Schritt der Untersuchung besteht in der Abgrenzung der Sicherungsmassnahmen von den einfachen Verfahrenshandlungen. Es werden einerseits die Verfahrenshandlungen, andererseits die Struktur der Sicherungsmassnahmen und ihre verschiedenen Funktionen im Verfahren gezeigt. Auf dieser Grundlage wird festgestellt, dass die Verfahrenshandlungen gesetzmässig an Ort und Stelle erfolgen (z. B. Verordung oder Einstellung der Strafverfolgung, Unterbreitung der Akten, Festsetzung eines Termins, Einreichung der Anklageschrift, Abänderung der Anklage, Abhaltung der Anklagerede, Verhör, Augenschein, Abstimmung, Urteilverkündung, usw.), während bei den Sicherungsmassnahmen das charakteristisch ist, dass sie sich aus zwei Momenten zusammensetzen; die Verfügung und die Durchführung sind voneinander getrennt, fallweise hinsichtlich der vollstreckenden Person, und auch zeitlich.

Sie stellen nicht einfach Verfahrenshandlungen dar, sondern Handlungen, die darauf abzielen ein entsprechendes Verhalten von Personen zu erreichen, die ausserhalb der handelnden Organe stehen und sich mit dem Erreichen dieses Ergebnisses verwirklichen. Ein anderes Kennzeichen der Sicherungsmassnahmen besteht darin, dass ihr beabsichtigtes Ergebnis, objektiv immer zugleich eine Einschränkung der persönlichen Freiheit und der persönlichen Rechte bedeutet; es erfordert das Tun oder Dulden von etwas, was die betroffene Person sonst nicht täte.

Das Kriterium der Sicherungsmassnahmen ist also einerseits ihre von den Verfahrenshandlungen Verschiedene innere Struktur, andererseits das, dass das zweite Moment dieser Massnahmen stets mit der objektiven Einschränkung der persönlichen Freiheit oder der persönlichen Rechte verbunden ist, und auf diese Weise verwirklicht wird. Auf Grund dieser Kriterien gestaltet sich das System der Sicherungsmassnahmen aus und ermöglicht unsere systematische Untersuchung.

Von den Sicherungsmassnahmen, die auf Grund einheitlicher Kriterien in ein System zusammengefasst sind, schliesst der Verfasser die Institution der Wohnsitzermittlung aus, da diese die Kriterien des Systems nicht aufweist. Ebenso klärt er die Frage des richterlichen Augenscheins das oft zu den Sicherungsmassnahmen gezählt wird und stellt fest, dass der Augenschein eine Beweishandlung ist, deren Sicherung eben auch durch Sicherungsmassnahmen erfolgt.

Bei der Untersuchung der Struktur des Systems der Sicherungsmassnahmen weist der Verfasser die Versuche zurück, die die Sicherungsmassnahmen nach ihrem Gegenstand gruppieren wollen. Die Sicherungsmassnahmen können auf dieser Grundlage nicht voneinander gesondert werden, wenn sich auch einzelne Massnahmen solchen Gruppierungsabsichten unterwerfen.

Die systematische Untersuchung führt uns aber noch zu einem weiteren systembildenden Kriterium. Einzelne Sicherungsmassnahmen können nämlich dadurch verteilt werden, dass das gewünschte Verhalten beim Adressaten der Massnahme nicht eintritt. Andere Sicherungsmassnahmen sichern das angestrebte Ziel unbedingt, sie bringen das Ergebnis auch unter Anwendung von Zwang zustande. Von den Sicherungsmassnahmen zeichnen sich also einige dadurch aus, dass sie zum Erreichen ihres Zieles die Anwendung eines Zwanges ermöglichen, der die Einschränkung der persönlichen Freiheit bedeutet. Der Zwang, die Möglichkeit seiner Anwendung, ist also ein weiteres Kriterium, das unter den Sicherungsmassnahmen eine Einheit der erzwingbaren Massnahmen zustandebringt. Dieses neue Kriterium ist aber ein so bedeutsamer abscheidender, zugleich aber auch vereinernder Faktor, der dazu führt, dass, ungeachtet der ausschlaggebenden Bedeutung des Sicherungscharakters, diese Massnahmen in ein selbständiges System gefasst werden und ihre Eigenart auch durch die Nomenklatur betont und als selbständiges System der Zwangsmassnahmen zur Behandlung kommt.

So gestalten sich, ungeachtet ihres Zusammenhanges und ihrer wechselseitigen Abhängigkeit, die beiden Systeme der Massnahmen: das System der Sicherungsmassnahmen und das der Zwangsmassnahmen. Aus dem oben mitgeteilten System enthält das System der Zwangsmassnahmen folgende Massnahmen: 1. Vorführung, 2. Gewahrksam, 3. Präventivhaft, 4. provisorische ärztliche Zwangsbehandlung, 5. Haftbefehl, 6. Verpflichtung zur Duldung einer Sachverständigenuntersuchung, 7. provisorische Verweisung in eine Irrenanstalt zwecks Beobachtung, 8. Hausdurchsuchung, 9. Leibesvisitation.

Mit Hilfe der Kriterien des Zwanges trennt dann der Verfasser die beiden Systeme der Massnahmen scharf voneinander. Im weiteren klärt er den Platz zweier Massnahmen, des Verbots die Wohnstätte zu verlassen und der Beschlagnahme, im System der Sicherungsmassnahmen, da diese oft unter die Zwangsmassnahmen gereiht werden. Er prüft das Verhältnis der Zwangsmassnahmen und des Zwanges, die Natur des im Verfahren anwendbaren Zwanges und weist die inneren Gesetzmässigkeiten des Systems der Zwangsmassnahmen nach.

Die Abhandlung untersucht auch die Funktionen des Systems der Zwangsmassnahmen. Mit Hilfe der systematisierten Tabelle weist der Verfasser, dass das System der Zwangsmassnahmen fakultativen Charakter hat, dass es in Verfahren wegen mit Geldstrafe bedrohten Delikten, nicht in Frage kommt und dass es in dem Abschnitt des Verfahrens, der der meritorischen Entscheidung vorangeht — also auch in Rahmen des Gerichtsverfahrens — in seiner Gänze funktioniert. Es weist darauf hin, dass die rechtliche Regelung in dieser letztgenannten Frage nicht zulänglich orientiert, um so weniger, als die Zwangsmassnahmen im Kapitel über die erfolung behandelt werden. Der Verfasser bespricht die im Verfahren vorgehenden Organe, die in den einzelnen Abschnitten des Verfahrens zur Anwendung der Zwangsmassnahmen berechtigt sind, sowie die Ausschliesslichkeit ihrer Kompetenzen.

Der Verfasser prüft eingehend die Problematik der Bedingungen der Massnahmen. Er behandelt die Frage der Scheinbedingungen und klärt in diesem Zusammenhang die Missverständnisse, die einerseits hinsichtlich des Privatklageverfahrens, andererseits darausstanden sind, dass einzelne Massnahmen im Falle der Unaufschiebbarkeit auch vor der formellen Verordnung der Strafverfolgung anwendbar sind. Bei der Untersuchung der Natur der Bedingungen nimmt der Verfasser den Standpunkt ein, dass man die Bedingungen als solche Erscheinungen aufzufassen habe, die die Anwendung der einzelnen Zwangsmassnahmen im konkreten Fall ermöglichen. Die Bedingungen sind die wahrnehmbaren, erfassbaren Erscheinungen der objektiven Welt, die die begründete Annahme ermöglichen, dass das mit anderen Mitteln nicht erreichbare Ziel — die Sicherung der Person oder des Gegenstandes für das Verfahren, die Verhütung der Fortsetzung des Verbrechens, oder der Verübung eines neuen Verbrechens —, durch diese Massnahme erreichbar wird. Weiters klärt er das Verhältnis zwischen der Verhütung als Postulat und den Bedingungen und betont, dass man stets zwischen dem prozessualen Ziel der Zwangsmassnahmen und den Bedingungen zu unterscheiden hat und dass man die Funktion der Zwangsmassnahmen auch in Form von Scheinbedingungen nicht über die theoretisch gerechtfertigten Verfahrensziele — d. h. die Sicherung des Erfolges des Verfahrens und die Verhütung hinaus ausdehnen darf.

Das wechselseitige Verhältnis der Sicherungs- und Zwangsmassnahmen behandelnd weist die Abhandlung das gegenseitige Bedingtsein der beiden Systeme nach. Sie erörtert eingehend die Frage des funktionellen Bedingtseins und gelangt zu dem Ergebnis, dass dem System der Sicherungsmassnahmen der Vorrang vor dem der Zwangsmassnahmen zukommt, wenn auch kein solcher Kausalzusammenhang besteht, dass die Anwendung der Zwangsmassnahmen von einer vorangehenden erfolglosen Anwendung der Sicherungsmassnahmen abhängig wäre. Das heisst, dass im Interesse des Verfahrenszieles stets die Sicherungsmassnahmen den Vortritt haben und dass die Anwendung der Zwangsmassnahmen immer eine ultima ratio bleibt.

Diese Abhängigkeit der beiden Systeme ist das wichtigste Kennzeichen ihres Verhältnisses. Die Abhängigkeit erfordert hinsichtlich der Formen der Massnahmen aus denen die einzelnen Systeme bestehen eine gleichartige Differenzierung, d. h. dieser Inhalt des Verhältnisses erfordert adäquate einander entsprechende Massnahmen bei den einzelnen Systemen. Das System der Sicherungsmassnahmen muss eine solche Gliederung haben, dass jede Zwangsmassnahme eine Alternative im System der Sicherungsmassnahmen habe und umgekehrt, das System der Zwangsmassnahmen muss sich der Struktur der Sicherungsmassnahmen anpassen mit dem wesentlichen Unterschied, dass im Falle der Zwangsmassnahmen die Differenzierung auch mit dem Zwang zusammenhängt. Es sollen nämlich solche Zwangsmassnahmen gebildet, und die einzelnen Zwangsmassnahmen sollen so ausgefeint werden, dass man zum Erreichen des Verfahrenszieles im konkreten Fall den Zwang in möglichst geringem Mass und bloss in allernotwendigsten Form anwenden müsse.

Bei der Untersuchung der Grundlagen der kritischen Prüfung, weist die Abhandlung darauf hin, dass diese Grundlagen im erwiesenen Inhalt des Verhältnisses der beiden Massnahmensysteme, in ihren wechselseitiger Zusammenhang und ihre Abhängigkeit voneinander gegeben sind. Selbst die einzelnen Zwangsmassnahmen können nicht isoliert, aus dem System herausgerissen geprüft werden, und die klaren Begriffe und die genaue Terminologie gestalten sich als Ergebnis der Untersuchungen auf der Grundlage dieser Systematik.

Zum Schluss befasst sich der Aufsatz mit der Entwicklung der Systeme der Sicherungs- und Zwangsmassnahmen. Ein eingehendes Studium der Entwicklung der Massnahmen würde das gesteckte Ziel des Aufsatzes übersteigen, deshalb deutet er nur die Richtung der Entwicklung an. Er erachtet es als geboten über die inhaltliche und formelle Entwicklung der derzeit bestehenden, das System bildenden Massnahmen hinaus die Frage der Bedingungen der Massnahmen und die Art und Weise ihrer Durchführung auf neue Weise aufzuwerfen und zu bearbeiten. Die erhöhte Geltung der Forderung der Verhütung und Erziehung im Strafverfahren bringt die Notwendigkeit der Ausgestaltung neuer Formen bei den Massnahmen mit sich. Die Entwicklung durchbricht die bestehenden Rahmen, neben dem Verhältnis des Beschuldigten zu der Behörde bildet sich im Strafverfahren ein Verhältnis des Beschuldigten zu der Gesellschaft aus. Die Verhütung und die Erziehung ist ohne Einbeziehung der Gesellschaft nicht möglich, in dieser Hinsicht ist unbedingt die Gesellschaft der entscheidende Faktor. Auch das System der Massnahmen muss derart fortentwickelt werden, dass man durch die Bildung neuer Massnahmenformen die Gesellschaft einbeziehe. Als Beispiel dafür erwähnt der Aufsatz als neue Massnahmenform die persönliche und soziale Bürgschaft.

Bei der Prüfung des Zusammenhanges zwischen dem Strafsystem und den Systemen der Sicherungs- und Zwangsmassnahmen gelangt der Verfasser zu dem Ergebnis, dass man bei den Ausbau der Zwangsmassnahmen auch die Entwicklungstendenz des Strafsystems in Betracht ziehen müsse. Dies weist ebenfalls in Richtung der Einbeziehung der gesellschaftlichen Kräfte hin.

TARTALOMJEGYZÉK

1. A személyi szabadság korlátozásának lehetősége a büntető eljárásban ...	3
2. A biztosító intézkedések rendszertani feldolgozásának feladata	5
3. A rendszeralkotás előzményei a szocialista büntető eljárás tudományában	6
4. A biztosító intézkedések	11
5. A biztosító intézkedések elhatárolása az eljárási cselekményektől és a rend- fenntartó intézkedésektől	16
6. A biztosító intézkedések rendszertani vizsgálata	19
7. A kényszerítő intézkedések kiemelése a biztosító intézkedések közül	23
8. A kényszerítő intézkedések rendszere	25
9. A kényszerítő intézkedések rendszerének funkcionális vizsgálata	30
10. A kényszerítő intézkedések feltételeinek problematikája	39
11. A biztosító és kényszerítő intézkedések rendszerének egymáshoz való vi- szonya	46
12. A biztosító és kényszerítő intézkedések rendszerének fejlődése	52
Zusammenfassung	59

- Fasc. 4. Hajdú Gyula: *Kolonializmus és neutralizmus* (Szeged, 1958.) 18 l.
- Fasc. 5. Herczegh Géza: *A pozitivizmus kérdése a mai nemzetközi jogtudományban* (Szeged, 1958.) 16 l.
- Fasc. 6. Horváth Róbert: *A nemzetközi statisztikai együttműködés kifejlődése* (Szeged, 1958.) 23 l.
- Fasc. 7. Kovács István: *A magyar közjogi pozitivizmus és Buza László első monográfiái* (Szeged, 1958.) 19 l.
- Fasc. 8. Maday Pál: *Arendás jobbágyságok szerződés. formulái a mindszent-ányási uradalomban* (Szeged, 1958.) 23 l.
- Fasc. 9. Martonyi János: *A közszolgálati jogviszony keletkezése* (Szeged, 1958.) 28 l.
- Fasc. 10. Nagy Károly: *Az analógia és a joghézag kérdései a nemzetközi jogban* (Szeged, 1958.) 26 l.
- Fasc. 11. Ladislaus Nagy: *Das Arbeitsrechtsverhältnis als Voraussetzung der arbeitsrechtlichen materialien Verantwortlichkeit* (Szeged, 1958.) 20 l.
- Fasc. 12. Papp Ignác: *Az állam meghatározása és a nemzetközi jog* (Szeged, 1958.) 32 l.
- Fasc. 13. Elemér Pólay: *Il carattere e luogo delle regole delle relazioni inter-statali nel sistema del diritto Romano* (Szeged, 1958.) 27 l.
- Fasc. 14. Joseph Szabó: *Development of the control system in the hungarian financial law* (Szeged, 1958.) 45 l.
- Fasc. 15. Vitányi Béla: *Az államnak más állam joghatósága alóli mentességére vonatkozó elméletek* (Szeged, 1958.) 17 l.

Tomus VI.

- Fasc. 1. Szabó József: *A költségvetési jog elvi kérdései* (Szeged, 1959.) 56 l.
- Fasc. 2. Balázs József: *Egy adalék a magyar népszégtudomány történetéhez: Balás Károly népszégtudományi nézetei* (Szeged, 1959.) 20 l.
- Fasc. 3. Szűcs István: *A szabálysértés intézményének egyes kérdései* (Szeged, 1959.) 24 l.
- Fasc. 4. Horváth Róbert: *A Magyar Tanácsköztársaság statisztikai koncepcióiról* (Szeged, 1960.) 16 l.
- Fasc. 5. Йожеф Вреш: *Сельскохозяйственные производственные кооперативы Венгерской Советской Республики* (Szeged, 1960.) стр. 18.
- Fasc. 6. Simonyi Sándor: *A munkajogviszony elhatárolása a munkavégzéssel kapcsolatos polgári jogviszonyoktól* (Szeged, 1960.) 36 l.

Tomus VII.

- Fasc. 1. Both Ödön: *Küzdelem az esküdtbíráskodás bevezetéséért Magyarországon a reformkorban és az 1848. április 29-i esküdtzéki rendelet* (Szeged, 1960.) 60 l.
- Fasc. 2. Pólay Elemér: *Jogrendszerek az ókori Rómában* (Szeged, 1960.) 42 l.
- Fasc. 3. Nagy Károly: *Délnyugat-Afrika nemzetközi jogi helyzete* (Szeged, 1960.) 20 l.

Tomus VIII.

- Fasc. 1. Buza László: *Az ENSZ főttkárának nemzetközi jogi helyzete* (Szeged, 1961.) 30 l.
- Fasc. 2. Kemenes Béla: *A szerződések szabályozásának elvi kérdései a Polgári Törvénykönyvben* (Szeged, 1961.) 72 l.
- Fasc. 3. Balázs József: *A mezőgazdasági termelészövetkezetek jövedelemrészvétele* (Szeged, 1961.) 20 l.
- Fasc. 4. Pólay Elemér: *A római bíródomini jog és a peregrin jog kölcsönhatásának jelei az erdélyi viaszostáblák okiratanyagában* (Szeged, 1961.) 27 l.
- Fasc. 5. Horváth Róbert: *Megemlékezés az első népszégtudományi mű megjelenésének 200 éves évfordulójáról: Süßmilch „Isteni Rend”-jéről* (Szeged, 1961.) 29 l.
- Fasc. 6. Maday Pál: *A gyulai uradalom polgári perrendtartása 1792-ből* (Szeged, 1961.) 20 l.

Fasc. 7. János Martonyi: *Les sciences administratives en Hongrie depuis 1945* (Szeged, 1961.) 32 p.

Fasc. 8. Szűcs István: *A hatáskörök általános rendezésének néhány kérdése a tanács-i igazgatásban* (Szeged, 1961.) 23 l.

Fasc. 9. Tokaji Géza: *Az okozati összefüggés kérdése a szocialista büntetőjogban* (Szeged, 1961.) 36 l.

Fasc. 10. Дьердь Анталфи: *Материалы из практики капитализма к теории государства «благоденствия»* (Сегед, 1960.) стр. 39.

Tomus IX.

Fasc. 1. Szentpéteri István: *A közvetlen demokratikus formák sorsa a burzsoá állami fejlődésben* (Szeged, 1962.) 74 l.

Fasc. 2. Pető István: *A szocialista humanizmus a szovjet büntetőjog egyes alapelveinek tükrében* (Szeged, 1962.) 28. l.

Fasc. 3. Pólay Elemér: „Publius Mucius et Brutus... fundaverunt ius civile” (A köztársasági Róma jogtudományának történetéhez) (Szeged, 1962.) 52 l.

Fasc. 4. Róbert Horváth: *La statistique de la peste de Debrecen (1739—40) et du choléra de Pest (1831) en Hongrie et leurs conséquences sociales* (Szeged, 1962.) 20 l.

Fasc. 5. Georges Antalffy: *Conférences sur l'histoire des doctrines politiques et juridiques* (Szeged, 1963.) 75 l.

Tomus X.

Fasc. 1. Buza László: *A nemzetközi jogi normák kialakulásának útja (A fejlődésnek az ENSZ alapokmányában meghatározott irányja a békés egymás mellett élési és a jószomszédi és baráti együttműködés szellemében)* (Szeged, 1963.) 49 l.

Fasc. 2. Maday Pál: *Falusi tisztviselők hivatali esküje a gyulai uradalomban* (Szeged, 1963.) 29 l.

Fasc. 3. Horváth Róbert: *Kossuth haladó gondolatai a londoni egyetemen tartott elméleti közgazdaságtani előadásáiban* (Szeged, 1963.) 34 l.

Fasc. 4. Nagy Károly: *A nemzetközi szerződések hiteles értelmezése* (Szeged, 1963.) 34 l.

Fasc. 5. Pólay Elemér: *A stipulatio szerepe az erdélyi viaszosiábrlak okiratanyagában* (Szeged, 1963.) 34 l.

Fasc. 6. Bíró János: *Kollégiumok a római Dáciában* (Szeged, 1963.) 33 l.

Fasc. 7. Bóth Ödön: *A beszámítást kizáró és a büntetést megszüntető okok Szeged város reformkori büntetőjogában* (Szeged, 1963.) 128 l.

Tomus XI.

Fasc. 1. Господин Желев: *Народное представительство в народной Республике Болгарии* (Сегед, 1964) стр. 52.

Fasc. 2. Georges Antalffy: *Problèmes nouveaux de la théorie du droit dans l'évolution de la démocratie socialiste* (Szeged, 1964) 74 p.

Fasc. 3. Besenyei Lajos: *Az építési szerződések néhány elvi és gyakorlati problémája* (Szeged, 1964) 35 l.

Fasc. 4. Papp Ignác: *A szocialista demokrácia elemei mezőgazdasági termelőszövetkezeteinkben* (Szeged, 1964) 28 l.

Fasc. 5. Nagy Károly: *Az állam idő előtti elismerése és a beavatkozás a nemzetközi jogban* (Szeged, 1964) 32 l.

Fasc. 6. Tóth Árpád: *A kivételes hatalomról szóló 1912. évi LXIII. tc. létrejöttének előzményei 1868-tól a századfordulóig* (Szeged, 1964) 32 l.

Fasc. 7. Horváth Róbert: *Berzeviczy Gergely közgazdasági és népcsségi tanca* (Szeged, 1964) 34 l.

Fasc. 8. Bólya Lajos: *A biztosító és kényszerítő intézkedések rendszere a büntető eljárásban* (Szeged, 1964) 63 l.